

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Felsefe Anabilim Dalı

RUSSELL DÜŞÜNCESİNDE YAŞAM İÇİN FELSEFE

Elif Merve DOĞAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Abdullah Onur AKTAŞ

ÇANKIRI-2020

T.C.

**ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Felsefe Anabilim Dalı**

RUSSELL DÜŞÜNCESİNDE YAŞAM İÇİN FELSEFE

Elif Merve DOĞAN

ORCID Numarası: 0000-0001-5115-8025

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Abdullah Onur AKTAŞ

ÇANKIRI-2020

İÇİNDEKİLER	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	i
TEZ KABUL VE ONAY	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
1.GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MUTLU OLMA SANATI	2
BÖLÜM 2: ETİK,TOPLUM,SİYASET	11
BÖLÜM 3: SORGULAYAN DENEMELER	21
BÖLÜM 4: EĞİTİM ÜZERİNE	30
4.1.Eğitimin İdealleri	
4.1.1. Çağdaş Eğitim Kuramının Temel Koşulları	31
4.1.2. Eğitimin Amaçları	34
4.2. Karakter Eğitimi	37
4.2.1. İlk Yıl	37
4.2.2. Korku	38
4.2.3. Oyun ve Düş Gücü	39
4.2.4. Yapıcılık	40
4.2.5. Bencilik ve Mülkiyet	41
4.2.6. Doğruluk	42
4.2.7. Ceza	42
4.2.8. Diğer Çocukların Önemi	43
4.2.9. Sevgi ve Sempati	43
4.2.10. Cinsellik Eğitimi	44

4.2.11. Anaokulu	44
4.3. Zihinsel Eğitim	45
4.3.1. Genel İlkeler.....	45
4.3.2. 14 Yaşından Önce Okul Programı	46
4.3.3. Okulun Son Yılları	47
4.3.4. Gündüzlü Okullar-Yatılı Okullar	48
4.3.5. Üniversite	49
BÖLÜM 5: EVLİLİK VE AHLAK.....	52
BÖLÜM 6: ÖZGÜRLÜK YOLU	59
BÖLÜM 7: NEYE İNANIYORUM.....	65
7.1.Doğa ve İnsan.....	65
7.2.İyi Yaşam	67
7.3.Ahlaki Kurallar.....	68
7.4.Bireysel ve Toplumsal Kurtuluş.....	69
7.5.Bilim ve Mutluluk	69
BÖLÜM 8: EĞİTİM VE TOPLUM DÜZENİ	71
8.1.Birey Karşısında Vatandaş ve Negatif Eğitim Kuramı	71
8.2.Eğitim İçinde Kalıtım, Duygu ve Disiplin	75
8.3.Ev Karşısında Okul	79
8.4. Eğitimde Sürü, Din, Cinsellik, Vatanseverlik, Sınıf Hissi, Rekabet.....	82
8.5.Komünizmde Eğitim	88
8.6.Eğitimde Propaganda ve Ekonomi.....	89
8.7.Bireysellik ve Vatandaşlığın Uzlaştırılması.....	92
BÖLÜM 9: SONUÇ Ve ÖNERİLER	95
KAYNAKÇA	97
ÖZGEÇMİŞ.....	98

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım **Russell Düşüncesinde Yaşam İçin Felsefe** adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenden oluştuğunu beyan ederim.

.../.../2020

Elif Merve DOĞAN

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Elif Merve DOĞAN tarafından hazırlanan Russell Düşüncesinde Yaşam İçin Felsefe başlıklı bu çalışma, 25/09/2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan: Dr. Öğr. Ü. Necdet YILDIZ İmza:.....

Danışman: Doç. Dr. Abdullah Onur AKTAŞ İmza:.....

Üye: Prof. Dr. İlhan YILDIZ İmza:.....

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../2020 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Russell Düşüncesinde Yaşam İçin Felsefe konusuyla, uzaklaştığımız, ne işimize yarayacak dediğimiz ve yaşamın içinden çok uzak, sadece elit bir tabakanın işiymiş olarak algıladığımız felsefenin aslında her noktada, her kesimde tamda hayatımızın merkezinde olduğunu göstermek istedim.

En başında beni yapabileceğime inandıran ve bu yola girmemi sağlayan Sinan Abanoz'a, fikirlerimi önemseyen, unuttuğum şeylerde elinden geleni yapan ve bu çalışmanın hazırlanmasında yardımcı olan değerli danışman hocam Doç. Dr. A. Onur Aktaş'a, bu yolda benden desteğini esirgemeyen annem, babam, abim ve ablamın aileleri ile birlikte, yanımda olan bütün dostlarıma, bu zamana kadarki eğitimimde katkısı olan bütün hocalarıma ve Deniz Delibal'a teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

.../.../2020

Elif Merve Doğan

ÖZET

Tezin Başlığı: Russell Düşüncesinde Yaşam İçin Felsefe

Tezin Yazarı: Elif Merve DOĞAN

Danışman: Doç. Dr. Abdullah Onur Aktaş

Anabilim Dalı: Felsefe Anabilim Dalı

Kabul Tarihi:

İnsan olarak hayat boyu hep bir şeylerin peşinde koşturmaya programlanmış gibiyiz. Bazen mutluluk, bazen huzur, bazen iyi bir insan olma arzusu, bazen tutkularımız, bazen de para, hırs bizi peşinden koşturan şeylerin bir kısmı. Ancak neyin peşinde koşarsak koşalım bunun bir hududu yok ve bu şekilde yaşamlarımızın sonuna geleceğiz, gerek ulaşmış gerek ulaşmamış. Russell insanın hayat boyu peşinde koştuğu her şeye bir şekilde değinmiş bir düşünürdür ve bundan yıllar önce söylediği şeyler hala günümüzde mevcut. Dolayısıyla bu tez kapsamında Russell'ın eğitim, toplum, mutluluk, evlilik, etik, siyaset, özgürlük gibi konularda nelere değindiğini, bu konudaki kitaplarını inceleyerek ele almak istiyorum.

Anahtar Kelimeler: Etik, siyaset, eğitim, evlilik, mutluluk

ABSTRACT

As a human, we seem to have been programmed to pursue for something all our life. Sometimes happiness, tranquility, desire of being a good person, our passions, ambition and money are some part of dreams which people pursue. No matter what we do, there is no boundary of followed dreams, however, we will come to the end of our lives in this way. Some of us could manage that, some of us could not. Russell is a philosopher who mentioned everything which are pursued all life of people and his ideas which was mentioned by him years ago are pertinent as present. Therefore, within the scope of this thesis, I would like to examine what Russell is dealing with in subjects such as education, society, happiness, marriage, ethics, politics, freedom, by examining her books on this subject.

Keywords: Ethics, Politics, Education, Marriage, Happiness

GİRİŞ

Bertrand Russell 1872 Britanya doğumlu matematikçi, filozof, tarihçi ve toplum eleştirmenidir. Hayatı boyunca birçok farklı düşünürle temas halinde bulunmuştur ve bu düşündüğü şeylerin şekillenmesinde etkili olmuştur. İnsan haklarını ve düşünce özgürlüğünü savunduğu yazılarıyla Nobel Edebiyat Ödülünü kazanmıştır. Ona göre özgürlük çok önemlidir ve çocukluktan itibaren gösterilen her türlü kısıtlama özgürlüğe yapılan bir saldırı niteliğindedir. Russell insanı, toplumu, hayatın kendisini ilgilendiren her konuda fikirlerini belirtmiştir. Bu süreçte *Etik, Toplum, Siyaset, Sorgulayan Denemeler, Mutlu olma Sanatı, Eğitim Üzerine, Evlilik ve Ahlak, Özgürlük Yolu, Eğitim ve Toplum Düzeni, Neye İnanıyorum* kitapları aracılığı ile Russell'ın bu konular hakkındaki görüşlerini ve bunların günümüzdeki yansımalarını inceleyeceğiz.

Dünyada temel haklarımız anne karnına düştüğümüz anda başlar, yaşama hakkı ve mülkiyet hakkı gibi. Doğumla birlikte ise bütün kişilik haklarına sahip oluruz. Her insanın eğitim, sağlık, barınma, evlenme, bir şeylere inanma gibi birçok hakkı vardır. Hayat boyu ise bazen hepsine birlikte, bazen de eksiklikler olsa da bir kaçına sahip olabilmekteyiz. Ömür boyu ise hep bir şeylere sahip olmak için emek veririz. Arzu ederiz, hayal kurarız, o şeyleri kazanmak için uğraşırız. Bazen de bize dayatılan şeyleri istemeyiz bu seferde nefret ederiz, ondan kurtulmaya çalışırız. Yani ne olursa olsun, iyi ya da kötü her insan doğumundan ölümüne kadar bir devinim içerisinde. Bu açıdan felsefe aslında insana farklı bir bakış açısını sunabilmektedir. Bu mücadelenin ortasında ne yapabileceğimizi görmemizi sağlar, doğru noktaya odaklanabilmemize imkân tanır. İşte o yüzden felsefeyi sadece bir kesime, bir döneme atfedemeyiz. O düşünmek isteyen, bir şeyleri fark edip bunu değiştirmeye uğraşan her insan için vardır. Bütün zamandan, mekândan uzak sadece istemekle var olabilir.

İnsan olarak, vatandaş olarak, ebeveyn olarak, kendimizden sorumlu bireyler olarak yanlışlığa düştüğümüz, doğru şeyleri yapmak isterken aslında yanlış adımları attığımız zamanlar elbette olmuştur. Mesele yanlış yapmamak değildir aslında, yapılan yanlışın doğruluğunda ısrarcı olmamak ve bunu düzeltmek için bir şeyler yapabilmektir. Umut ediyorum ki; yıllar önce yazılan sıkıntılar günümüzde varlığını koruyor olsa da gelecekte korumasın, onu iyi şeylere değiştirip, dönüştürebilelim.

BÖLÜM 1: MUTLU OLMA SANATI

Bu eserde Russell konuyu Mutsuzluğun nedenleri ve Mutluluğun nedenleri olarak iki ana başlıkta işlemiştir. Birinci kısım olan Mutsuzluğun nedenlerinde ise insanların neden mutsuz olduklarını genel başlığı ile inceler ve Byron mutsuzluğundan, rekabetten, can sıkıntısı ve heyecandan, yorgunluktan, çekememezlikten, günah duygusundan, işkence korkusundan ve kamuoyu korkusundan bahsederek bunu anlatır. İkinci kısım olan Mutluluğun nedenlerinde ise mutlu olmak hala mümkün müdür? Sorusuyla keyiften, aileden, sevgiden, işten, kişisel olmayan ilgilerden, çaba ve kabullenme olgularından bahsederek mutlu insan genellemesiyle yazısını bitirir. Russell bunları yaparken aslında günlük hayatımızda karşımıza sürekli olarak çıkan insanı mutluluktan alıkoyan şeyleri öyle bir göz önüne sermiştir ki, okuduğumuzda gerçekten bazı küçük detaylara, olaylara karşı bakış açımızı bambaşka bir hale getirecektir. Aslında bakıp ta göremediğimiz öyle sıkıntıları bize gösteriyor ki birçok şeye kör olduğumuzu anlıyoruz. Hayatımızı belli bir tekdüzelikte yaşayıp etrafımıza baktığımız o at gözlüklerimizden kurtulmamızı sağlıyor belki de. Herkesin istediği mutluluğu aslında nasıl da küçük şeylerle elimizin tersiyle ittiğimizi görüyoruz. Daha sonra ise mutlu olmadaki ince ayrıntılarla hayatımızda mutlu olmak için neleri değiştirmemiz, ne gibi şeylerden uzak durmamız gerektiğini fark ediyoruz.

Bertrand Russell günümüzden seneler önce bile şuanın sorunlarını öngörebilmiş hatta şuan o öngördüğü sorunlar daha da büyümüş haldelerdir. Ancak ben dışa dönük bir tutum izleyerek de mutluluğu kazanabileceğimizi ve içimize döndüğümüzde ise bu mutluluğu kaybedeceğimiz düşüncesindeyim. Çünkü bir insan içe dönüklüğü ile de mutlu olamaz mı? Yaşadığı, gördüğü şeyler sonucu dış dünyanın aldattıcılığından uzaklaşıp kendi iç dünyasında, iç huzuruyla dışarı dönüklüğünden daha fazla mutlu olamaz mı? Russell iç dünyamıza dönmenin endişe ve korku getirdiğini ve böylece de mutsuz olacağımızı ifade eder. Ya kimi içe dönükler için korku ve endişe dış dünyaya işaretse onları mutsuzluğa götüren şey dış dünya olmaz mı bu seferde. Ancak bu noktada Russell'ın görüşünden ayrılıyor olmam onun söylediği endişe ve korku kavramlarına karşı çıktığımı göstermesin. Düşündüğüm durum Russell'ın iç dünyada olduğunu ifade ettiği bu kavramların aslında kişiden kişiye, yaşantıdan yaşantıya hatta yetiştirilme tarzına göre bile değişiklik gösterilebilme olasılığıdır. Örneğin bir insan sürekli aktif bir çocukluk, gençlik dönemi geçirmişse evet ilerleyen

yaşlarında onu dış dünyadan uzaklaştırmak onda bu endişeyi ve korkuyu doğuracaktır ve mutsuzluk onun için iç dünyasında olacaktır. Ancak çocukluk ve gençlik dönemlerinde de hep daha yalnız ve daha pasif olan bireyler ilerleyen zamanlarda dış dünya ile temaslarında huzursuz olup korku ve endişeye kapılacaktır. Bu sefer ise o bireyi mutsuzluğa götüren dış dünya değil alışkın olduğu iç dünyasının güvenli sularından uzaklaşmak olacaktır. Bana göre burada mutluluğu belirleyen etken iç ya da dış dünyaya yönelim değildir, hangi tarafta olursak olalım endişe ve korkunun bizi ele geçirmesine müsaade etmemek, onların etkisi ile hayatımızı kısıtlamamaktır. Gerek kendi iç dünyamızda gerekse dış dünyada bizi kısıtlayan o prangalardan kurtulup özgür olabilmekte asıl mesele, ister kalabalık bir ortamda ister kendi sonsuz yalnızlığımızda.

Özgürce kendimize mutlu olabilmek için sebepler bulmalıyız büyük ya da küçük, anlamlı ya da anlamsız, başkalarınca nasıl olduğunu değil kendimizce nasıl görüldüğü, bize neler kattığıdır. Çünkü örneğin birisi için sadece bir manzara olan deniz mutluluk vermezken, bir başkası için gemileri, umutları hatta tükenmiş sevdaları, altında yatan gizli hazine gibi çok geniş bir anlam skalasına sahiptir ve işte o deniz o insanı mutlu eder. Yani ayrılan nokta görmek ve bakmak aslındadır. Bir sıkıntısı olmadığı sürece herkes bakar ancak herkes göremez. Çünkü görmek bir hissiyatı barındırır.

Russell'a göre savaş çıkmaması için devletlerin bir sistem oluşturması gerekmektedir. Ancak Russell bunun olmayışının sebebini insanların yaşam yükü altında ezilmektense birbirlerini yok etmeyi isteyecek kadar mutsuz olmalarında bulmaktadır ve bu mutsuzluk devam ettiği sürece de böyle bir sistemin olamayacağını ifade eder. Ya da yoksulluk sorununun giderilmeme durumunu da Russell mutluluğa bağlar çünkü toplumda özellikle zenginlerin mutsuz olduğunu ve mutsuzluğu daha fazla artırmanın manasız olduğunu düşünür. Peki, zenginlik neden mutsuzluk getirir? Günümüzde de fazlasıyla rastladığımız bir durumdur bu, insan ne kadar çok şeye sahipse o kadar endişe ve korku içindedir bir yerde. Çünkü herkeste elindekileri kaybetme korkusu muhakkak vardır ve elimizdeki şeyleri artırdıkça korkumuz büyür, daha fazlasına sahip olma isteğimizin de büyüdüğü gibi. Aslında burada tam bir doğru orantıdan bahsedebiliriz zenginlik arttıkça daha fazlasını isteme arzumuz da artış gösterecektir ve bununla birlikte ise kaybetme korkumuz da

artacaktır. Ama atladığımız nokta başta da ifade ettiğimiz gibi korkunun mutsuzluk getirdiğidir. Bir şeye korku duymak bizim hayatımızı kısıtlayan bir durumdur çünkü insan istem dışı korktuğunu düşünmekten kendini alıkoyamaz. Bu korku hayatını kısıtlamasa bile sürekli korkuları ile yüz yüze olmak insanı mutsuz edecektir elbette. Örneğin eski zamanlardaki hayatlara baktığımızda insanların çok fazla mal varlığı olmayabilir ama ellerinde olanları da kaybetmekten sürekli korkarak yaşamadıkları için daha mutlu olduklarını düşünüyorum ve şehirleşmeyle, sanayileşmeyle de bu mutluluğu kaybetmeye başladığımızı hissediyorum.

Russell içe kapanıklığı günahkâr, kendine tutkun ve megaloman olarak ayrıştırır. Buradaki günahkârlık çocukluktan beri gelen ona empoze edilen günahkârlık algısıdır. O zamanlarda ki günah dayatmasını unuttuğumuzu ve kenara attığımızı düşünsek bile bilinçaltında bizi elinde tutan bir olgudur. Russell bu bilinçaltındaki günah algısının sarhoşken ya da uyurken ortaya çıktığını ancak bunun bile insanı mutsuz etmeye yettiğini ifade eder. Çünkü insan çocukluğundaki dayatılan yasaklara ister istemez hala uymaktadır. Russell'a göre bu kurbanların mutluluğa kavuşmak için atacakları ilk adım, çocukluk inançlarından ve bağların baskısından kurtulmak olmalıdır.¹ Russell'ın benimsediğim noktalarından birisidir bu, çünkü günah duygusu, suçluluk duygusu hayatımızı kısıtlayan bir durumdur ancak tamamen yokluğunun da insanı mutsuzluğa sürükleyeceğini düşünüyorum. Mesela içki içmek günah bunu yaptın daha sonra girdiğin günah düşüncesi ile kendi kendine işkence edersen mutsuzluğa sürüklenirsin. Ancak sadece kendini ilgilendiren şeylerde değil etrafını da etkileyen durumlarda suçluluk hissetmezsen, örneğin kumar oynarken ailenin geçimini sağlayacak parayı, evini barkını kaybettin ama bundan pişmanlık duymuyorsun bunda seni mutluluktan alıkoyacak bir pişmanlık bağı yoktur belki ama burada duyduğun mutluluğun ise ahlaki ve kalıcı bir mutluluk olduğunu düşünmüyorum.

Russell'da kendisine tutkun olan ise kendisini günahkâr olarak görenin tam tersidir. Eğilimi kendine hayran olmak, başkalarının da hayranlığını kazanmaktır. Bir noktaya kadar kabul edilebilirdir ancak aşırı durumlarda önemli bir kusur olur. Örneğin kendisine tutkun olan birisi, usta resamlara gösterilen saygıyı görünce resim yapmaya başlayabilir, ama ressamlık onun için amaçtan başka bir şey değildir ve bu

¹Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, Çev. Yunus Sağlamtürk, s.22.

işin tekniği hakkında hiçbir bilgisi olmadığı için istediği alkışa, ilgiye ulaşamaz onun yerine karşılaştığı şey başarısızlık ve hayal kırıklığı olur bu da onu mutsuzluğa sürükler.² Yalnız kendisine düşkün olan hayran olunmaya değer değildir. Çünkü dünya güneşin etrafında değil de onun etrafında dönüyormuşçasına ben merkezli olan bir insan zamanla etrafındaki insanları kaybetmeye ve yalnız kalmaya başlayacaktır.

Russell'a göre son içe kapanıklık şekli olan megalomanlık yani kendini büyük görme hastası birey ise güçlü olmak ister. Onun için mühim olan insanların onu sevmesi değildir, insanların ondan korkmasıdır. İktidar olmak ve egemen olma arzusu bir dereceye kadar kabul edilebilirdir, ancak haddinden fazla olmaya başladığında insanı sadece mutsuzluğa değil budalalığa da götürmektedir. Çünkü insan için sınırsız güç diye bir şey yoktur, mutlak bir sınır vardır ve ona ulaşıldığında ilerlemek imkânsızdır. İlk başlarda da ifade ettiğim gibi insan hep daha fazlasını ister, bu egemen olma isteği içinde geçerlidir. Örneğin bir iş yerinde çalışan insan altında çalışanlara egemen olduğunu düşünür, olası bir terfi sonucu daha fazla çalışana egemen olacağını, patronun yerine geçtiğinde ise herkese egemen olacağını düşünür ve istediği aşamalara geldikçe bir üstünü ister. Ancak sınırlı insan gücü belli bir noktadan sonrasını yapamayacaktır ve gittikçe dışardan görünmese bile içerden bir felakete sürüklenecektir.

Russul'a göre bir diğer mutsuzluk sebebi ise Byron mutsuzluğudur. Burada ki durum ise insanın artık her şeyi öğrendiğini ve dünyada daha fazla öğrenecek bir şey kalmadığını varsayanlardır. Bu insanlar aslında mutsuz insanlardır ancak onlar bu mutsuzluğun evrenin kendi doğası olduğunu ileri sürerler ve mutsuzluklarından memnun olurlar. Onlara göre mutsuzluktan zevk alanlar mutsuz değildirler. Oysaki mutsuzluk insana nasıl kalıcı bir mutluluk sağlayabilir ki? Bir yerden sonra insanın elbette gerçeğin acı yüzüyle tanışacağını ve kendini kandırmaya çalıştığını fark edeceğini düşünüyorum. Çünkü bu biraz rüya görmek ya da hayal kurmak gibi bir şey, rüyanın ya da hayalin aldatıcı mutluluğuna kaptırırsın kendini hatta o mutluluğu hissedebilirsin de ancak her rüyadan elbet uyanırsın ve her hayal elbet kendini gerçeğe bırakır. İşte o zaman mutsuzluk insanı avucunun içine almış gibi düşünüyorum.

² Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, Çev. Yunus Sağlamtürk, s.22.

Russell'a hak verdiğim diğer noktalar ise; insanların her istediğine anında ulaşabilmesinin de mutsuzluğa sebebiyet verdiğidir. Ona göre insan da belirli bir hayat mcadesi içindedir ve çaba harcamadan her istediğinin yerine getirilmesi onda bir boşluk oluşturacaktır. Bu o kadar doğru bir tespittir ki gün içinde etrafımızda bunun örneklerini çok sayıda görebiliriz. En basit rneği kck bir çocuğa bile her istediğini anında verirsek, hiçbir Şey için mücadele etmesine gerek olmazsa Őayet, Şahit olabiliriz ki elindeki kıymetini bilmeyen, bir Şeyler kazanmanın değerini bilmeyen bir birey olurlar ve büyük vadede mutsuz olmaları kaçınılmazdır.

İnsanların sadece başarıyı mutluluğun başrolü olarak görmesi de yanlıştır çünkü tek başına mutluluk aslında çok fazla bir Şey ifade etmeyecektir. Örneğin kariyerinde çok başarılı olmak için hiç yuva kurmamış, kimseye sevgi göstermemiş ve bu yüzden de kimseden sevgi görmemiş bir insanı dşunelim. Evet, kariyerinde çok iyi yerlere gelebilir, ancak onun bu yaşam amacı olan başarısını paylaşacak kimsesi olmadıktan sonra yaşadığı mutluluk yavan bir mutluluktan başka bir Şey olmayacaktır. Bunun için sadece başarı uğruna hayatımızda ki diğer unsurları feda etmek mutluluk getirmez aksine mutsuzluk getirir. Felsefenin en güzel öğretilerinden birisi olan orta yol belki de bu noktada mottomuz olmalı. Bir Şeyin ne yokluğu nede aşırılığı iyi değildir.

Russell'ın değerindiği heyecan, can sıkıntısı, yorgunluk ve çekememezlik gibi durumlarda ise; görüyoruz ki orta yol durumu can sıkıntısı ve heyecanda da etkili olacaktır. Çünkü iki durumun da aşırısı insanı zorlayacaktır. Heyecan duygumuzu tamamen kaybetmek iyi değerildir çünkü heyecan duymak insanı mutlu edecektir, onu heyecan duyduğu Şeye karşı uyaracak ve bunun için de çaba harcayacaktır. Daha öncede bahsettiğimiz gibi insanın çaba duygusunu kaybetmesi onu mutsuzluğa sürükleyecektir. Can sıkıntısı başlı başlına insanın hayatından tat almasına engel olan bir Şeydir ve bu yüzden mutlu olamamak çok doğaldır. Böyle bir durum olduğunda da elimizden geldiğince keyfimizi yerine getirecek, hayata karşı tekrar heyecan duygumuzu kazanmamızı sağlayacak Şeylere yönelmeliyiz.

Russell aşırı olmamak Őartıyla yorgunluğun iyi olduğunu ve bazı Şeylerin kıymetini anlayacağımızı ifade eder, uyumak, dinlenmek hatta yemek yiyebilmek gibi. Yorgunluk hem kıymet bilmekle mutluluğu getirebilir hem de bence bir noktada

daha mutluluğu insana getirebilmektedir. Buda; şükür ilelidir. Çünkü örneğin bir işte yoruluyorsak çalışabileceğimiz bir işimiz, çalışmamıza olanak sağlayan sağlıklı bir bedenimiz, çalışıp aldığımız bir kazancımız vardır. Ancak işini sevmeyen insanlar için geçerli bir durum değildir bu çünkü onlar her günü sevmedikleri bir işi yaparak geçirdikleri için iç dünyalarında mutsuz olacaklardır.

Birde ruhsal yorgunluklar vardır ki bedensel yorgunluktan daha tehlikeli olduklarını düşünüyorum. Bunun çözümü olarak da kararsızlıktan vazgeçmenin; çünkü hep denildiği gibi en kötü karar kararsızlıktan iyidir ve bu kararın arkasında durmak mühimdir. Yaptığımız işleri gözümüzde büyütmemek; çünkü hiçbir başarısızlık insan hayatından mühim değildir. Yaşayabileceğimiz bir hayatımız vardır ve bir başarısızlık sonucu bu hayatı kötürüm kalmış gibi görmek anlamsızdır, çünkü hayat insana illaki yeni güzellikler getirecektir gerekli olan tek şey zaman ve bekleyebilmektir. Bunun içinde başarısızlığın mutluluğumuzu elimizden almasına izin vermemek gerekmektedir. Bir diğer nokta olan çekememezlikte ise Russell şöyle ifade eder: ‘Çekemez olanlar, kendilerinin olanlardan sevinç duyacaklarına başkalarının elindekiler yüzünden acı çekerler.’³ Bunun çözümünün de hayranlık duygumuzu geliştirerek olacağını ifade ediyor. Sadece kendimizin başarısı ile ilgilensek mutlu olabiliriz aslında. Örneğin aynı gül tohumunu eken iki bahçıvan olduğunu varsayalım. Güller açtığında bu bahçıvanlardan birisi, ektiği güllerin çiçek açmasından mutluluk duyan kendi işinde başarıya ulaştığını düşünen birisi olsun ötekinin ise gülleri açmasına rağmen akli diğer bahçıvanın güllerinde olsun ve kendi gülleri ile kıyaslayıp başarısını hep onunla yarıştırsın. Aslında oda aynı sonuca ulaşmıştır ancak hiçbir şekilde elindeki onu tatmin etmez ve diğer başarılarla kendini kıyaslar ve böylece önünde duran mutluluğu görmeyerek ona sahip olamaz. Russell’ın çekememezlik konusunda en hak verdiği düşünce ise önceden insanların sadece komşularını çekemediği ancak şimdi ise dış dünya ile bağlantısının artması sonucu gerek izlediği filmler, gerek zenginlerin yaşayış tarzları insanlarda çekememezliği arttırdı. Maalesef özellikle günümüzde sosyal medya platformu bunu o kadar artırdı ki sadece komşumuzun değil farklı ülkelerden insanların bile hayatını görüp, heves eder hale geldik ve kendi hayatımızdaki mutlulukları yeterli bulmamaya başladık.

³ Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, Çev. Yunus Sağlamtürk, s.69.

Russell'ın son olarak mutsuzluğun sebepleri olarak gösterdiği iki nokta ise işkence korkusu ve kamuoyu korkusudur. İşkence korkusuna sebebiyet veren şeyin insanlar başkaları için kötü konuştuğu halde kendi arkalarından kötü konuşulmasına tahammül edemezler ve bu duyguyu aşırıya kaçırıldığında da ortaya işkence korkusu çıkar. Russell işkence korkusundan dört gerçeği anlayabildiğimizde korunabileceğimizi ifade eder. 'Bunlardan birincisi: Davranışlarımızın asıl nedeni, size görüldüğü gibi yardımseverlik değildir; bunu unutmayın. İkincisi: Yeteneklerinizi gözünüzde büyütmeyin. Üçüncüsü: Kendinize duyduğunuz ilgiyi başkalarından aynı düzeyde beklemeyin. Ve dördüncüsü de: İnsanların çoğu, işkence yapmayı isteyecek kadar sizi düşünmezler.'⁴ Çünkü aslında iyi olduğumuzu düşündüğümüz alanda iyi olmaya biliriz, sonuç olarak insanız ve yapımız gereği kendimizde ki kusurları dile getirmekte fazlasıyla zorlanabiliriz. Ancak eksiklerimizin, başarısızlıklarımızın farkına varsak ve ona göre kendimize bir yol çizsek çok daha kolay mutluluğu yakalayacağız. Kamuoyu korkusunda ise Russell'a göre 'Çekingen olmak da bu sorunu büyütmektedir. Halk kendi düşüncesine aykırı davrananlardan çok, kendisinden korkanlara zorbalık yapar. Köpekler nasıl ki kendilerinden korkanlara daha çok havlar ve saldırırlarsa. Onlardan korkar ve korktuğunuzu belli ederseniz iyi bir av olursunuz; oysa umursamazsanız, güçlerinden kuşku duymaya başlar ve size sataşmaktan vazgeçerler.'⁵ Russell bu konuda son olarak her bireyin iyi ya da kötü fark etmeksizin seçimlerini kendi yapması ve bunun sonucuna katlanmaları gerektiğini ayrıca hiçbir insan karşısında çok fazla eğilip bükülmeye gerek olmadığını sadece saygı duysak yeterli olacağını çünkü fazlasının gönüllü olarak boyun eğmek olduğunu ve mutluluğu zedelediğini ifade eder. İnsan sosyal bir varlıktır ve birbirleriyle bağlantı kurmasıyla da mutluluk artar.

İkinci bölümde ise Russell mutluluğun nedenlerinden bahseder. Russell iki türlü mutluluk olduğunu ifade eder; somut ve hayali, maddi ve manevi, duygusal ve mantıksal olarak ayırım yapılabileceğini ifade eder.⁶ Genel olarak mutlu olabilmek için yanımızda bir dostta ihtiyaç duyarız. Bana kalırsa sadece dostta değil bir aileye de ihtiyacımız vardır. Yukarıdaki kısımda da belirttiğim gibi insan işinde başarılı olabilir, her istediği hemen elinin altına gelebilir, hiçbir dert ve tasaya sahip

⁴ Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, Çev. Yunus Sağlamtürk, s.92.

⁵ Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, Çev. Yunus Sağlamtürk, s.100.

⁶ Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, Çev. Yunus Sağlamtürk, s.109.

olmayabilir ama herkes yanında bir güç, bir dayanak ister acısı olmasa bile mutluluğunu paylaşacak bir nefes ihtiyacı vardır. Yoksa hep bir eksiklik hissinin içinde olacaktır. Russell insanların ilgilerini artırması gerektiğini bunun ise mutluluğun sırrı olduğunu söyler. Şöyle baktığımızda gerçekten öyledir. Hayatı boyunca sadece tek bir şey üstüne yoğunlaşan ve başka hiçbir şeye ilgi ve vakit ayırmayan insan, elindeki ilgisini olası bir kaybetme durumunda bir boşluğun içinde olacaktır ve bu onu mutsuz edecektir.

Mutluluğun sebeplerinden biri olarak gösterilen keyif kavramını Russell sofrada anlayabileceğimizi ifade eder ve bu noktada ifade eder. Anacak ben Russell'ın yemek yeme üzerinden yaptığı karakter analizine girmeyeceğim, değineceğim nokta şudur; Türk milleti olarak bir sofra adabımız vardır ve her akşam aile üyeleri o sofranın başında olmalı. Bu alışkanlık aslında sadece birlikte yemek yemeyi kapsamaz çünkü bizdeki sofra kavramı yuva olmayı, iletişimi ve bir bütün olmayı temsil eder. İnsanlar mutsuzda olsa o sahra başında kurduğu etkileşim ile bunu unuttur ve mutlu olur çünkü yanında her türlü sıkıntısını paylaştığı insanlar vardır ve bu bile bir mutluluk sebebidir. Her acı, her sıkıntı güçlendirir insanı atlatmasını bilebilersen, bir zamanlar canını sıkın şeyler gün gelir mutluluğuna sebep olur belki de ve bu süreçte yanında olabilen insanlara sahip olmak lükstür aslında.

Mutlu olmamıza olanak sağlayan diğer noktalardan bazıları ise sevgi, aile, iş kavramlarıdır. Bu kavramlar belki de mutluluğu etkileyen en önemli noktalardır. İnsan sevildiğini hissetmediğinde tam olarak mutlu olamaz aksine daha hoyrat, daha tahammülsüz ve daha mutsuz olacaktır. Aslında sadece sevilmede değil sevmekte de vardır olay. Çünkü insan birini, bir şeyi sevdiği zaman onu kendine yoldaş görür. Bu ister bir insan olsun, ister evcil hayvan olsun hatta bir bitki bile olsa olur. Çünkü sevdiği şeyin mutluluğuyla, başarısıyla, iyi olmasıyla mutluluğu iyice artar. Yani birini sevmek ve sevilme mutlu olma ihtimalini ikiye katlar. Örneğin bir çiçeği çok seven bir kadın, bir gün onun yeni çiçekler açtığını gördüğünde çok sevinir. Çünkü sevdiği bir şeyi iyi durumda görmek onu mutlu eder. Bu durumu değiştirecek ise tek bir şey vardır oda egemen olma isteği. Sevdiğin insana, çocuğuna, hayvanına, çiçeğine bile egemen olma isteğin baskın gelirse işte orada sevgi yavaş yavaş yok olmaya başlar. Bir insanı sevdiğinde o, onu senin malın yapmaz, onu zorlayamaz, baskı kuramazsın ve üstünde hâkimiyet hakkın sınırlıdır. Çünkü sen ona egemen

olmak istedikçe aradaki sevgi gider, senin istediklerini yapmazsa da zaten sen egemenlik kurmadığın için mutsuz olursun o ise böyle bir durumda kaldığı için. Aile ise hem mutluluğun ana kaynağı durumundayken hem de mutsuzluğun ana kaynaklarından birisidir. Seni kısıtlayabilir, isteklerine saygı göstermeyip özgürlüğünü elinden alabilir böyle bir durumda bu seni mutsuzluğa itecektir. Ancak her koşulda güzelliğine, çirkinliğine, başarısına, başarısızlığına bakmaksızın seni koşulsuz seven yapıdır aile. Ve yukarıda asıl sevginin insanı mutlu ettiğinden bahsetmişim. Yani hem mutlu olabilmene hem de mutsuz olabilmene olanak sağlayan kurumdur aile. İşe gelirse; hayatımızı idame ettirecek imkânı verdiği için, gün boyu boş olmayıp bizi can sıkıntısından (can sıkıntısının mutsuzluğun nedenlerinden biri olduğundan bahsetmiştik) kurtardığı için mutluluk sağlayacaktır.

Genel olarak anlatılanlara baktığımızda mutlu ya da mutsuz olmak aslında direkt bizim elimizde olan bir şey. Mutsuzluğa düştüğümüzde evet zor olsa da bundan çıkabileceğimizi ve bu durumdan kurtulmak için bir adım atmamız gerektiğini biliyoruz. Hayatın insanoğluna getireceği sürprizlerin bir sonu yok ne yazık ki. Örneğin işimize güvenemeyiz çünkü bataabiliriz, bunun için ilgi alanımızı geniş tutmalıyız ki olası bir durumda elimizde başka şeylerimizde olabilsin. Yalnızlığımızla da mutlu olamayız çünkü sosyal varlıyız, asırlar boyu başkalarına ihtiyaç duyduk yalnız yapamayız. Buda bize mutluluk vermeyecektir. Ya da çok boş vermek, bir şeyi çok takmak bizi mutlu etmeyecektir. Her şeyde denge kurmalıyız, çünkü bir şey uca yaklaştıkça bir taraf aşağıda kalacaktır tahterevallide olduğu gibi. Hayatımızda hiçbir tarafın aşağıda kalmasına izin vermemeliyiz. İşte böylece de mutluluğa erişebiliriz.

BÖLÜM 2: ETİK, TOPLUM, SİYASET

Bu kitap Russell'ın etik kavramını incelediği ve bu kavramın insanın yaşamına, topluma, siyasete etkilerini ele aldığı bir kitaptır. Russell bu kitabını yazarken iki amacı olduğunu ifade eder. Bunlar: dogmatik olmayan bir etik kuralı ortaya koymak ve bu kuralı çeşitli siyasi sorunlar üzerinde uygulamaktır.⁷

Russell'a göre us ulaşmak istenilen bir amaç için gerekli yolları ve araçları seçmektedir. Amacın kendisi ile bir ilgisi yoktur. Çünkü ona göre eylemlere sebep olan şeyler arzular, duygular ve tutkulardır. Us sadece düzenleyici bir faktördür. Aslında Russell burada insanın hayatı boyunca birçok çatışmaya sebep olan akıl mı kalp mi sorusunu kendisi için netleştirmiştir. Ona göre insanı hareket ettiren kalbidir. Belki de kendi içimizde bu çatışmayı her yaşadığımızda Russell'a kulak vermeliyiz ancak günümüz dünyasında en zorlayıcı şeylerden birisi olabilir mantığı devre dışı bırakıp, arzuladıklarımızın peşinden gitmek. Çünkü çılgınca bir tüketim ve internet çağında yaşıyoruz, yapmak ya da almak istemediğimiz şeylere bir bakıyoruz ayak uydurmak için almışız. Kendi istediklerimizden çok popüler olan şeylerin peşinden gider olduk. Her şeyin düzelmesi için belki de yapmamız gereken bize tanınan sınırları ihlal etmeden, sadece kendi isteklerimizi önemsemektir. Russell'a göre arzularımız ve hoşnutsuzluklarımız konusunda hepimiz hemfikir olsaydık herhangi bir etik çatışma yaşanmazdı.⁸

Ona göre insan doğası temelinde iyidir ve onu gereksiz kısıtlamalara tabi tutmadan geliştirirsek iyi bir birey olarak hayatımızı devam ettirebiliriz. Aksi takdirde baskılandığımız alanları gizlice ve daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkartabiliriz. Ancak ona göre güç sevdası sorunludur. Çünkü o da zafer sevdası gibi sonsuz bir arzudur ve bu arzularının herhangi bir tatmin sınırı yoktur. İnsan ne kadar çok elde ederse o kadar çok istemektedir. Dünyada zengin ve fakir arasında çok ciddi uçurum olması aslında bunun en büyük göstergesidir belki de ve bunu tanımlayan en doğru cümle 'Zenginin gözü doyduğunda fakirinde karnı doycaktır.' olmalıdır. Çünkü insan her koşulda ve alanda daha fazlasını istemeye hazırdır. Bu sadece maddi anlamda bile değildir üstelik. Her türlü manevi duyguda bile daha fazlasına istekliyiz aslında. Bana saygı duysun, beni sevsin, bana minnettar olsun, sadece ben olayım

⁷ Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, Çev. Funda Sezer, s.7.

⁸ Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, Çev. Funda Sezer, s.15.

geri kalan her şey boş olsun, daha fazla sevsin, daha fazla daha fazla diye giden bir süreç aslında bu. Ve bunu ister istemez hepimiz yapmaktayız, belki de çocukken komşunun çocukları ile kıyaslanmak bu hale getirmiştir koca bir insanlığı kim bilir.

Russell'a göre insan içtepileri ve arzuları bakımından diğer tüm hayvanlardan daha karmaşıktır ve yaşadığı tüm karışıklıkların sebebi ise bu karmaşadır. Çünkü insanların ne kimi hayvanlar gibi tam sürücül ne de kimi hayvanlar gibi tam bireysel olduklarını söyler. Bunu ise örneklemek için, tek kişilik hücre hapsinin ağır karşılanmasını ve insanların yeni kişilerle tanışırken çekinmesini verir. Bu tam olarak da böyledir; kendi bireysel alanımız olmasını istediğimiz gibi, sosyal bir çevremizin olmasını da isteriz. Eğer bir taraf daha ağır basarsa bu bir şekilde hayatımızın işleyişine zarar verebilmektedir.

Russell etiğin temel verilerinin algılar değil de duygular olmasından dolayı bilimden ayrıldığını söylemektedir. Etik yargının olgu bildirmediğini, genellikle üstü örtülü şekilde de olsa bir parça umut veya korku, bir miktarda hoşnutsuzluk veya arzu, birazda sevgi veya nefret bildirdiğini ifade eder. Çünkü açık bir şekilde bellidir ki umut ve arzu gibi bu tarz her şey öznedir.

Tarih boyunca etik inançların birbirinden farklı iki kaynağı olduğunu söyler. Bunlar; siyasi ve kişisel inançlardır. Ona göre yurttaşlık ahlakı olmadan toplumlar varlıklarını sürdüremez, kişisel ahlak olmadan da hayatta kalmanın bir değeri yoktur. Onun için yurttaşlık ahlakı ve kişisel ahlak iyi bir dünya için eşit derecede gerekli iki olgudur. İlkel toplumlarda salt batıl inanışların üstünlüğünden kaynaklı ilkel bir ahlak olduğunu ifade eder. Bunlar daha sonra akılla doğrulanabilecek yasaklamalardır. Örneğin merdiven altından geçmek, gece tırnak kesmek gibi batıl inanışlar hep bir şeylere engel olmak amacıyla ortaya çıkmış batıl inanışlardır ve şimdi akılla bunların doğruluğuna ulaşabilmekteyiz. Russell ilkel ahlakın başlıca kaynağı olarak tabuları görmektedir. Bu tabular ihlal edilmeleri durumunda, tüm toplum üzerine felaket yağmasına sebep olacağına inanılan düşüncelerdir. Ona göre bu kurallar usa dayalı kurallardan çok daha zorlayıcıdır. Çünkü hiçbir insan ya da toplum bir felakete maruz kalmak istemez ve bunun içinde bu felaketi getireceğini düşündüğü şeylerden kesinlikle daha uzak durur. Russell'a göre insanlar bu inanışlara saygı duymayı bıraktıklarında cinayet, ihanet, hainlik gibi korkunç günahlar işlemeye başlayabilirler ve tabulardan birinden vazgeçen bir insan

muhtemelen diğlerlerinden de vazgeçecektir. Bu aslında taviz tavizi doğurur mantığıdır. Çünkü insan bir şeyden vazgeçtikten sonra artık ondan vazgeçtim bundan mı vazgeçemeyeceğim diye hareket edebilmektedir.

Russell etiğin bazı noktalarına değinmektedir. Temek kural olarak itaatın, dini inancı kimsenin sorgulamadığı durağan toplumlarda daha iyi işlediğini ifade eder. Vicdan ise tek başına, üzerine hiçbir yönetim sisteminin kurulamayacağı bir güçtür. Uzlaşım ya da karşılıklı özveri farklı etik duygu ve etik kural kayağı olmuştur. Bu ne dine ne de batıl inançlara dayalıdır. Ayrıca bu Russell'a göre sakin bir yaşam arzusundan ortaya çıkar. Ayrıca Russell etik duygunun kaynaklarından her birinin başlangıçta ne kadar ham olursa olsun gelişip ileri seviyede uygar insanları etkileyebilecek şekillere bürünebileceğini ifade eder. Ancak birisi bile görmezden gelinirse sonucun kısmi etik olacağını ve bunun yetersiz kalacağını ifade eder.

Russell'a göre insan daha geniş bir toplumda yaşadığında görevleri ve olası günahlarının kapsamı genişlemektedir ve dikkate alması gereken konular daha karmaşık olacaktır. Ancak yine de toplumsal kınamanın acısı yüzünden uymak zorunda olduğu kurallar vardır. Ayrıca Russell insanların günah işlememesinin onu tam olarak erdemli yapıp yapmadığına da değinmektedir. Burada ki mesele Kant'ın ödev ahlakındaki gibidir. Günah işlememesi ancak bunu istemesi gerekmektedir. Yani bir insan birisini öldürmüyor olabilir ancak sürekli bunun arzusunu ve hayalini kuruyorsa bu onu erdemli yapmaz. Russell'a göre kişisel onur çok önemli bir kavramdır. Onur; cesaret ve doğruluğu, ihanet etmemeyi ve ne olursa olsun güçsüz insanlara yardım etmeyi gerektirir. Russell'a göre onur kavramındaki küstahlık ve şiddet arındırıldığında sosyal ilişkilerdeki karşılıklı güveni sağlayan en önemli faktör olarak kalır.

Russell ayrıca iki karşıt görüşe değinmektedir. Birincisine göre ahlak, ait olduğumuz toplumun etik kurallarına uyum göstermekten; ikincisinde ise Tanrı'nın iradesine veya bireyin vicdanına itaat etmekten ibarettir. Ona göre ahlak kurallarıyla ilgili sorulara teorik şekilde cevap verilebilmesinin tek yolu; davranışın hizmet etmesi gereken bir amacının olması ve bu amacında doğru olması gerekmektedir. Yani bu bakış açısına göre doğru davranış insanı iyiye götüren bir araç olan davranıştır. Russell bazı şeylerin iyi bazı şeylerin kötü olduğuna, doğru davranışın kanıtlarına bakıldığında iyinin kötüye ağır bastığına, insanın iyiliği ve kötülüğü de yaşamış

olmaması durumunda ikisine karşıda kayıtsız olduğuna ve bu durumda iyiyi yani doğruyu yapmak zorunda olduğuna inanır. Bunu açıklamak için tam olarak iyilik ve kötülükle tanışmamış çocukları örnek verebiliriz. Onlar bu kavramla zaman içinde tanışırlar. Russell'ın dediği şekilde doğru seçmesi işte bu tanışma sırasında olur. Örneğin her çocuk evinde bir karınca görse merak duyar ve onu incelemek ister bu sırada karıncalar ölürse onu suçlayabilir miyiz? Ebeveynleri tarafından onlarında bir canlı olması, öyle yaparsa öleceklerinin anlatılmasından sonra çocuk artık iyiyi ve kötüyü seçme şansına sahiptir. İyiyi seçmemesi ve karıncaları hala öldürmesi durumunda işte o zaman bu onu ahlaki açıdan kötü yapabilmektedir.

Russell'a göre bir şeye yalnızca etkileri için değil tamamen kendisi için değer biçilirse o şey, onun kullanmayı arzu ettiği terimle iyidir.⁹ Ona göre içkin nitelik; seçmeye yöneldiği iyi ve reddetmeye yöneldiği kötüdür. Russell bir şeyin araç olduğu şeyin kendi değeri yoksa o zaman o şeyinde araç olarak değerinin olmadığını ifade eder. Bir örnek üstünde göreceğ olursak; bir adam kimsesi olmayan ve yalnız yaşayan yaşlı bir adamın parasını çalmak için ona hasta bakıcılığa giderse ve bu süreçte adama çok iyi bakıp onu çok mutlu etse dahi bu olayı değerli göremeyiz. Çünkü ulaşmak istediği amaç kötüdür ve bu uğurda kullandığı araç ne kadar iyi olsa da bir değeri yoktur. Russell insanların dini olgular sonucunda, cennete gitmek için yaptıkları iyilikleri de doğru bulmaz. Çünkü ona göre bir şey doğru olduğu için yapılmalıdır bir amaç için değil. Daha öncede belirttiğim gibi tamda Kant'ın ödev ahlakı gibi. Bir eylem göstermelik ya da ceza ve ödül için değil kendisinin iyi olmasından dolayı yapılmalıdır.

Russell'a göre arzularımız olmasaydı iyi ve kötünün karşıt tezini düşünmezdik. İnsanların acı çektiğinde bundan kurtulmak, haz duyduğunda da bunu uzatmak istemesine değinir. Buna göre de iyiyi arzunun tatmini olarak da nitelemektedir. Ona göre refleks olanlar dışında tüm eylemlerimizin kaynağı arzularımızdır. Ancak bu eylemlerin tamamen benmerkezci olduğuna inanmaz ve insanların çocukları, dostları, sevdikleri ve bir kısım insanında tüm insanlığın mutlu olmasını istediklerine de değinmektedir. Ve Russell'a göre doğru davranış herkesin iyiliğini destekleyen davranıştır. İnsanı bir toplumda doğru eyleme sevk eden şeyler ise; hukuk, övgü veya

⁹ Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, Çev. Funda Sezer, s.63

kınama yoludur ve Russell sosyal baskının daha fazla iyilik yani arzuların tatminini daha fazla sağladığını ifade etmektedir.

Bazı kavramlar bulunmaktadır. Russell birkaç arzunun aynı şartlar tarafından aynı anda tatmin edilmesine uyumlu demektir. Karşıt duygularla karşılaşıyorsa da çelişik demektir. Örnek olarak da şunu vermektedir. Bir erkek ve bir kadın birbiri ile evlenmek isterlerse ikisi de tatmin olabilir yani uyumludur. Ama iki erkekte bir kadınla evlenmek istiyorsa en azından birisi hayal kırıklığına uğrayacaktır yani bu da çelişiktir. Arzuların uyumlu olması durumunda daha fazla sayıda arzunun tatmini gerçekleşecektir. Arzu çelişmelerini ise insan yaşamının temel ve kaçınılmaz bir gerçeği olarak görmektedir ve bunu hafifletmenin hukukun ve ahlak kurallarının görevi olduğunu belirterek tamamen asla yok edilemez olduklarını söyler.

Russell'a göre erdem herkesin iyiliğinin peşinden koşmaksa, insanları erdemli kılmanın en iyi yolu, kendi için en üst seviyede hazzı oluşturacak olan eylemin aynı zamanda toplum içinde en üst seviyede hazzı oluşturmak amacıyla genel ve özel çıkarlar arasında bir uyum oluşturmaktır. Ona göre arzu edilen nesneye ulaşmakta duyulan haz iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar; elde etmenin vereceği haz ve nesnenin kendisinin vereceği hazdır. Nesnenin kendisinin vereceği haz her durumda mevcuttur ancak elde etmenin verdiği haz zaman zaman var olmayabilir.

Haz konusunda Russell psikolojik hazcılara da değinmektedir. Onların düşüncelerinde doğru bulduğu nokta insanın arzularını belirleyen şeyin gene o insanın davranışları olmasıdır. Ancak onların düşüncelerinde katılmadığı noktalarda vardır. Bunlar; insanın arzularının daima kendi hazzı için var olduğu ve insanın arzularının yalnızca kendi başına gelenlerle sınırlı olduğudur.¹⁰ Çünkü Russell insanların her arzusunun bencil olmadığını ve başkalarının iyiliği içinde bir şeyler arzulanabileceğimize daha önce değinmişti. Sosyal bir devlette, bir toplumla birlikte ailelerimizle yaşıyoruz yani insan uğraşsa bile illaki başkaları içinde bir arzusu olacaktır. Belki de kendisi için istediğini düşündüğü şeyler bile başkası için istediği şeyler olabilmektedir. Örneğin mühendis, doktor ya da zengin bir iş adamı olmak istemesinde aslında ailesini mutlu etmek ve onları yüceltmek düşüncesi olabilir.

¹⁰ Russell, *Etik, Toplum, Siyaset*, Çev. Funda Sezer, s.78

Çünkü birlikte bir yaşamda karşımızdakilerden etkilenmemek oldukça zor bir durumdur.

Russell'ın değindiği bir diğer konuda vicdandır. Bireyin çıkarlarının toplumunkiyle uyum içinde olmasını sağlamak için çeşitli faktörler vardır. Yönetimler, hukuk ve töreler bir diğeri de ahlaktır. Ahlak; kınama, övgü ve vicdan olarak kendini göstermektedir. Ona göre vicdan tasarlanmış bir eylemle ilgili olarak kişiye yöneltilmiş, övgü ve kınama olarak tanımlanabilmektedir. Çünkü ona göre çoğu insan için vicdan, toplumları tarafından gelecek övgü ve kınamanın bir yansımasıdır. İnsanın kendi vicdanının onayladığı davranışın öznel doğruluğa sahip olduğunu ama bunun nesnel doğruluğu da güvence altına aldığı söyleyerek öznel ve nesnel doğruluğu birbirinden ayırmaktadır. Ona göre nesnel olarak doğru olan eylem baskın grubun çıkarlarına en iyi hizmet eden eylemdir. Nesnel doğruluğun ise bir amaca hizmet etmesi durumunda bunun iki koşulu yerine getirerek olması gerektiğini ifade eder. Bunlardan birisi; kurumsal koşuldur ve bu ne tür eylemlerin nesnel olarak doğru olduğunu bulabilmenin bir yoludur. Diğeri ise; uygulamaya yönelik koşuldur ve bu da bazı insanlar için nesnel olarak doğrudur diye tanımlanan eylemin performansını tetikleyen bir dürtü olması gerektiğidir. Yani bu koşullardan birisi nesnel olarak doğruyu belirleyecek diğeri ise bu koşul için bir güdülemenin bulunması koşuludur.

Öznel doğruluk ise kişinin o eyleme karşı duygusal onaylamasıdır, onaylanan bu eylem öznel olarak doğrudur. Kişi eğer bir eylemi duygusal olarak onaylamıyorsa bu seferde eylem öznel olarak yanlıştır. Bunu belirleyen kişilerin kendi düşünceleridir. Bana göre genel olarak yalan söylemek yanlış olarak nitelendirilebilirken bir başkası küçük yalan ya da pembe yalan diye nitelendirdiği şeyleri yanlış olarak görmeyebilir. İnsanın bunu belirlemede de bence etken olan birçok faktör vardır. Çevre, yetiştiği ortam ve ebeveynleri, eğitim durumu, hayata bakış açısı gibi birçok madde sayılabilir. Çünkü öznel yaşantı kendi içinde çok köklü bir yapıdır. Ayrıca genel bir yargıda nefretten ilham alan eylemlerin yanlış, sevgiden ilham alan eylemlerin ise doğru sayılmasıdır. Yani karşımızdakinin duyguları da bunu etkileyen bir faktördür. Russell'a göre doğru eylemler övülmesi faydalı olanlar, yanlış eylemler ise kınanması faydalı olan eylemlerdir. Övgü ve kınamanın genelin çıkarlarına hizmet eden davranışlara özendirme eğilimdeki güçlü teşvikler olduğunu belirtir. Ancak

sadece korkunun hakim olmasını istemez çünkü sadece korkunun olduğu durumlarda başkaldırı olacağını ve övgü ve kınamanın figürü olarak gördüğümüz olguya saygı duymamızda gerektiğini ifade eder.

Russell'a göre uygulamaya dair siyasi meselede ise üç tür anlaşmazlık söz konusu olabilmektedir. İlkinde anlaşmazlık tamamen araçlara dair olabilir ve amaçlara dair bir anlaşmazlık olmayabilir. İkincisinde bir taraf belli türde eylemlerin, sonuçlarından bağımsız şekilde doğaları gereği kötü olduğuna inanırken, diğer taraf eylemin doğasından gelen bir kötülük olduğunu kabul etmez. Üçüncüsünde ise insani eylemlerin hedeflemesi gereken amaçlara dair bir fark olabilmektedir. Araçlara dair anlaşmazlıklar herhangi bir etik tartışma maddesi oluşturmayan konuda eğer bir karar verebilirse, tamamen bilimsel temeller üzerinde karara varılacak bir anlaşmazlıktır. İkinci anlaşmazlık türünde ise açıklamanın en kesin yolu örnektir. Hindular inekleri öldürmenin kötü olduğunu düşünürler, inek acı çekiyor olsa bile. Yani taraflardan birisi bu durumda doğasından gelen bir kötülük görürken, diğer taraf bir kötülük görmemektedir. En zor durumlar ise amaçlara dair farklılıklardadır ve daha nadir görünmektedirler.

Russell doğal içtepileri engellemenin o duyguyu daha fazla ortaya çıkartacağını ifade etmektedir. Bu türdeki içtepiler saf değillerdir ve bunları tatmin etmek memnuniyet vermez. Çünkü bu tip içtepiler ne kadar tatmin edilirse korku o derecede artış gösterecektir ve böyle bir durumda da kişinin hayatının manevi huzuru kalmayacaktır. Fiziksel acıyı izlemenin verdiği haz gibi, daha önce yukarıda bahsettiğimiz karıncaları öldüren çocuktaki gibi bu durumu sürdürmeyi seçen ancak bir şekilde bastırılmış ve bu isteğin geçtiği düşünölmüş çocuklar gizlice bunu sürdürebilirler ve her seferinde dozu daha artırabilirler. Ancak bunu yapmaktan tam anlamıyla haz almazlar anlık bir haz alma olsa dahi çocuktaki korku daha fazla tetiklenir. Böylece de huzursuz ve mutsuz bir birey olacaktır. Russell'a göre bir insanın neyi mutluluğunu tesis edecek şey olarak göreceği tutkularına bağlıdır. Bunlar ise o kişinin eğitimine, sosyal koşullarına ve doğuştan gelen yeteneklerine bağlıdır.

Değinilen bir diğer nokta ise insanların eylemlerinin kısmen refleks sonucu, kısmen alışkanlığa bağlı ve kısmen de arzusunun sonucu olduğudur. Russell ahlakçıların reflekslere ve alışkanlığa bağlı hareketlerle değil de kasıtlı seçimlerle ilgilendiğini

ifade eder. Etkili olan seçim yapanın arzularıdır, diğer insanların arzuları sadece bizi etkiledikleri kadar etkindir.

Russell'ın ele aldığı bir diğer kavram ise içkin değerdir. Ona göre içkin değer; onu deneyimleyen kişi tarafından arzulanan bir zihin durumunda olma durumudur. İçkin değerın kaynağını ise üç tür kısma ayırır. İlk olarak, şahsen sahip olunabilecek ancak kuram bazında olsa da herkese yeterince temin edilecek metaldır. Bunlar yiyecek, giysi, ev gibi maddelerdir ve bunların adaletli bir şekilde dağılımını sağlayan bir prensip olarak adaletin varlığını sorgulamaktadır. Russell'a göre adalet bir amaçtan ziyade araçtır ve bu arzu edilebilir sınırlar içerisinde. Oysaki ona göre siyasi ve ekonomik kurumlar olduklarından çok daha iyi olabilselerdi bu sınıfa giren metallerle ilgili hiçbir sıkıntı duymaya gerek kalmazdı. İkinci olarak, yalnızca şahsi olmayan ama mantıksal özelliği gereği genel olarak herkesin faydalanabilmesi mümkün olan metaldır. Bunlar ise, şöhret, güç veya zenginlik gibi her türlü itibar seviyesinde elde edilen şeylerdir. Bu yüzden kaçınılmaz olarak rekabet duygusunu içinde barındırır. En önemlisi güçtür çünkü tarih boyunca bütün savaşlar ve devrimler güç sevdasından ortaya çıkmıştır. Bunu dizginlemenin en iyi yolu ise birtakım beceriler kazandırarak bir eğitim vermek ve bu beceriler vasıtasıyla güç sevdasını zararlı değil de faydalı kanallara yönlendirmektir. Örneğin bazı spor branşlarında yoğunlaşarak bu alanda gücünü kullanıp, ilerleyebilir ve güç arzumuzu iyi bir şekilde yansıtabiliriz. Üçüncü olarak, sahipliği diğer insanlarca eşit derecede faydalanma olasılıklarını azaltmak için herhangi bir şey yapmayan içkin değerlerdir. Bunlar ise, sağlık, dostluk, sevgi ve güzel bir günde hayatta olmanın coşkusu gibi şeylerdir. Burada ki durum bir metaya sahip olmamız ona başka insanların sahip olmasına engel olmamasıdır. Güzel bir günde hayatta olduğumuzda bu diğer insanların bundan mahrum kalmasına sebep olmaz ya da dostluk, sevgi tek kişilik olgular değil tam tersi tüm insanlığa bile yetecek kavramlardır. Ancak Russell üçüncü grup için değerinde bir sorun görmektedir. Bu da, gelecek nesiller sorunudur. Ona göre gelecekteki nesil için yaşanılabilir bir dünya bırakmıyoruz. Bu gerek kaynakları yok etmek gerekse manevi değerleri öldürmekle gerçekleşmektedir.

Russell her zaman erdemli olmayı garantileyecek bir yöntem olmadığını ifade eder. Düzenin olduğu bir toplumda yapılması gereken şeyin, kişisel başarıların genele faydası olan eylemlerden olmasıdır. Ona göre bireyin davranışlarını belirleyen

bireysel arzulara eğitimle, doğru yolu göstermekle ve sunulan fırsatlarla değiştirilebilir. Böyle bir değişim ise kasti olduğu sürece bireysel arzuları, genelin iyiliğiyle uyumlu hale getirmek olasıdır. Bunun içinde iyi kurumlar sosyal olarak arzu edilebilir bir etik ve herkes için eğitimde bilimsel bir anlayış oluşturulması gerekmektedir. Bu kurumlar duyguları daha iyi eğitmeli, övgü ve kınama daha iyi pay edilmeli ve her insan da belli bir ölçüde var olan toplumsal eylemleri ileri taşımalıdır. Ancak burada Russell'a katılmadığım bir nokta var. Duyguları eğitmekten kastettiği şeyle her kişi aynı fabrikadan çıkmış birer maddeye dönüşmez mi? Özgür duygu durumları olmadan, herkesin kendine has olan yapıları bozulmuş olur gibi düşünüyorum bu kavramla. Bana göre insanların arzuları genelin menfaatine uygun hale getirilirken kişilerin duygularını kontrol altına almaktansa başka bir alternatifte yönlendirilse daha iyi olur. Evet, kişide olumsuz duygular olabilir örneğin çocuğu olmayan ve diğer anneleri kıskanan bir kadını ele alalım. Onun kıskançlık duygularını yontup herkesleştirmek yerine mesela bir kimsesizler yurdunda gönüllü olarak çalışması sağlanabilir, böylece anneliğe duyduğu özlem ve diğer annelere duyduğu kıskançlık bir nebze de olsa yok olabilir diye düşünüyorum.

Siyasi bakımdan ise Russell insanların önemli olan arzularını birincil ve ikincil arzular olarak iki gruba ayırır. Birincil grup yaşamsal ihtiyaçları kapsamaktadır, barınma, yiyecek, giyinme gibi. Ona göre bunlar sınırlı hale geldiğinde insanların bunları temin etmek için sarf edecekleri çaba ve şiddetin bir sınırı yoktur. Açgözlülük işte bunlardan mahrum kalma korkusuyla ve bu malzemelere ulaşma arzusunun birleşiminden meydana gelmektedir. Daha öncede değindiğim gibi Russell bu noktada da güç sevdasına değinir ve onun doyumsuzluğundan bahsederek aslında bu güdüyü komple kötü olarak görmememiz gerektiğini çünkü aslında güç duygusunun da arzu edilebilir başka yönleri olduğunu ifade eder. Bunlar; bilginin peşinden koşmak, bilimsel teknikler gibi gelişmelerdir çünkü ona göre bunların temelinde de güç sevdası vardır. Bu etkeni kötücül eylemlere ya da faydalı eylemlere mi dönüştüreceğimizi sosyal sistemin ve bizim yeteneklerimizin belirlediğini ifade eder. Değindiği bir diğer etken ise heyecandır. Ona göre heyecan önceki yaşantıda avlanmadan duyduğumuz arzudan kaynaklanan ve içimizde kalan bir etkidir. Heyecanla ilgili en ciddi meselenin ise yıkıcı şekillerinin pek çok olmasıdır. Alkol, kumar gibi şeylerde aşırıya kaçmak ya da şiddet eylemlerine karışmak gibi şeylerdir.

Russell dünyayı mutlu bir yer haline getirecek şeyin zekâ olduğunu çünkü zekânın iyimser bir şey olduğunu ve eğitimle geliştirilebileceğini ifade eder. Tutku ve zekâ arasında büyük bir fark olduğunu bununda amaçları tutkuların belirlenmesi, amaçlara giden araçları da zekânın belirlenmesi olarak ele almaktadır. Ona göre bilinçli arzu hüküm sürdüğü sürece içtepinin kontrol altında tutulmasına yarar. Ayrıca zekânın iki temel şekli olduğunu ifade eder. Öngörü ve beceri. Öngörüyle belleğin bir yan ürünüdür ve hayvanların aksine çevreye karşı daha fazla baskı olmamızı içerdiğini düşünür. Örneğin yağmur yağması birçok hayvanı etkilemezken insan dışarı çıkacağı bir günde yağmur yağması fikrinden gerilir ve buna göre önlemini alır. Beceri ise sadece insana has bir şey değildir diye ifade etmektedir.

Etik, toplum, siyaset kitabının geneline baktığımızda başta anlamamız gereken, her eylem etik değildir. Etik olabilmesi için bir amaç gözetmeksizin sadece doğru olduğu için yapılması gerekmektedir. Akabinde insanların kendisi için istediği arzular kadar başkaları içinde istediği arzular vardır yani bencil değildir. Arzularımız ise eğitimle, yeteneklerimizle, övülme isteği ve kınanma korkusu ile şekillenebilmektedir.

Russell'ın dediği gibi bizi mutluluğa götürecek şey zeka mıdır bilemem ama benim nazarımda ise dünyayı mutluluğa götürecek şey saf sevgidir. Bunu henüz iyiyi kötüyü, nefreti ve kını bilmeyen çocuklar ve bizden sadece bir farkla dünyadaki en temiz, en saf olan down sendromlu insanlarla zaman geçirdikçe çok daha iyi anlamak mümkün. Karşısındakini kaşı, gözü, fiziği için sevmez o olduğu için sever ya da onun rengine, milletine, dinine bakmaksızın ona gösterdiği güler yüzü sever. Zekamızı eğitmek önemlidir elbette sadece kalbin doluluğu yeterli olmayacaktır ancak onu eğittiğimiz gibi insanları koşulsuz kabul etmeyi, güç yarışına girmeden, yanımızdaki düşerse bile elinden tutup kaldırmayı öğrendiğimiz vakit bence mutlu olmayı başaracağız.

BÖLÜM 3: SORGULAYAN DENEMELER

Bu kitap Russell'ın bilim, felsefe, toplum, politika gibi birçok konuda yazdığı denemeleri içermektedir. İşlemiş olduğumuz konu bütünlüğü doğrultusunda Russell'ın bu konularda düşüncelerine değinerek, kendi fikirlerimi ifade edeceğim.

İlk olarak bu kitabın giriş kısmında Russell'ın kendini daima kuşkucu olarak gördüğüne değinilmiştir. Ona göre insan yaşamını aklını kullanarak dönüştürüp, geliştirebilir. Kuşkuculuk ve ilerleme ise ona göre birbirine aykırı şeyler değildir. Mantıken kuşku insanı düşünmeye, aklını kullanmaya yöneltecektir, böylece tamda Russell'ın istediği gibi insan hayatını geliştirmeye başlayacaktır. Her canlının temel salt ihtiyaçları vardır; beslenmek, barınmak, üremek gibi. İnsanı diğer canlılardan ayıran nokta ise tam burada aklını kullanabilmesinde yatmaktadır. Bu zaman kadar birçok filozof bu yüzden insanı diğer canlılardan ayıran noktaya değinmiştir belki de. Örneğin;Thales'e göre 'İnsan, araştıran hayvandır.' Sokrates'e göre 'İnsan, sorgulayan hayvandır.' en bilinen örnek ise Aristoteles'e göre ise 'İnsan, düşünen hayvandır.'

Russell kuşkuculuğun önemine üzerine denemesinde; doğruluğuna dair herhangi bir kanıt bulunmayan bir önermeye inanmanın sakıncalı olduğunu ifade eder. Ona göre bir şeylere körü körüne bağlanmayıp şüphe duyan kişiler, onların hiçbir şey yapmayışından çıkar sağlayan kişilerce hoş karşılanmayacaktır. Bunun en başında ise ona göre din adamları ve gaipten haber verenler olacağını düşünmektedir. Onun savunduğu kuşkuculuk abartılı bir kuşkuculuk değildir. Pratikte sağduyudan kaynaklanan gündelik bilgilerin doğruluğunu ve bilimin yeterince temel olarak gördüğü doğruları kabul etmektedir. Onun şüphe duyduğu şeyler uzmanlar tarafından bir şey kabul edilse dahi tersinin doğruluğu ve yanlışlığı, uzmanların karar veremediği şeylerde o konu hakkındaki kesin yargılardır ve ona göre bu noktalara şüphe ve çekimserlikle yaklaşılmalıdır. Değindiği bir diğer nokta ise insanların ortaya bir görüş koyduklarında onu sükunetle benimsemeleri ve nedenlerini soğukkanlılıkla beklemeleridir. Çünkü ona ateşli şekilde savunulan görüşlerin dayanağı iyi bir temele dayanmaz. Şiddetli duygusallığın, görüş sahibinin rasyonel kanıtlardan yoksun olmasına sebep olduğunu ifade eder.

Russell kuşkuçuluğu ifade ederken evliliklerden ve boşanmalardan örnek verir; Hindistan'da dul kadınların tekrar evlenmesi akıl almaz bir şey sayılırken, Katolik ülkelerde boşanma çok büyük günah sayılmaktadır, Amerika'da boşanmak kolaydır ama evlilik dışı ilişki kınanır, Müslüman ülkelerde ise çok eşliliğin uygulandığını ifade eder.¹¹ Yani hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğu konusunda kesin hükme varılmanın imkansız olduğunu belirtir. Benim burada değinmek istediğim nokta; birçok insan tarafından Müslümanlıkta çok eşliliğin olduğunu düşünme yanılığıdır. Bu konu bence insanların kendi istedikleri kılıfları giydirmesi ile değişmiştir günümüzde. Bir erkek bir kadını resmi nikahına, bir diğerini de imam nikahına alarak istediği gibi gönlünü eğlendiremez. Toplumumuzda gördüğümüz imam nikahlı eşi onu ortada bıraktı, şöyle yaptı böyle yaptı gibi şeyler kabul edilemez şeylerdir. Ne Kuranı Kerimde nede Hz. Muhammedin hadislerinde açıkça çok eşliliği övmez kaldı ki Hz. Muhammed veda hutbesinde kadınları emanet olarak bıraktığını ifade ederken onlara istediği gibi davranabileceğini, birden fazlasını nikahına alıp onları sıkıntıda bırakabileceğini düşünmek erkek megalomanından başka bir şey değildir. Çok eşlilik zaruri durumlar için vardır keyfi değildir. Bu konuyu özetleyici nitelikte iki ayetle kapatmak isterim. **‘Eğer hanımlarınız arasında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sadece bir tane ile yetinin.’**¹² **“Ne kadar istesenez kadınlar arasında adaletli davranmaya güç yetiremezsiniz.”**¹³

Russell'a göre günah gerçek olmayan yanıltıcı bir kavramdır ve onu cezalandırmak için uygulanan zulümler gereksizdir.¹⁴ Ayrıca ona göre milliyetçilikte ateşli inanç sahibi olmanın uç örneklerinden birisidir. İnanç sistemlerine ve dinsel dogmalara mantık uygulamak, kuşkuçuluğun kötücül ve günah olarak görünmesine sebep vermektedir. Ona göre insanla ilgili olaylar güçlü duygulardan kaynaklanır, bu da onları destekleyen bir takım mitlerin doğmasına sebep olmuştur. Kaldı ki ona göre bütün bir ulus bir kuruntuya kapıldığında ve savlarına karşı gelindiğinde takındığı öfkenin bir delinin öfkesi ile aynıdır diye ifade etmektedir.¹⁵ Russell'ın bu konuda değindiği bir diğer durumda herkesin içinde mantıktan esinlenmeyen bir nokta olduğudur. Ona göre bu noktalar bir çıkış yolu ararlar ve koşullarına göre sanatta,

¹¹ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.17.

¹² Nisa 4/3

¹³ Nisa 4/129

¹⁴ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.18-19

¹⁵ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.18-19.

tutkulu bir aşkta, tutkulu bir nefrette kendilerini gösterirler. İçgüdüsel yapımız iki noktadan oluşur diye ifade etmektedir. Bunlar; kendimizin ve çocuklarımızın yaşamını geliştirmek ile rakip gördüğümüz kişilerin yaşamını engellemedir. Birincisi yaşama aşkını, sevgiyi ve sanatı barındırır, ikinci ise rekabeti, milliyetçiliği ve savaşı savunur.¹⁶ Geleneksel ahlakın ise birincisini bastırıp, ikincisini yüceltmek isteğinde olduğunu ifade eder. Gerçek ahlak ise bunun tam tersini gerektirir. Bu zamana kadar Russell da işlediğimiz konuların geneline baktığımızda insanda olmasını en istemediği şeylerin başında rekabet düşüncesi geliyor aslında. İnsanları birbiri ile çatıştırmanın, karşısındakinin kötülüğünü istemenin temelinde rekabeti görmektedir.

Russell düşler ve gerçekler denemesinde; günlük yaşamdaki inançlarımızın büyük bir bölümünün arzularımızın biçim kazanmasından kaynaklandığını ifade eder. Ona göre insan genelde bir düş aleminde yaşar ve dışardan gelen aşırı zorlayıcı bir etkiyle biran için uyanır, ancak çok geçmeden düş alemine geri dalar. Doğru olduğuna inanılan şeylerin rasyonel olmayan kökenini açıklayacak üç yöntem olduğunu ifade eder.¹⁷ Bunlar; ‘deli ve isterik kişilerin incelenmesi ile aslında normal sağlıklı kişilerden çok az farklı olduğunu ortaya koyan psikanaliz yöntemi; en değerli görüşlerin rasyonel kanıtlarının ne kadar zayıf olduğunu gösteren kuşkucu filozofların yöntemi ve son olarak da insanları genel olarak gözleme yöntemidir.’¹⁸ Russell sadece sonuncuya değinmektedir. Ona göre rasyonel olmayan inançlar ilkel insanlara göre değildir. Russell herkesin rahatlatıcı kanılar bulutu ile sarıldığını bu kanıların ise yazın uçan sinekler gibi kendisiyle birlikte hareket ettiğini ifade eder. Bu kanıların bazıları kişiseldir, kişinin kendi erdemlerinden, arkadaşlarının sevgisinden, saygısından, mesleğinden, sağlığından, enerjisinden ve ailesinden gelir. Daha sonra ait olduğu toplumsal sınıf hakkındaki inançları gelir. Toplumdaki konumuna bağlı olarak bu sınıf bütün sınıflar içinde ya sosyal açıdan en iyisidir, ya en bilgelisidir, ya da ahlak yönünden en değerlisidir.¹⁹ Son olarak ise genel olarak insanlık ve hayvanlara karşı tutumlar gelmektedir. Ona göre böylece bizi rahatlatan bir ihtiyaçlar hiyerarşisine sahip olmuş bulunmaktayız. Bir insanla iyi olmak istediğimizde de onun bu ihtiyaçlarına saygı duymak zorundayız. Bunun için Russell

¹⁶ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.25

¹⁷ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.27

¹⁸ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.27

¹⁹ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.28-29

insanların arkalarından konuştuğumuz şekilde yüzlerine konuşamayacağımızı söylemektedir. Bu doğal kanılarımızı ise düzeltmenin iki yolu olduğunu ifade eder. Bunlar; gerçekte yüzleşmek ve kanılarımızın gerçek olgulara değil, diğer insanların inançlarına ters düşme durumudur. Ona göre sosyal sohbetler sırasında bir tek insan olmanın övüncü varlığını serbestçe sürdürür.

Russell makineler ve duygular denemesinde ise; insanları mutlu eden şeylerin varsayımına dayalı olsa da maddi şeyler olduğunu ifade edenler yanılmaktadır. Ona göre her şeyden birden fazlasına sahip olan kişiler bir tane ya da hiç sahip olmayan insanlara göre daha mutlulardır düşüncesi tamamıyla doğru sayılamaz. Çünkü insanların fiziksel gereksinimleri kadar duygusal gereksinimleri de vardır. Ancak onunda kabul ettiği nokta şudur ki; fiziksel ihtiyaçlar karşılanmadan sadece duygusal ihtiyaçların tamamlanması bir insanı mutlu edemez. Bunu örneğin sağlığımız yerinde değilken, duygusal ihtiyaçlarımız temin edilmesi bizi mutlu etmeye yetmeyecektir. Ya da barınacak bir yerimiz olmayıp soğukta olduğumuzu varsayarsak öncelik duygusal isteklerimiz değil hayatımızı idame ettirecek şeyler olacaktır. Bu elbette ki tek taraflı olmayacaktır. Fiziksel ihtiyaçlarımızın tam olduğunu varsaydığımızda, yanımızda bunu paylaşacak yakınlarımızın olmaması, sevmeye ve sevmeye aç olmakta insanın tam anlamıyla mutlu olmasına engel olacaktır. Russell'a göre insan gelirini artırmayı en çok komşusu için istemektedir. Çünkü en güçlü arzularımızın başkalarının takdir ve beğenisini almak olduğunu ifade etmektedir. Ona göre yasa önünde herkes eşit maaşlara sahip olsaydı insan bu seferde komşusundan üstün olmak için başka noktalar arayacaktı. Bu belki sanat, belki bilim ve kültür üzerine olacaktı ama keşke de bunlar üzerine insanlarla rekabet edebilseydik. Bindığımız arabaları değil okuduğumuz kitapları yarıştırsaydık mesela, gittiğimiz tatillerdeki otellerle değil de keşfettiğimiz yeni yerler ve tarihleri ile hava atabilseydik, harcadığımız paralarla değil de yaptığımız iyiliklerle gıpta edebilseydik insanları kendimize bence o vakit Dünya daha yaşanılabilir bir yer olur, bizlerde daha mutlu insanlar olurduk haliyle. Bu istediklerim birer ütopya olarak kalacak belki de ama hala insan olarak umudumuzun bitmediği bir noktada olduğumuzu ummaktayım.

Russell'a göre makinelerin duygular açısından oluşturduğu en büyük sıkıntı onun düzenliliğidir. Ona göre her şeyin ince ayrıntısına kadar düzenli olması bir tekdüzelik oluşturur ve Russell insanın tekdüze, kalıplaşmış olmasındansa kendi çizgilerinde,

isteklerinde, aklını kullanmasını tercih etmektedir. Ayrıca modern savaşlardaki vahşetin artmasına da makinelerin üç etkisi olduğunu belirtir. İlk olarak, daha büyük ordular kurulmasına olanak sağlaması, ikinci olarak, insanların alt düzey duygularına hitap eden yayınları yaygınlaştırması ve son olarak, insan doğasının derinlerinde yatan, istediği gibi yaşama dürtüsünü baskı altında tutarlar. Bu durumun ise huzursuzluğa yol açtığını ve bu huzursuzluktan kurtulmak içinde insanların akıllarına savaş fikri geldiğini ifade eder.²⁰ Bunların önlenmesinin ise makineleri yok etmekle olmayacağını bunun sadece çok tepkisel duracağını ve uygulanmasının imkansız olduğunu ifade eder. Ona göre çözüm insanların çalışma aralarına heyecan duyacakları aktiviteler yerleştirmektir. Böylece insanların içinde buldukları monotonluk biraz olsun kırılmış olacaktır.

Russell iyi insanın yol açtığı kötülükler denemesinde; bir iyilik, karşıdakine duyulan sevgiden yapılmadıysa bu erdemli değildir diyerek Kant'ın düşüncelerine katıldığını belirtir ve onun düşüncelerini yüceltir. Ona göre de erdemli olmanın tek ödülü erdemli olmak olmalıdır. Bir şey yaptığımızda önemli olanın yararlı olup olmaması değil, o şeyin soyut olarak doğru olup olmaması ile ilgilenmektedir. Russell insanın nasıl düşünürse düşünsün toplumsal yaşamda erdemi, bir şeyi yapmak olarak değil de, yapmamak olarak algıladığını belirtir. Günah olan şeyleri yapmayan kimsenin başkaları için iyi şeyler yapmasa da toplumca iyi insan olarak nitelendirildiğine değinir. Oysaki bu cezadan korkudan dolayı da olabilecek bir şeydir. Ona göre insanı mutluluğa götürecektir şey, yaşama sevincinin, gelişmenin ve olumlu başarılar üzerine kurulmuş bir ahlak olacaktır, yasak, baskı ve ceza temeline dayalı bir ahlak anlayışı değil.²¹ Bir insan mutluyduysa, başkalarının başarılarına da sevinebiliyorsa iyi insan sayılmalıdır ve ufak tefek hatalar o insanı kötü olarak nitelemeye yetmemelidir. Ayrıca gaddarlıkla, başkalarının haklarını gaspla bir şeyler sahibi olan insanlara ise ahlaksız gözüyle bakmalıyız, bu insanlar her ne kadar suç işlemiyormuş gibi gözükse de diye ifade etmektedir.

Russell özgür düşünce ve resmi propaganda denemesinde; geleneksel, dinsel dogmaları kabul etmemiş, herhangi bir akideyi benimsemiş bir topluluğun üyesi

²⁰ Russell, Sorgulayan Denemeler, Çev. Nermin Arık, s.87

²¹ Russell, Sorgulayan Denemeler, Çev. Nermin Arık, s.118

olmayan kimselerin özgür kişiler olduğunu ifade eder.²² Ona göre herhangi bir düşünceyi dile getirirken beğenilip beğenilmeyeceğini, ceza alabileceğini düşünmek bile özgür olmadığımızın göstergesidir. Düşüncelerin özgürlüğünü kısıtlayan ise iki temel ceza vardır. Birincisi; o fikrin açıklanması sonucu insanın geçimini sağlaması sıkıntıya giriyor ona ekonomik yaptırım uygulanıyorsa ikincisi; karşı taraf sunulan argümanları sürekli çarptırıp üste çıkıyorsa orada özgürlük yoktur. Russell'ın daha önceki yazılarında da gördüğümüz gibi, aslında benimsememiz gereken şey her türlü duygu ve düşüncemizi özgürce ifade edebilmek ve bunlar yüzünden bir sıkıntıyla karşılaşmamaktır. Nasıl kendimizin düşünce özgürlüğünün olmasını istiyorsak karşımızdaki insanların kendi düşüncelerine saygı duymayı öğrenmemiz gerekmektedir. Russell'a göre insanın özgürlüğünü kısıtlayan onu başkalarının boyunduruğu altına almaya alıştıran en büyük etken ise eğitimidir. Çünkü eğitim devletin tekelindedir ve bu sistem küçük yaştan itibaren çocuklara okullarda empoze edilmektedir. Oysaki Russell'a göre eğitimin temelde iki amacı olmalıdır. Çocuğa okuma, yazma, matematik, dil bilgisi alanlarında kesin bilgiler sunmak ve onların kendi başarılarına bilgi edinmesine, sağlıklı değerlendirmeler yapmasına olanak veren zihinsel alışkanlıklar kazandırmak olmalıdır.²³ Ancak ona göre sistem okuyabilen, ancak değerlendirme gücünden yoksun bireyler yetiştirmektedir. Zamanla da bu kişiler okuduğu her türlü bilgiye ne kadar saçma olsa dahi sorgulamadan inanmak gafletine düşerler. Düşünce özgürlüğünün olması için gerekli olan en önemli şey ise; fırsat eşitliğidir. Maddi durumu, medeni hali, cinsiyeti gibi önemli olmayan detayların insanların fikirlerini belirtirken etki etmemesi gerekmektedir. Bir erkek bir şeyi özgürce dile getirebiliyorsa bir kadında getirebilmeli, zengin bir insan her düşüncesini savunabiliyorken maddi imkanı o kadar iyi olmayan kişilerde düşüncelerini savunmakta özgür olabilmeli yani. Propagandanın ise politikacıların ve hükümetin reklamlar aracılığıyla uyguladığını ifade etmektedir. Ona göre propagandanın iki önemli kötülüğü vardır. Birincisi, ciddi kanıtlar öne sürmekten çok inançlarımızın irrasyonel kaynaklarını harekete geçirmesi; ikincisi, para veya güç kullanarak en çok reklam yapanın üstünlük sağlamasıdır.²⁴ Russell bir kişiyi işe alırken onun dinsel, siyasal ve ahlaki düşüncelerini dikkate almanın insanlara fikirlerinden dolayı zulmetmenin çağdaş hali olduğunu ifade eder. Geçtiğimiz

²² Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.145.

²³ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.157.

²⁴ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.159.

günlerde bunun ne kadar büyük bir ayıp, nasıl bir haksızlık olduğunu sosyal medyada gördüğümüz bir olayla bir kere daha görmüş olduk. İmkansızlığın dolayı sokaklarda yaşayan bir gencin gittiği iş görüşmelerinde her şey çok iyi giderken evsiz olması durumunda vazgeçildiğini, işi olamadığı içinde evi olamadığını kısır bir döngünün içinde çaresizce mücadele ettiğine şahit olduk. Aslında önemli olan mesele her insana o imkanı sunabilmek, onun işteki mahirliğine bakarak değerlendirebilmektir. Russell'a göre çözüm insanları yurtseverlik ve sınıfsal önyargı yerine, kanıt ve verileri değerlendirme yetisini artıracak ve rasyonel kararlar alacak şekilde eğitmek olmalıdır.

Russell toplumda insanın temel ihtiyaçlarından birisinin bile sağlanamadığı durumlarda kişilerin özgür olamayacağını ifade eder. İnsanın özgürlüğünün önünde ona göre iki farklı engel vardır; fiziksel ve toplumsal. Ancak devletten özgürlüğü zedelemeyecek şekilde yararlanabilirsek bu ikisi arasında köprü kurmuş oluruz. Sosyal özgürlüğe müdahale öfke oluşturur. Çünkü insan başkalarının iyiliğini istemez ve de iyiliklerin neleri içerdiğini bilmez. Birisi bir iyilik yaptığında bunun karşılığını almak için, sizden bir şey beklediği için yapmış olabilir düşüncesiyle iyiliğe şüphe ile yaklaşmamız olasıdır. Bunun içinde başta kendimiz bir koşula bağlı olmaksızın birileri için bir şeyler yapmaya başlamalıyız. Russell'a göre bütün konularda adalet ilkesi temel olmalıdır. Çağdaş demokratik toplumlarda, adalet eşitlik anlamına gelmektedir fakat hiyerarşik yapılanmalarda adalet eşitlik anlamına gelmez diye ifade eder.²⁵ Görüşler konusunda gerçeğe ulaşmanın tek yolunun ise serbest rekabet olmalıdır der. Çünkü ona göre Liberalizm yanlış alana, ekonomiye uygulanmıştır oysaki onların uygun düştükleri alan zihinsel alandır diye ifade eder ayrıca serbest rekabetin ise ticarete değil fikirlerde gerekli olduğunu söyler.²⁶ İnsanlar sadece başkalarının mutsuzluğu pahasına elde edebilecekleri şeyleri istemekten vazgeçtiklerinde, toplumsal özgürlüğün önündeki engellerde yok olacaktır diyerek ifade etmektedir.

Russell eğitimde özgürlük ve otorite denemesinde ise; eğitimde özgürlüğün belli bir ölçüsü olması gerektiğini ifade eder. Çünkü gün boyu çocukların istediklerini yapması olası bir şey değildir ve bir ölçüde otorite ve disipline ihtiyaçları vardır.

²⁵ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.177.

²⁶ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.178.

Eğitimde sıkıntılı bulduğu konuların başında ise; kişisel duygular yerine daha çok toplumsal duyguların teşvik edilmesi ve toplumca yaygın olan inançlara karşı gelme dürtülerinin bastırılmasıdır. Öğrencilerde tekdüzelik oluşturmak yöneticiler için kolaylık sağlamaktadır ancak bu onların gelişmesi açısından yararlı değildir. Bir karikatürde de işlendiği gibi okul bir fabrika oraya giren öğrenciler hammadde ve mezun olduktan sonraki halleri ise tek tip aynı versiyon bireyler olmamalıdır. Çünkü ne kadar farklı insan olursa o kadar farklı fikirler olacaktır ve bu toplumun ilerlemesi için çok önemli bir adımdır. Eğitimdeki otorite Russell'a göre ana baba, devlet ve öğretmenin elinde olmalıdır. Çünkü bunlardan hiçbirisi tek başına çocuğun tamamen iyiliğini istemeyecektir. Devlet çocuktan ulusal saygınlığını yükseltmesini, öğretmen okulu yüceltmesini, ana baba ise çocuktan aileyi yüceltmesini bekleyecektir.²⁷ Ve Russell çocuğun kendi yaşamını yönlendirecek deneyime sahip olmayışından dolayı, masumiyetini sömüren emellere yem olacağını ifade eder. Bundan dolayı da olabildiğince az otorite kullanılmalıdır ve gençlerin doğal arzu ve güdülerinden yararlanma yolları aranmalıdır. Çünkü çocuğun doğasında zaten bilgi edinme isteği mevcuttur. Russell bu noktada bir çocuğun en çabuk öğrendiği ilk üç yaşında hiçbir eğitimciden destek almadığını, öğrendiği her şeyi kendi sorgulaması ve merakı ile başardığına değinmektedir. Bu hiçbir zaman çürütülemeyecek bir tezdır bence çünkü etrafımızda gözlemlediğimizde bunu kolaylıkla görebilmekteyiz. Evet, ocuk ebeveynlerini rol model olarak almakta, anne baba olarak ona bir şeyler öğretmekte olabiliriz ancak bunların çok daha üstünde salt bir şekilde çocuğun keşfetme isteği yatmaktadır. Örneğin ocuk ateşi merak eder, sorar, onun sıcak olduğunu yanacağını söylesek bile o merak duygusunu yitirmez ve yanar daha sonra ise kendi deneyimi ile kazandığı bu tecrübeden yola çıkarak bir daha ateşe uzanmaz. Eğitimde de çocukların doğruları kendi bulabileceği, deneyerek öğrenebileceği bir ortam oluşturulmalıdır. Otorite figürü ise bu ister devlet olsun ister öğretmen ya da anne baba çocuğa sadece bir çerçeve çizmelidir. Ancak çizilen bu çerçeve kesinlikle çocuğun özgürlüğünü kısıtlayan bir şey olmamalıdır. Sadece ona yol gösterecek, sıkıştığı noktada ne yapması gerektiği hakkında fikir verebilecek bir çerçeve olmalıdır. Yani kırılmaz bükülmez bir şey değil esnetilebilir, dönüştürülebilir olmalıdır. Çünkü kısıtlamanın olduğu bir ortamda eğitimden söz edemeyiz. Ancak bu demek değildir ki her konuda çocuğu özgür bırakmalı. Hayır, ders ortamında, okul

²⁷ Russell, *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, s.187.

ortamında dikkati dağıtabilecek, gerek kendisini gerek başkalarını o an dersten uzaklaştıracak şeyler kontrol altına alınmalıdır. Çok sevdiğim bir söz vardır *'Özgürlük başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biter.'* Yani hiçbir koşulda, canımız o an öyle istedi diye bir başkasının isteği göz ardı edemeyiz. En büyük erdemlerden biriside budur bence; başkalarının özgürlüklerini kısıtlamamak, istediklerine saygı gösterebilmek. Umarım ki bütün insanlık olarak bir gün bunu başaracağız gerek başka insanlar için gerekse bu Dünyayı paylaştığımız diğer canlılar için.

BÖLÜM 4: EĞİTİM ÜZERİNE

Eğitim üzerine kitabı; Bertrand Russell'ın çocuk ve gençlerin eğitiminde hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiğini, anne babaların neleri yapmaları, neleri yapmamaları gerektiği gibi konulara kendi ebeveynlik deneyimlerinden de yola çıkarak değindiği kitabıdır. Bu kitabı Russell üç ana bölüm altında inceler. Bunlar; 1) Eğitimin idealleri 2) Karakter eğitimi 3) Zihinsel eğitimidir. Ana bölümleri kendi içinde alt başlıklara ayırmıştır ancak ben bu alt başlıkları her bölümü incelerken kendi içinde sıralayacağım.

Eğitim dediğimiz şey aslında nedir? Bir şeyleri biliyor olmak o insanı eğitilmiş yapar mı? Ya da eğitim toplumdan topluma, insandan insana başkalaşan bir şey mi yoksa temelinde eşitlik kavramı bulunan bir kavram mı? Eğitimin sözlük anlamı belli bir bilim dalında, belli bir konuda bilgi ve beceri kazandırma, yetiştirme ve geliştirme işidir. Peki, insan gerçekten bir beceri kazanmıyor sadece insanlara göstermelik, yüzeysel bilgiler sahibi oluyorsa o insan eğitilmiş bir insan mıdır? Veya öğrendiği bilgileri insanların, toplumun zararına kullanıyorsa o insanı 'Tebrik ederim ne kadar da iyi eğitilmiş bir insan' diyerek övebilmeli miyiz? Eğitim konusu bana göre çınar ağaçlarına benzemektedir. Onlar kadar köklü, birçok dalı budağı olan. Bundandır ki eğitimin birçok yönü, iyi kötü birçok faktörü var. Yukarıda değindiğim noktaları temel alırsak, evet bir insan bir şeyi layığıyla öğrenmeyip sadece göstermelik bilgi sahibi olabilir. Bu tip insanların yüzeysel göstermeliği o alanda gerçekten bilgi sahibi bir insanla karşılaşana kadar sürecektir. Sonrasında maalesef şişirilmeye çalışılan bir balonun elden kaçması gibi elinden gidecek ve aslında hiçbir şey sahibi olmadığını görecektir. Belki de bir insan o eğitimi sadece göstermelik olarak değil de istemeyerek, başkasının zoruyla almıştır. Bu seferde gerçekten içine mutluluk dolduran bir uğraş bulana kadar bu duruma katlanır ama o vakit geldiğinde o tahammül edilemez olur. Örneğin resim çizmeye çok ilgisi olan bir çocuk varsayalım. Bu çocuk babasının ısrarı üzerine mali işlerle alakalı bir eğitim alsın. İçindeki resim çizme isteği yıllar sonra bir kıvılcımla ortaya çıkabilir işte o zaman her şeyi geride bırakıp bunun peşinden de gidebilir, iyice derine gömdüğü bu sevgisini yok sayıp mutsuz bir yaşam sürdürmeye devamda edebilir. Başka bir insanın yaşadığı hayatları şekillendirmeye kalkarken onların arzu ve isteklerine de dikkat etmeliyiz. Bizim çocuğumuz, kardeşimiz şu bu herkes olabilir ama bu bize

onların hayatlarına hükmetme hakkı vermez. Bunun için eğitimde en önemli şey çocuğun kendi istediğidir. Bu bebeklikte de, ergenlikte de, gençlikte de böyle olmalıdır.

Eğitimde bile olsa başkasının hayatına müdahil etmemek nasıl olacak peki. Şüphesiz kolay olmayacaktır. Çünkü insan olarak sevdiğimiz insanların kararlarına, yaptıklarına müdahil olmaya biraz yatkındır. Mesela soğuk kış gününde çocuk kısa bir pantolon giymek istiyor anne buna müsaade edemez öyle değil mi? Çünkü hasta olabilir, hava soğuk. Ancak ısrar kıyamet çocuğa uzun hem de kalınından bir pantolon giydirdiğinde bu sefer karşında ki çocuk hem mutsuz bir çocuk olacaktır, hem de isteklerine değer verilmediğini düşünen, bir şeyleri kendi başına yapma isteğini kaybetmiş bir çocuk olacaktır. Bu eğitim değildir. Oysaki çocuk istediği pantolonu giyseydi zaten bir süre sonra üşüyecek ve onu çıkartmak isteyecekti. Böylece anne ona; soğuk havalarda bu gibi şeylerin onu işte böyle üşüteceğini, bunların yazlık kıyafetler olduğunu söyleyebilir ve ona gerçekten bir şeyler öğretmiş olur hem de isteği kırılmamış bir çocuk kalır karşısında. Keşif en güzel eğitimidir bence ve onların bu isteklerini köreltmemek çok önemlidir benim nazarımda.

4.1. Eğitimin İdealleri

4.1.1 Çağdaş Eğitim Kuramının Temel Koşulları

Russell eğitim kurumlarının çoğunun kötü etkilere sahip olduğunu ifade eder. Çocukları eğitim kurumunun kötülüklerinden korumak için okula gönderilmeyerek evde eğitim gibi durumlara başvurulabileceğini ancak bunun sıkıntısının ise arkadaş gibi bir faktörden geri kalarak eğitimin tam olarak tamamlanamamasına değinir. Yani çocuk bir şeyleri öğrenir, bilgi sahibi olur ama sosyal bir çevrede kazanabileceği alışkanlıkları edinemez, tam olarak eğitimini tamamlayamaz. Örneğin bir sınıf ortamında çocuklar birbiri ile paylaşmayı, başka başka insanlarla iletişim kurabilmeyi öğrenir. Bunun içindir ki Russell eğitimin bu kötülüklerinden arındırılması gerektiğini düşünür. Ona göre değişmesi gereken noktalardan birisi; eğitimin bir takım inançları çocuklara aşılacak ve böylece çocuğun özgür düşünce ile kendi doğrusunu bulmasını engellemek fikri değişmelidir. Bunu biz günümüz ve kendi coğrafyamız olarak düşündüğümüzde evet uygulaması biraz güç olabilir çünkü okula başlayan bir öğrenci genel olarak inancını ailesinden almıştır. Onun için bizde

değişmesi gereken en önemli faktör bizden olmayana, farklı bir görüşü, ideolojiyi, inancı benimsemiş kişilere karşı saygı duymayı, her şeyden önce herkesin insan olduğunu unutmamayı öğretmek olacaktır.

Russell'a göre en iyi eğitim sistemi her kız ve erkek çocuk için ulaşılabilir ve demokratik olmalıdır.²⁸ Kız çocuklarının belli bir yerden sonra sadece annelik, evlilik gibi konularla sınırlandırılması doğru değildir. Her erkek çocuğu gibi her kız çocuğunun da gerekli ve istediği eğitimi alma hakkı olmalıdır. Russell'a göre herkes yükseköğretim göremeyecektir ve en yetenekli öğretmenlere gidemeyecektir. Bunu belirlerken demokratik yaklaşım büyük bir dikkatle sağlanmalıdır ki hiçbir toplumsal haksızlığa rastlanmasın. Bu durum böyle ayarlanmazsa eğer bilimsel ilerleme sekteye uğrayacaktır. Çünkü demokratik bir şekilde yerleştirme olmazsa maddi durumu daha iyi olanlar çok zeki olmasalar dahi daha çok fırsatlardan yararlanabileceklerdir. Eğitim evrensel bir olgudur belli bir zümreye, belli bir gruba atfedilemez. Bu duruma engel olmak için Russell eğitimin 'süs' olmaktan çıkarılıp 'yararlı' olması gerektiğini savunan eğilimdedir. Süs için eğitim soylulukla ilgilidir. Süs olan klasik bir eğitimi esas alır, oysaki bir bilgi ancak iyi bir yaşama aracı olarak yararlı olabilir. Süs eğitim en eski geleneğiyle Aristokrat bir eğitimidir, onun için bol paralı ve çok çalışmaya ihtiyacı olmayan sınıfa ihtiyaç duyar.

Russell eğitimde hümanist unsurların kalması gerektiğini ama bunların diğer unsurlara da yer bırakacak şekilde olması gerektiğini ifade eder. Edebiyat, tarih, müzik, resim ve mimari hakkında bir şeyler bilmek, zihinsel yaratıcılığı geliştirir. Fizik ve matematik ise bu zihinsel yaratıcılık melekesini kamçılar. En önemli nokta ise hangi alanda olursa olsun dışına çıkılmayan sınıksız kurallardan sakınmalıyız.

Eğitimde disiplin konusuna geldiğimizde Russell eski eğitimdeki gibi çocuğa bir şeylerin emredilip yapması durumunda övgü, yapmaması durumunda ceza almasının çağdaş eğitim modeliyle değişmesi gerektiğini ifade eder. Çağdaş eğitimde de bir disiplin sistemi olmalı ancak bu Montessori eğitimde olduğu gibi çocuğa fark ettirmeden yapılmalıdır. Onlar belli başlı kuralları çocuğa sanki oynamış gibi, çocuklara için hoş şekillere sokup vermektedirler ve o kurallara uymasını sağlamaktadırlar. Russell bu tip bir model uygulamak için illa uzman öğretmenlere

²⁸ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.18

gerek olmadığını, ihtiyacın sadece iyi yetişme, sabır ve şefkat olduğunu söyler. Temel mesele doğru disiplini sağlamak için dışardan bir baskı ile değil, istenmeyen davranışları kendiliğinden götüren zihin alışkanlığı oluşturmaktır. Bunun için Russell, Montessori'yi takdir etmektedir.

Çocuklar doğuştan iyi ya da kötü değillerdir.²⁹ Doğduklarında sahip oldukları şeyler refleks ve birkaç içgüdüden başka bir şey değildir ve zamanla çevresinin etkisiyle alışkanlıklar geliştirir. Edinilmiş bu alışkanlıklar ancak iyi ya da kötü olabilmektedir. Ancak bu da onu yetiştiren her kimse onun çocuğa öğrettiği bir şeydir. Bundan dolayı bir çocuğa örneğin yalan söylememesini söyleyip, yalan söylüyorsanız ya da izinsiz bir başkasının eşyasını almamayı tembih edip, siz ondan izinsiz onun eşyalarına müdahale ediyorsanız çocuğun içinde oluşturduğu güven duygusunu sarsmış olursunuz. Önemli olan bir şeyleri söyleyerek çocuğa öğretmek değildir, kaldı ki etkili öğretim yolu hal dili ile anlatmaktır. Ebeveynlikte günümüzün en büyük problemi bence bu olabilmektedir. Çünkü biz karşımızdakinden bir şey talep ediyoruz ancak kendimiz talebimizdeki gibi davranmıyoruz. Örneğin anne babalar çocuklarına ders çalışmaları gerektiğini, kitap okumalarını söylüyorlar ancak bunları söylerken kendileri televizyon karşısında oturur şekilde oluyorlar. Başka bir örnek, çocuğa sigara içmemesi gerektiğini tembihleyip, kötü olduğundan bahsederken bile sigara içiyor olmak ne kadar ironik olacaktır. Bunun içindir ki karşıdan talep etmeden önce kendimizi düzeltmeliyiz ve böyle çocuğa iyi bir çevre sunalım.

Her çocukta öğrenme hevesi vardır ve bu eğitimde Russell'a göre dürtücü güç olmalıdır, dayak kavramının yerine gelebilecek en güzel, olumlu şeydir. Eski tip eğitim çocuğun içinde kötü isteklerin olduğunu ve onu bastırmak gerektiğini ifade ederken; çağdaş eğitim modeli çocukta suç işleme isteği olsa bile iyi bir eğitimle bunun giderileceğini düşünür. Çünkü onlar yeni alışkanlıklar edinmeye açıktırlar, iyi alışkanlıklar ise erdemin büyük kısmını iyileştirecektir. Eski eğitim modelindeki bastırma isteğinden daha mantıklıdır çünkü o önu takanmış bir nehir gibi illaki bir yerden patlak vererek o kötülüğü açığa çıkartacaktır, yani bastırmak bir çözüm olmayacaktır.

²⁹ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.31.

4.1.2 Eğitimin Amaçları

Russell iyi bir karakter özelliğinin kişiden kişiye değişebileceğini; kimi insanların şefkati, kimisinin bilgiyi, kimisinin doğruluğa önem vereceğini ifade eder. Bu farklılıkların ise eğitimde de farklar doğuracağına değinir. Bu ifadeye göre eğitimciler kendi önemli görüşleri doğrultusunda çocuklardan bunu bekleyecektir ancak amaçladığı sonuç herkes tarafından sağlanamadığı içinde bocalayacaktır. O ise iki şeyi birbirinden ayırmamız gerektiğini ifade eder; bazı özellikleri herkes ister, bazıları ise insanlığın bir kısmı tarafından istenir. Örneğin sanatçıda isteriz ama aynı zamanda bilim adamına da ihtiyaç duyarız. Yani herhangi bir alanda büyük adamlar oluşturan nitelikler çok kez herkesi kapsamaması istenmeyecek türdendir. Russell'ın bahsetmiş olduğu iki ayırım kadın ve erkek gibi cinsiyeti temel alan bir farklılık değildir, o karakterin temelini oluşturduğunu düşündüğu dört özellik dikkate alır. Bunlar; canlılık, cesaret, duyarlılık ve zekâdır.

Canlılık düşümsel olmaktan ziyade fizyolojik bir özelliktir, sağlıkları iyi olduğu düşünülen herkesçe var olduğu sanılır ancak yaş ilerledikçe azalmaya başlar. Canlılığın var olduğu kimselerde her türlü hoş durumdan haz alma vardır ve bu zevklerin derecesini yükseltip, acıları azaltır. Olaylara karşı ilgi duymayı kolaylaştırır, çalışma gücünü artırır ve kıskançlığa karşı koruyucudur.³⁰ Canlılığın olmama durumu bireyin yararlı olmasına engel olur.

Cesaretin birçok biçimleri vardır ve hepsi de karmaşıktır. Korku son derece bulaşıcıdır. Bir büyük ne kadar göstermediğini düşünse de çocuk korkuyu ondan alır. Bundandır ki aslında ilk bebeklik ve çocukluk dönemlerinde her şeye karşı o kadar korkusuzca davranırlar. Ateşe iyice yaklaşır, her türlü hayvanla oynamaya çalışırlar. Korku sadece eylemlerimizde değil aynı zamanda bilinçaltında da yenilmelidir. Russell için her sıradan kadın ve erkek korkusuzca yaşayabilecek şekilde eğitilebilir. Eski tip eğitim modelinde çocuklardan düşünmeden boyun eğmeleri öğretiliyordu, daha sonra onlarda bunu bir başkasından talep ediyordu. Ancak çağdaş eğitim modeli ile bu tamamen kaldırılmalı hiçbir çocuğa sorgulamadan itaat etme, boyun eğme öğretilmemelidir.

³⁰ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.43.

Duyarlılığı temelinde cesareti düzenleyen bir özellik olarak almaktadır. Duyarlılık birçok şeylerden ve doğru şeylerden zevk almak ya da tersini duymaktır. Hayat boyu üstün bir güdü olarak varlığını sürdürür bunu ise herkes tarafından iyi sayılmak isteği ile gösterir. Duyarlılığı geliştiren ise sempattir. Örneğin küçük çocukların sevdikleri ya da etrafındaki kişiler ağlarken ağlamaları. Bu onun, o kişilerin acısına ortak olduğunu ifade eder. Eğitimle sempati öğretilbilse, her insan karşısındakinin acısını da hissetse aslında dünyadaki kötülüklerin büyük bir kısmı son bulacaktır.

Son özellik ise zekâdır. Geleneksel ahlakın en büyük sıkıntısı zekâyâ önem vermemesi olmuştur. Zekâ hem mevcut bilgiyi hem de yeni bilgi edinme potansiyelini barındırır ve bu ikisi birbirine bağlıdır. Bir insan ne kadar bilgiliyse onun için yeni şeyler öğrenmek o kadar kolaydır. Russell bilgi edinebilme yeteneğinin ancak alıştırma yaparak sağlanacağını ifade etmektedir. Bundan dolayıdır ki eğitimin en temel amacı olarak zekâyı işletmeyi alır ve bunu tetikleyen en önemli faktörün ise ilgi olduğunu ifade eder. Bunu en sık daha hiçbir şey bilmeyen ya da ilk defa bir yere giden çocuğun etrafına karşı tutumunda açıkça görebiliriz. İlginin verimli olabilmesi için bilgi edinme tekniği ile birleşmesi gerekmektedir ve gözlem alışkanlığı, sabır, çalışkanlıkta beraberinde olmalıdır. Bunun için eğitimde çocukların ilgileri köreltilmemeli ve teşvik edilmelidir.

Eğitimin göz önünde bulundurduğu amaçların yanında Russell eğitimde farklı sistemleri de incelemiştir. Bunlar; geleneksel Çin eğitimi, Japon eğitimi, eski Yunan eğitimidir. Çin eğitiminde aydın bir yetişkinden sakın ve zarif bir kuşkuculuk beklenirdi. Her şey tartışılabilirdi ancak olumlu sonuca varmak bayağı sayılırdı. Düşünceler yemekte konuşulabilecek cinsten olmalı, ama uğurlarında savaşıcak kadar olmamalıydı. Onlarda ayinler öğretilir ancak inanmak zorunlu tutulmazken Atina da inanış zorunluydu. Atina'da da Çin'de de yaşamın zevki çıkartılmak isteniyor ve zevk anlayışları güzellik anlayışı ile biçimlendiriliyordu. Aralarında en büyük fark ise Eski Yunanların enerjik Çinlilerin ise tembel olmasıdır. Eski Yunanlılar bu enerjiyi sanat, bilim ve birbirlerini yok etmeye harcadılar ve çok büyük başarılar elde ettiler. Ancak bu fark sadece eğitime mal edilemez, çünkü Konfüçyüs felsefesi Japonya'da Kyoto soylularının dışında hiçbir zaman Çin aydınlarının özelliği olan uyuşukluğu göstermedi. Çin eğitimi istikrar ve sanat oluşturdu ama ilerleme ve bilim oluşturamadı. Çin uygarlığı eğitim görmüş azınlık

bir sınıfla kalmıştı ve çağdaş eğitim için uygun değildir. Bugünkü Japonya ise bütün büyük devletlerarasında egemen olan ulusal büyüklüğü eğitimin en yüksek amacı sayan bir eğilimi gösteren örnektir. Japon eğitimin amacı bireyin tutkularını eğiterek devlete bağlı ve ona yararlı yurttaşlar yetiştirmektir. Ancak Japonya’da eski Çin’dekinin aksine bir kusur vardır. Çin aydınları kuşkucu ve tembel oldukları halde Japon eğitim sisteminin ürünleri aşırı dogmatiktir.³¹ Eğitim ne kuşkuya ne de dogmaya sessizce olumlama yapmamalıdır. Dogmacı güçlüğü unuttur, kuşkucu olanağı yadsır. İkisi de yanılmaktadır ve onların hataları genelleşirse bu, toplumsal bir felaket olur diye aktarmaktadır.

Russell’a göre bir öğretmen öğrencilerini devletinden veya dininden daha çok sevmelidir; aksi takdirde ideal bir öğretmen olamayacaktır. Bir öğretmende sevgi yoksa karakteri ve zekâsı iyiye doğru, özgürce gelişen çocuklar yetiştiremez. Yetişen öğrencilerden geleceğin yöneticisi ise özgür yurttaşların hizmetçisi olmalıdır, hayran tebaasının iyiliksever bir kralı değil.³² Genel bir kural olarak da ifade eder ki gerçekten iyi kadın ve erkeklerden oluşan topluluk, cahil ve kötü kimselerden oluşan katışık bir topluluktan daha iyi etkiler gösterecektir.

Eğitimde elbette ki yetkiler vardır ancak orada kendi başına düşünme, eylemde olmada bulunmalıdır. Sıradan işlerde işbirliğine başvurulmalı ama hepsinin iyi bildiği durumlarda kendi başına düşünmeye olanak sağlanmalı. Bu düşüncelerin ise hoşla gidilmeyeceği bilinse bile açıkça söyleme özgürlüğünü çocuklara vermek gerekmektedir. Eğitim bir bireye en yüksek canlılığı, cesareti ve duyarlılığı sağladığında onlardan oluşan toplum şimdiye kadar görülmüş toplumlardan daha farklı olacaktır. Bu toplumda daha az insan mutsuz olacaktır. Yoksulluk gibi sorunlar ise gelişmiş duyarlılık ve cesaret sonucunda ciddi anlamda azalacaktır.

Bütün bu söylenenler, incelenen eğitim şekilleri esas alındığında; iyi bir eğitimin amacı öğrencileri kendi kalıplarımıza sokmayarak, onların kendi şekillerine özgürce ulaşmalarını sağlamak olacaktır. Bu süreç uzun bir yol alacaktır ama bu yolda onlara yardım edecek cesaret, canlılık, duyarlılık ve zekâlarını aktifleştirecek ilgiyi sunarak sonuca daha kolay ulaşmasını sağlamak olmalıdır.

³¹ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.37.

³² Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.41.

4.2 Karakter Eğitimi

4.2.1. İlk Yıl

Bir çocuk yaşamının ilk zamanlarında refleks ve içgüdülere sahiptir, alışkanlık edinmemiştir. Tam anlamıyla gelişen tek içgüdü ise emme güdüsüdür. Bir çocuk ancak 15 gün içerisinde düzenli olarak yenilenen deneyimler sonucunda bir şey beklemesi öğrenerek bu şeyleri alışkanlık haline getirir. Bebeklerin bu alışma hızı çok şaşırtıcıdır. Edinilen bu alışkanlık ilerdeki yaşamında ona sıkıntı olabilecek bir şeydir. Bunun içinde Russell'a göre ilk yaşlarda güzel alışkanlıkların kazandırılması çok önemlidir. Çünkü bu alışkanlıklar daha sonra onlar için kavrayıcı bir içgüdü niteliğindedir. Örneğin bebeklerin ağlamalarının iyi sonuçlar verdiğini, her istediklerinin yapıldığını kavradıklarında daha çok ağlamaya başlayacaklardır. İlerleyen yaşlarında ise bu sürekli sızlanma alışkanlığı olarak kendisini gösterecektir.

Russell bir çocuğun ahlaki eğitiminin doğduğu andan itibaren başlaması gerektiğini ifade eder. Bunun içinde ebeveyn çocuğa karşı davranışında aldırmaçlıkla hoşgörü arasında ince bir denge kurmalıdır. Sağlığı için her şey yapılmalı, bir yeri ağrıdığına kucağa alınmalı ancak ortada maddi bir sebep olmaksızın ağladığında ağlamaya bırakılmalıdır. Eğer çocuk her ağladığında onun susturmak için sevgi gösterip, istediği yapılırsa Russell'ın ifadesiyle 'O çocuk çok geçmeden diktatör bir krala dönüşecektir.' Bir diğer noktada çocuğa sürekli kendisini çok değerli hissettirilmesi durumunda daha sonra hayatta herkes tarafından değer görmeyince mutsuz bir yetişkine dönüşmesidir. Doğru olan şey ise çocuğun kendi etkinliklerine özendirilmesi ve başkasına yük olmayacak alışkanlık kazandırmak olacaktır. Russell'ın göre eğitimde olması gereken en önemli şey dış disiplin değil, insanın kendi öz disiplindir. Bunu ise en iyi çocukluk dönemindeki alışkanlıkları ile kazanabilir. Örneğin bir çocuğu uyutmak gerektiğinde onu arabasında gezdirmek, kucağa almak gibi şeylerdense yatağına yatırıp ona gerekli şeyleri söyledikten sonra kendi haline bırakmak en doğru yöntem olacaktır Russell'a göre. İlk başlarda çocuk hemen uyuyamasa bile gittikçe bu duruma alışacak ve kendi iç disiplinini kurmuş olacaktır.

Çocuk yaşamının ikinci ve üçüncü ayı arasında gülümseme, eşyalar hakkında duygularından ayrı olarak, kişiler hakkında da duygu sahibi olmayı öğrenir. Bu noktada çocuk ile annesi arasında toplumsal bir ilişki oluşmaya başlar. Artık

eğitimcinin elinde yeni bir silah vardır; beğenme-övme ve kınama-ayıplama. İlk yıllarda çocuğun hiçbir kusuru yüzüne söylenmemelidir, daha sonrada çok nadir olarak söylenebilir.³³ Kınamaya karşı övgü daha zararsızdır ancak çok sık kullanıldığında hiçbir kıymeti kalmaz. Bunun içinde aradaki dengeyi kurmak çok önemlidir.

Öğrenme çocuklarda gelişim hızları uygun bir biçimdedir. Hiçbir çocuğu zorlamak iyi değildir, onlar kendi imkânları el verdiğiinde her türlü şeyi yapabileceklerdir. Yaşam boyunca insanları çabalamaya iten şey ilk güçlükten sonra ulaşılan başarıdır. Ancak güçlüklerin cesareti kıracak kadar büyük ya da gayrete getirmeyecek kadar küçük olmaması gerekmektedir. Bu ilke Russell'a doğumdan ölüme kadar varlığını sürdüren asıl bir ilkedir.

4.2.2. Korku

Russell'a göre çocuk 6 yaşına girdiği zaman ahlak eğitiminin hemen hemen tamamlanmış olması gerekmektedir, daha sonraki yıllarda gerekecek meziyetler, zaten var olan alışkanlıklar ve zaten kışkırtılmış olan tutkuların bir sonucu olarak çocuğun kendisi tarafından geliştirilmelidir.³⁴

Ona göre eğitimde zor çok ender şekilde kullanılmalıdır ama korkuyu yenmek için kullanılması bazen yararlıdır. Korku mantık dışı ve güçlü olduğu zamanlarda çocuk kendi başına bırakılırsa, korkuya gerek olmadığını gösteren deneyimleri hiç yaşayamayacaktır. Bir durum hiç zarar gelmeden tekrar tekrar denenirse, alışkanlık korkuyu öldürür.³⁵Örneğin köpeklerden korkan bir çocuğu düzenli olarak köpeklerle yan yana olabileceği, vakit geçirip seveceği yere götürerek bu korkusunu geride bırakmasını sağlayabiliriz. Bunu psikolojide de görebiliriz. Bir şeylere fobisi olan insanların onları yenmesi için psikolojide maruz bırakma-alıştırma yöntemi uygulanmaktadır. Aslında bütün bu içgüdüsel korkuları, daha öncede belirttiğim gibi çocuğa yükleyen; etrafında onu yetiştiren büyüklerdir. Bedensel cesareti öğreten ise

³³ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.67.

³⁴ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.70.

³⁵ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.77.

diğer çocuklardır. Özellikle çocuğun büyük kardeşleri varsa onlar sözleriyle ve davranışlarıyla çocuğu teşvik ederler.³⁶

Bilinmeyen şeylere karşı duyulan korkunun, Russell gerek toplumsal, gerek bireysel olarak en tehlikeli korku olduğunu ifade eder. Bunun çözümünün ise bilimsel açıklamalarda yattığını söyler. Bu gizemli noktalar, tam anlamıyla bilimsel olarak açıklandığında aksine çocukların en çok sevdiği, ilgilendiği şeyler haline dönmektedir. Bu yüzden çocuğu korkutan veya ilgilendiren her şey, mümkünse açıklanmalıdır. Açıklanması en zor kavram şüphesiz ölüm olacaktır. Bunda da aykırı bir yol izlememek esas noktadır. Hangi inanış, hangi din doğrultusunda bir hayat yaşıyorsak ona uygun bir şekilde açıklamak isteriz ancak dikkat esas nokta onu kışkırtmamak ve yalan söylemiyor olmak olacaktır.

Genel olarak çıkartmamız gereken şey şu ki; çocuğumuzun korkusuz olmasını istiyorsak ilk önce biz korkusuz olmalıyız. Bunu başaramıyorsak o zaman bunu ondan saklayabilmeyi başarmalıyız. Onun hayatını bizden, etrafındaki diğer insanlardan geçirdiği farklı farklı korkularla geçirmesini istemeyiz. Çünkü hayattaki en büyük köleliklerden biriside korkudur.

4.2.3. Oyun Ve Düş Gücü

Oyun ve taklit bir çocuğun yaşamsal ihtiyacıdır. Çocuğun mutlu olması isteniyorsa bu imkân sağlanmalı ve bu etkinliklerden fazla bir şey beklememek gerekmektedir. Bu konunun ise eğitimi ilgilendiren iki noktası vardır. Birincisi, olanak sağlama yolunda anne baba ve okullar ne yapmalı? İkincisi, oyunların eğitimin yararını artırması için daha başka bir şey yapmalı mı?³⁷

Oyunların çocuklara iki noktada yararı vardır; psikolojik ve bedensel. Çocuklar seyrettikleri şeyleri, örneğin yer kazma, yapı yapma gibi şeyleri taklit etmeyi severler. Bir iş ne kadar önemli görünürse onların onu oynama istekleri o kadar artmaktadır. Onlara yeni kas becerileri kazandıran her şeyden örneğin atlama, zıplama, tırmanma gibi işlerden oldukça zevk alırlar. Çocukların oyunlardaki temel içgüdüleri yetişkinlik olmak, güçlü olmak isteğidir. Çünkü Russell'a göre çocuklar kendilerindeki zayıflığın farkındadırlar ve büyüklerle eşit olmak isterler. Böylece

³⁶ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.78.

³⁷ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.84.

çocuklarda güç anlamı olan taklitlere kendini kaptırır, bir dev, bir tren, bir aslandan almaktan zevk alırlar ve bu taklit sırasında korku saçtığını düşünmekten mutlu olurlar.

Eğitimde içgüdülerin baskıyla etkinliklerinden alıkonulması değil onların işletilmesi önemlidir. Öğretimin sırrı, karakterle ilişkili olduğu oranda bir insana içgüdülerini yararlı bir biçimde kullanmaya yöneltecek beceriyi kazandırmaktadır.³⁸ Bu içgüdüler için oyunlardan ve atletizmden daha yararsız bir şey olamaz. Ancak okullarda yasak olması ne kadar kötüyse, bunları her şeyden öte en üstte tutmakta bir o kadar zararlıdır. Okul oyunları bugünkü hallerinde, rekabet ruhunu temsil ediyorlar. Oysaki işbirliği ruhunu temsil etmeleri gerekmektedir. Bunun içinde oyunları bir yarış, bir rekabet hatta işbirliği için değil de çocukların kendi sevdikleri için oynamalarına izin verilmelidir.

4.2.4 Yapıcılık

Doğru bir eğitim içgüdüye uygun yaşamayı mümkün kılar ama bu doğanın sağladığı ham ve gelişmemiş bir istek değil, işlenmiş ve eğitilmiş bir içgüdü olacaktır. İçgüdü'nün büyük işleyicisi beceridir. Russell bir insana doğru türlerden birer beceri kazandırıldığında o kişinin erdemli, yanlış ya da hiç kazandırılmaması durumunda ise erdemsiz olacağını ifade eder.³⁹

Yapıcılık ve yıkıcılık güçlü olma isteğini tatmin eder ama yapıcılık, kural olarak daha zordur ve bunun için onu başarabilen kimseyi daha fazla tatmin eder.⁴⁰ Russell bunu şöyle anlatmıştır; ‘ Birçok erdem yapmanın sevincini tatmaktan çıkmıştır. Bir çocuk yaptığı şeylerin yıkılmadan korunmasını rica ettiği zaman ona kolayca onunda başkalarının yaptığı yıkılmaması gerektiğini anlatabilirsiniz. Böylece siz başkalarının emek ürünlerine, toplumsal bakımdan zararsız biricik özel mülkiyet kavramına saygı oluşturabilirsiniz. Çocuğu aynı zamanda sabırlı olmaya ve gözlem yapmaya teşvik etmiş olursunuz.’⁴¹ (Russell)

Düşüncesiz zalimliğin giderilmesi gelişmeye karşı bir ilgi uyandırmakla olabilir. Her çocuk genelde biraz büyür büyümez bazı hayvanları öldürmeye çalışır. Bu durum

³⁸ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.88

³⁹ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.93.

⁴⁰ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.94.

⁴¹ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.95

kontrol altına alınmadığı takdirde giderek büyür ve iyice sıkıntılı bir duruma dönüşür. Çocuktaki bu davranışın sebebi güçlü olma isteğinin bir şekilde ifade edilmiş biçimidir.

Eğitimde hatadan sakınma bir amaç olarak sayılırsa bu o eğitimin ruhsuz bir tip oluşturduğunun göstergesidir. Oysaki edindikleri bilgilerle cesur bir şeyler yapma umudu her genç erkek ve kızların umududur ve önde tutulmalıdır. Eğitimin son yıllarında toplumsal yapıcılık özendirilmelidir. Russell'ın bunu isteme sebebi akıllara uygun olanların var olan toplumsal güçlerden daha verimli yararlanma yollarını düşünmesi ve düş gücünün işletilmesine özendirilmesidir.⁴²

4.2.5 Bencillik Ve Mülkiyet

Bencillik kesin bir ahlaki kavram değildir, ne kadar incelenirse o kadar belirsizleşir. Çocuklar kendi hallerine bırakıldıklarında büyük çocuklar daha küçük çocukların oyuncaklarını alır, kendi oyunun içine onu dahil etmez. Büyükler olduğu gibi küçük çocuklarda büyüklerinin bir şeyini aldığında sen abisin, ablasın o daha küçük bilmiyor diye müsaade etmekte yanlış olacaktır. Bu birazdan değineceğim eşitlik kavramına ters düşmektedir. O çocuğun göz göre göre hakkından vazgeçmesini beklemek olacaktır ama daha sonra bir konuda hakkını almasını isteyeceksiniz. Böylece çocuk içinde bir çatışma oluşturmuş olursunuz. Russell insanın benliğini bir gaza benzeterek dışardan bir baskıya maruz kalmazsa genişlemeye devam edeceğini söyler. Eğitimin amacı ise bu baskıyı direk ceza olarak değil de çocuğun alışkanlıklarını, sempatisini geliştirerek uygulamaktır. İstenilen şey özveri değildir, her insanın dünyada belli hakları vardır ve bu hakları istemek onu suçlu yapmaz, eşitlik istediğini ifade eder. Bunun içinde eşitlik en başından çocuğun düşünce ve alışkanlıklarına işletilmeye çalışılmalıdır ve gerçek bir eşitlik eğitimi ancak diğer çocuklarında olduğu bir ortamda verilebilir. Bu eğitimin temelinde çocuklara hakkı olandan fazlasını vermemek ve hakkından azını kabul etmeyi reddetmeyi öğretmek vardır.

Eşitlik ve mülkiyet duygusu birbiriyle yakından ilgilidir. Çocuklarda mülkiyet duygusu çok gelişmiştir. Örneğin çocuğun annesinin bir eşyasını bile almış olmanız çocuğun dikkatini çeker ve onun annesinin olduğunu söyleyerek geri vermeniz

⁴² Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.98.

konusunda diredir. Çocukların benimsedikleri bu eşyaları paylaşabileceğini, paylaştığında bir şey olmayacağını onlara göstermek gerekir aksi taktirde geleceğin cimrilerini yetiştirmiş oluruz.

4.2.6 Doğruluk

Russell doğruluğu sadece doğru söylemek, doğru davranmak olarak ele almaz o doğru düşünmeyi de bu kategoride görür. Ona göre doğruyu söylememek hep bir korkunun sonucudur. Azar işiteceğine, dayak yiyeceğine karşı korkusu sonucu buna başvurur. Ancak çocukların yalan söylediklerine dair kesin bir tavır takınmamamızda gerekmektedir. Çünkü onların hayal güçleri çok parlaktır, bazen rüyasını ya da düşlerini gerçek sanmaktadır. Bir diğer noktada ise korkusuz büyümüş bir çocuk zaten doğru olacaktır ve bu herhangi bir ahlaki çaba sonucuyla değil başka türlü olmak aklına bile gelmeyeceği için olacaktır.

Anne baba çocuğu yalan söylediğinde onu cezalandırmamalıdır çünkü bu onu bir başka sefer tekrar yalan söylemi konusunda şartlamış gibi olacaktır. Ceza almamak için yalan söyle mantığı gelişecektir. Ceza yerine, konuşarak bunun doğru bir şey olmadığı açıklanmalı ve kesinlikle çocuğa karşı doğru konuşmak gerekmektedir. Çünkü yalanın yanlış bir şey olduğunu anlatan anne babanın yalan söylediğini bilen çocuk karşısında otoritesi kalmayacaktır. Bu onları yapamayacağınız şeylerle tehdit etmek veya ödüllendireceğinizi söylemekte de geçerlidir. Örneğin iğne olurken ağlamazsan sana şunu alacağım dediniz ve onu almadınız bu çocuğun gözünde sözünü tutmayan, yalan söyleyen bir anne baba profili oluşturacaktır. Yani çocuğunuza nasılsa anlamaz ya da unuttur diye düşünüp yalan söylemeyin ve bir çocuğa daima doğru söylemenin ödülü olan size güven duymasını kaybetmemiş olun.

4.2.7 Ceza

Russell'a göre eğitimde cezanın yeri pek önemsiz bir yeri vardır, bu sadece şiddetle olan bir şeyde değildir üstelik. O sert konuşma ve azarlamayı da cezalar arasında saymaktadır ve de ona göre olması gereken en ağır ceza doğal ve kendiliğinden gelen öfkenin ifadesidir.⁴³ Yasaklanan şeylerde ise bu çocuğa dikkatli ve doğru bir şekilde açıklanmalı. Örneğin tehlikeli oyunları yasaklamak ama direk yasaktansa küçük acı

⁴³ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.114.

çekmeleri göze alarak onları serbestte bırakabiliriz. Canları acıdığında onlar kendi istekleri ile zaten bir daha onu yapmayacaklardır.

Hafif suçlara hafif cezalar vermenin eğitim ve görgü kuralları açısından yararları olacaktır. Özellikle sevilen bir kişi tarafından yapılan övme ve ayıplanma çok yararlı olur. Ancak bunun da bir sınırı vardır örneğin bir çocuğu ayıplarken kesinlikle başkası ile kıyasa girilmemelidir. Bu karşıdaki çocukta kin duygusu oluşturur. Bir diğer noktada övmenin ayıplamaya oranla daha çok yapılması gerektiğidir. Asıl amaç her zaman o iş ne olursa olsun ona karşı bir ilgi uyandırmak olmalıdır.

4.2.8 Diğer Çocukların Önemi

Bazı şeyler başka çocukların yardımı olmadan yapılamaz. Çocukların yaşı ilerledikçe bu daha kıymetli olur. Örneğin bir ailedeki ilk çocuklar diğerlerine göre daha geç yürür, daha geç konuşurlar. Çünkü onlar yetişkinleri taklit ederler ve onlarda bu işlerde çok iyi oldukları için bu süreç daha uzun ve zor olur. Ama büyük çocuk küçük çocuğa daha iyi örnektir çünkü onun yaptığı şeyler küçük çocuğun yapmak istediği şeylere daha yakındır ve de onları kendilerine daha yakın görürler. Bu yüzden tutkuları diğer çocukların yaptıkları ile daha fazla artar. Küçük çocuklar bunun sonucunda ablası ya da abisine severek itaat ederler. Büyük çocuğa ise bu ilişkide karşısındakine nezaketle davranması, onunla paylaşımında bulunması teşvik edilebilir. Aynı yaş çocuklar arasında ise rekabet ve işbirliği içinde doğal bir alan vardır. Russell bunu zalim olmadan efendi olmak, köle olmadan başkalarına karşı düşünceli olmak, en iyi eşitlerle birlikte öğrenilir diye ifade etmektedir. Bu nedenle de anne baba evde çocuğuna ne kadar özen ve önem gösterse de iyi bir okulun sunduğu bazı şeyleri verememektedir.

4.2.9 Sevgi Ve Sempati

Sevgi sempatiden mutlak ve zorunlu olarak seçici olmak bakımından ayrılır. Bir çeşit sevgi vardır ki kökü kısmen korkuya dayanmaktadır. Korkular bilinçli olsunlar veya olmasınlar nefret uyandırmaya yatkındırlar. İlk olarak sevilme isteyen anne baba, sevgi kazanacak şekilde hareket etmelidir ve çocuklarına sevgi dolu beden ve zihin özellikleri öğretmeye çalışmalıdır.⁴⁴ Çocukların anne babalarında sıcak, şefkatli bir

⁴⁴ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.127.

sevgi görmek onların en doğal hakkıdır. Bu sevgi onlara sağlıklı psikolojik bir gelişim ve mutluluk verecektir yalnız bu soluduğu hava kadar olağan olmalıdır ki farkına varmasınlar. Çünkü çocuk anne babasının gölgesinde kalıp sürekli onları mutlu etmek adına davranışlar sergilemek zorunda kalmamalıdır. Ayrıca bir genç kendi başına düşünemeyecek kadar anne ve babasının düşüncelerine bağımlı olmamalıdır.

4.2.10 Cinsellik Eğitimi

Russell çocuklarda da az miktarda cinsellik içgüdüsünün bulunduğunu ancak bunun yetişkin yaşamındaki belirtilerinden farklı olduğunu ifade eder. Bu konuda Russell bir çocuğun ergenliğe girmeden önce neler yapılması gerektiğine değinmektedir. Ona göre cinsel merak normal olarak üçüncü yıl sırasında başlar. Erkek ve kadının farkını kavrayıp, buna karşı duyduğu merak ile ortaya çıkar. Çocuğun bu dönemdeki soruları diğer konular hakkında sorduğu sorular gibi kabul edilmeli, dehşete düşülmemelidir ve bunun diğerlerinden farklı bir konu olduğunu anlamasına sebep olacak şekilde kaçak cevaplar verilmemelidir. Bu sorulara da net ve doğru cevaplar vermek önemlidir. Aksi takdirde çocuğun bu konuyu daha çok merak etmesine sebep olmuş olursunuz. Bu konuda bir ebeveynin, bir eğitimcinin yapacağı en doğru şeyde bu olacaktır.

4.2.11 Anaokulu

Russell anaokulunun bütün çocuklar için gerekli olduğunu belirtir. Çünkü çocuklar ihtiyacı olan kimi şeyleri anaokulunda bulduğu gibi evlerinde bulamazlar. Örneğin; kendi yaşlarındaki diğer çocukların arkadaşlığı, gün içinde sürekli aktif olan oyun yaşamı. Russell bu konu için yapılması gereken şeyi ise anaokullarını genelleştirerek, toplumsal sınıfları birbirinden ayıran yapıları yok etmeyi, eğitim öğretim farklılığını azaltmayla birlikte, tam olarak zihinsel ve bedensel gelişmenin belirli sınıflarla sınırlı kalmasının ortadan kaldırılması gerektiğini ifade eder. Böyle bir şeyin sonucunda ise bütün eğitim sisteminin güçlü ve çok çabuk etkileneceğini söyler.

Anaokulları erken karakter eğitimi ile sonraki öğretim arasında köprü görevi görmektedir. Hem ikisine de yardım eder, hem de iki nokta birbirine yardım etmiş olur. Eğitimde de, dünyadaki her şeyin temelinde olması gereken şey var olmalıdır; sevgi ve beraberinde bilgi. Çünkü bilgisiz sevgi güçsüzdür; sevgisiz bilgi ise yıkıcıdır. Örneğin; atom bombası bilimsel bir buluştur. İşin içinde gerçekten büyük

emek ve bilgi yatmaktadır. Ama sonucunda binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Burada demek istediğim onu bulan insanlar sevgi sahibi değildi değil belki onlarda sevgiyi biliyordu. Ancak onu uygularken yitip gidecek hayatların acısını hissetmemiş, bundan üzüntü duymamıştır. Onun içindir ki etkisi yıkıcı olmuştur. Bunun için eğitimde bir şeyleri öğretmenin yanında sevgi ikinci bir plana atılmamalı hiçbir zaman.

4.3 Zihinsel Eğitim

4.3.1 Genel İlkeler

Bir çocuk altı yaşına kadar iyi eğitim almışsa ve çevresi üzerinde de biraz özen gösterilirse onu doğru yöne götürecektir alışkanlık ve istekleri edinmiş olur. Çocuğun altı yaşından sonra okul yöneticileri artık yalnızca zihinsel ilerlemeye önem vermelidir ve karakteri daha fazla geliştirmek için buna güvenmelidirler. Çünkü bir öğretimi ahlaki görüşlerin etkisinde bırakmak zekâ için ve sonuç olarak da karakter için kötü olacaktır. Öğretimin amacı, ‘öğrenci açısından, kısmen merakını tatmin etmek, kısmen de bu merakı kendi başına tatmin edebilmesi için gerekli beceriyi ona kazandırmak olmalıdır.’⁴⁵ Merak övülecek bir değer olarak algılanmalıdır ve çocuğun buna okul dışında da devam etmesi için teşvik edilmesi gerekmektedir.

Russell’a bazı karakter özellikleri bilgi edinmede başarıya ulaşmak için zorunludur. Bunlara zihinsel becerilerdir ve ona göre en önemlileri; merak, açık düşüncelilik, bilgi edinmeye karşı inanış, sabır, çalışkanlık, dikkati toplama ve yaptığı şeylerde doğruluktur. En temeli olan merak; bu güçlü ve doğru hedeflere yönelmişse diğerleri kendiliğinden gelmektedir. Kendiliğinden merak gençler için oldukça önemlidir. Açık düşüncelilik; gerçek bir bilgi isteği olan yerlerde sürekli bulunan bir özelliktir.

Dikkati toplama özelliği gençler büyüdükçe bu özellikte gelişecektir. Dikkatin toplanmasının değerli olabilmesi için gencin bunu kendi iradesi ile yapması gerekmektedir. Russell’a göre yükseköğretimin insana kazandırdığı en kıymetli şeylerden birisi; dikkatin özdenetim ile sağlanmasıdır. Sabır ve çalışkanlıkta iyi bir eğitimin sonuçları olmalıdır. Zorlukları yenmek için tutkuyu körüklemek, zorlukları derecelere ayırıp, sonucunda hazzın tadını almakla olacak bir şeydir. Öğrencinin kolay tatmin edilmeyecek isteklerle ateşlendirmek, birçok şeye karşı heves

⁴⁵ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.159-160

uyandırmak eğitimcinin başarması gerekenlerdendir. Eğitimde hareket ettirici güç öğretmenin otoritesi değil, öğrencinin öğrenme isteği olmalıdır.⁴⁶ Russell'a göre başlıca doğruluk çeşitleri; bedensel bakımdan sağlık ve kusursuzluk, estetik sağlık ve doğruluk, mantıksal doğruluktur. Bedensel bakımdan sağlık ve kusursuzluk çocuğun düzgün konuşma, iyi yazma, bir müzik aletini iyi çalma gibi biçimlerde görülmektedir. Estetik doğruluğun ise tamamlanması zordur. Tiyatro oyunları, şarkı söylemek, danslar estetik doğruluğu öğretmenin en etkili yollarındandır. Mantıksal doğruluk sonradan kazanılır ve küçük çocuklar bu konuda zorlanmamalıdır.

Çocuklar için bireysel çalışmanın önemli olduğu kadar özellikle ilk yıllarda grup olarak çalışmalarda çok önemlidir ve çocuğu bu yönde teşvik etmek gerekmektedir. Çocuk işbirliği yaptığı için daha çabuk öğrenir. Bir diğer nokta ise çocuk bir konuyu ne kadar bilmek isterse istesin bazı kısımlarını gene de sıkıcı bulacaktır. Ancak kendisini uygun bir yol gösterilirse, çocuğa bu can sıkıcı konuların önemi anlatılır ve böylece zorlamadan öğretilmiş olur.

Russell'ın bu konuda değindiği son nokta ise; çok ender durumlar haricinde, çok küçük çocuklarda bile öğretmen anne babadan biri olmaması gerektiğidir. Çocuk eğitim başlamadan önce anne babasıyla birlikte o kadar zaman geçirmiş, alışkanlıklar edinmiştir ve onlardan ne bekleyeceğini bilir. Bu ise öğretmene karşı pek uygun bir durum olmayacaktır. Ayrıca anne baba çocuğun ilerlemesi ile ilgili gereğinden fazla endişe duyarak çocuğun başarısı karşısında çok fazla hoşlanır, başarısızlığı sonucunda ise canları sıkılır. Russell'ın demek istediği anne babanın çocuğuna normal bir şeyler öğretmesi değildir. Kural olarak başkalarının çocuklarına öğretme yetkisi bulunan anne babalar yani mesleki olarak öğretmen olan anne babalar kendi çocuklarına karşı en iyi öğretmen olamayacaklarıdır.

4.3.2 14 Yaşından Önce Okul Programı

Buradaki eğitimin amacı erkek ve kız çocuklarının yeteneklerini keşfetmelerini sağlamak olacaktır. Bu yetenekler ise daha sonraki yaşlarda özenle geliştirilir, onun içinde herkesin konuların hemen ilk başlangıçlarını öğrenmeleri iyidir. Bunları beceremeyenler o alanda ilerlemeye çalışarak vakit kaybetmemiş olurlar. Russell'a göre ilkökul programlarının ilkesi en kolay konuları ilk önce öğretmek olmalıdır.

⁴⁶ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.167.

Derslerin öğretilmesi konusunda Russell; hemen hemen her çocuğun zihninde seyahat etmek ile coğrafyayı birleştirmesi sonucu o çocuğun coğrafyaya ilgi duyacağını ifade eder. Onun içinde coğrafyayı resimlerle, seyyahların hikâyeleriyle ve de gezginlerin gördüklerini anlatan sinema ile yapılmasını arzu eder. Ona göre coğrafi şekilleri bilmek önemlidir ama zihinsel bir değeri yoktur. Coğrafya resimlerle canlı hale getirildiğinde düş gücünü besler bu yüzden küçük çocukların eğitiminde önemli rol oynar. Russell'ın coğrafya için istediği şeyler tarih içinde geçerlidir, tek farkı ise çocukların biraz daha büyük olması gerektiğini çünkü küçük çocuklarda zaman kavramının çok gelişmemiş olduğunu söyler. Ona göre ilk yıllarda okullarda dans içinde zaman ayarlanmalıdır. Çünkü bu çocuklar için büyük bir eğlence olduğu kadar vücut için yararlı ve estetik duygu sahibi olmak için alıştırmaya niteliğindedir. Aynı şeyler müzik içinde geçerlidir ancak müziğe de biraz daha geç başlamak gerekmektedir. Çünkü o aynı fiziksel zevki vermez ve daha zordur.⁴⁷ Ayrıca müzik zorunlu bir etkinlik değil gönüllü bir etkinlik olmalıdır. Edebiyat öğretimi hakkında ise; değerli olan şey edebiyattaki iyi örnekleri yakından tanıyabilmektir. Bu yakınlıkla düşünme biçimi gelişsin. Edebi oyunlar onların kafalarında daha uzun süre kalırlar ve onlara zevk verirler. İyi edebiyatın amacı haz ve zevk vermektir, eğer çocuklar ondan zevk almıyorlarsa bir yararını göremezler. Dil eğitiminde, çocuklukta çağdaş her dili rahatlıkla mükemmel bir şekilde konuşmayı öğrenebilirler. Yaş ilerledikçe bu başarılamaz. Bunun için dil eğitimi küçük yaşta başlatılmalıdır. Ayrıca dili öğreten o dili anadili olarak kullanan kişiler olmalıdır. Çünkü hem daha kolay öğretirler hem de karşılarındaki ile konuşurken daha az yapaylık hissederler. Matematik ve fen öğretiminde ise; bu eğitime ancak bu yılların yani 12 yaşında civarında başlanması gerektiğini ifade eder. Ona göre matematik ve geometri yeteneği de müzik yeteneği gibi doğuştan gelmektedir. Bunun için her çocuğa yeteneği olup olmadığını anlaması için belli düzeyde bu eğitim verilmelidir. Önemli nokta hangi ders hangi konu olursa olsun eğitimin okul dışında da devam etmesini sağlayacak ilgiyi aşılamayabilmektedir.

4.3.3 Okulun Son Yılları

Russell'a göre zekâca ortadan yukarıda olan öğrenciler aşağı yukarı 14 yaşında alan seçimine başlamalı, zekâca ortadan aşağıda olanlar ise genellikle okuldayken alan

⁴⁷ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.176.

seçimine başlamamalıdır.⁴⁸ Ancak ona göre çok yararlı olan bazı dersler herkes tarafından alınmalıdır. Bunlar; anatomi, fizyoloji ve sağlık bilgisidir. Bu dersler ancak bir yetişkinin hayatına yardım edecek kadar öğretilmeli ve derslere erken başlanmalıdır. Ona göre cinsel eğitimde ergenlikten önce başlamalıdır.

Russell öğretim yöntemleri ve öğretimin ruhu sorununun programdan daha önemli olduğunu ifade eder. Bu konuda ona göre ana sorun çalışmayı çok fazla kolaylaştırmadan ilginç yapmaktır. Tam ve ayrıntılı inceleme, ilginç incelemelerin genel yönleri üzerine kitaplar ve konferanslarla takviye yapılmalıdır⁴⁹. Gerçeği bulmak için tartışmalar yapılmalıdır ve bu tartışmalarda öğretmen gerçeği bilse bile hiçbir şey söylememeli, hiçbir öğrencinin fikrini etkilememelidir. Ayrıca Russell'a göre bir öğrenci ne kadar zeki olursa o kadar az kontrol ister. Bu durumda da zeki olmayanlara daha fazla rehberlik yapmak gerekmektedir. Bunu da emir ve komutadan ziyade telkin ve teşvik yoluyla yapmak gerekir. Öğrenciler ne zaman layık olurlarsa övülmelidir, hataları ise gösterilmeli ancak bu aşağılama biçiminde olmamalıdır. Eğitimde en büyük teşvik başarının mümkün olduğunu hissettirmektir.

4.3.4 Gündüzlü Okullar-Yatılı Okullar

Bu okullardan hangisinin tercih edileceği o öğrencinin kişiliğine ve koşullarına göre değişmektedir. Her sisteminden de farklı durumlara göre yararları vardır. En önemli etken sağlıktır. Russell'a göre geçlerin yaşamlarının bir kısmını büyük kentlerden uzakta, kır hayatının özgürlüğünde, doğa ile iç içe yaşaması yararlı olacaktır. Bir diğer noktada okula gidiş gelişlerde zamandan tasarruf etmek açısından yatılı okullar önemli bir noktadır. Yatılı bir okulun sağladığı sıkıntıya değinecek olursak ise; çocuk okulda yapay bir dünyada yaşayacaktır ve gerçek çevrenin sorunlarından uzak kalacaktır. Ayrıca evinden uzakta olduğu için, evdeki çocuklardan daha az hayat tecrübesine sahip olacaktır. Russell 15-16 yaşından sonra kız ve erkek çocuklarının anne babalarının işlerine ve endişelerine katılmalarının onlar için iyi olacağını belirtir. Ancak bu onların eğitimine engel olacak kadar aşırı olmamalıdır. Sıkıntılardaki bir diğer nokta ise genelde evden uzakta olan çocuk eve geldiği kısıtlı zamanlarda fazlasıyla şımartılır, her şey onun istek ve zevklerine göre ayarlanır. Bu durumda çocukta bencilliğin oluşmasına sebep olabilir. Aile içinde olmak

⁴⁸ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.182.

⁴⁹ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.183.

başkalarının hakkının da olduğunu, babaların üzüntü duyabileceğini, annelerin yorulabileceğini gözlemledikleri bir alanda olmaktır. Russell yatılı okulların her ne kadar faydaları olsa da çocuğun aile sevgisinden mahrum kalmasından dolayı bunu tercih etmemektedir. Ona göre yatılı okulların gerek lehine gerek aleyhine ileri sürülen iki önemli ve değişmez görüş vardır ve bunlar birbiri ile zıttır. Bir tarafta kırları, temiz hava ve geniş alanlarının yararlar, diğer tarafta aile sevgisi ve aile sorumluluklarını bilmekten doğan eğitimidir. Russell iyi bir okul kötü bir evden, iyi bir ev ise kötü okuldan daha iyidir diyerek özel durumdaki çocukların okula gönderilmeme durumlarını ifade eder. Çünkü ona göre öyle çocuklara okulda mutlaka kötü davrananlar olacaktır. Bu özel surum haricinde ona göre her çocuk 18 yaşına kadar klasik eğitim almalıdır ve mesleki eğitim bundan sonra başlamalıdır. Gündüzlü okul ve yatılı okul ayırımına ise ailelerin mali durumları ve çocukların karakterleri doğrultusunda karar verilmelidir.

4.3.5 Üniversite

Russell'a göre ideal bir toplumda dahi üniversiteye gitmeyecek çok insan olacaktır. Çünkü üniversiteye gidebilecek olanlar ailesinin bu parayı ödeyebileceği kişilerdir. Oysaki onlar üniversiteden hiçbir yarar almadan sadece zevk ve eğlencelerini artırarak bunu geliştirerek çıkmaktadırlar. Russell bu noktada bir üniversiteye öğrenci alırken bunun eğitimsel mi yoksa mali durumlara mı bakılarak karar verilmesi gerektiğini sorgular. Dünya sanayileştikçe, karmaşıklıklaştıkça onun ihtiyaçlarını ancak üniversiteler karşılayabilir. Russell'a göre sanayicilik istense de istenmese de soyluluğu yok edecektir.

Ona göre üniversitelerin iki amacı olmalıdır. Birincisi kız ve erkeklerin belirli meslekler için yetiştirilmesi, ikinci olarak da doğrudan doğruya bir yarar gözetmeksizin bilimsel araştırmalarla uğraşmak. Aileleri bir miktar paraya sahip olmayanların hukuk ya da tıp okuyamamalarının sebebinin seçme ilkesinin iş için uygunluk değil, toplumsal ve genetik olarak ele alınmasından kaynaklandığını ifade eder. Bunun çözümü olarak da iki kural getirilmesi gerektiğini söyler. Bunlardan birincisi; hiç kimsenin gerekli beceriyi elde etmeden önemli bir işi üzerine almasına izin verilmemesi, ikici olarak da; bu beceri ailesinin servetini hiç dikkate almayarak, onu öğrenmek isteyenlerin en yeteneklilerine öğretilmesidir. Ona göre bu iki kural yeterli olacak ve başarıyı son derece artıracaktır. Onun içinde yeteneği olup da parası

olmayanlar devlet tarafından yetiştirilmelidir. Hiç kimse yetenek testlerinden geçmeden üniversiteye alınmamalı ve zamanını yararlı olarak kullandığı konusunda üniversite yöneticilerini tatmin etmediği sürece, hiç kimsenin de orada kalmasına izin verilmemeli.⁵⁰

Üniversite eğitimde önemli olan artık eğitimsel beceri değildir, önemli olan insanın kendi alanındaki bilgisi ve bu alan üzerinde neler yapıldığı hakkında ilgi ve hevesidir. Ona göre her üniversite öğretim üyesi her 7 yılda bir yılı, yabancı üniversitede geçirmek veya dış ülkelerde neler yapıldığıyla ilgili bilgi edinmek üzere, izinli sayılmalıdır. Bir öğretim üyesinin uzun saatler derse girmesi istenmemeli aksine kendisine araştırma için bol boş zaman bırakılmalıdır. Öğrenciye ise çalışmanın gereği hakkında öğütler verilmemeli ama tembellikten olsun, yeteneksizlikten olsun, zamanlarını boşa harcadıkları görülen öğrencilerin üniversitede kalmalarına izin verilmemelidir. Yararlı olarak istenebilecek tek ahlak çalışma ahlakıdır ve ona sahip olmayanların yollanması ısrarla istenmelidir. Çünkü onların başka işlerde kullanılmasının daha iyi olacağı açıktır.

Yani sonuç olarak; bir eğitimcinin muhtaç olduğu ve öğrencinin elde etmesi gereken şey, sevgiye dayanan bilgidir. Özellikle ilk yıllarda öğrencilere karşı sevgi çok önemlidir, daha sonraki yıllarda ise bilgi sevgisi daha gerekli olur. Bir çocuğun doğuşunda sahip olduğu içgüdüler ve refleksler çevrenin etkisiyle gelişerek türlü alışkanlıklar, bu yüzdende türlü karakterler oluşurlar. Bunların çoğu ilk çocukluk yıllarında oluşur.⁵¹ Bu dönemde karakter oluşturulmasına başlanır. Ceza ve korku teşvik için en çok kullanılan araçtı ancak bunun doğru olmadığını göstermiş bulunmaktayız. Çünkü hiçbir zaman başarılı olmaz sadece psikolojik sıkıntılar oluşturur. Alışkanlıklar ve beceriler oluşturularak, çocuğun içgüdülerini istenilen davranışlara yöneltebiliriz. Bunu yaparken çocuk hiçbir yorgunluk duymaz, çünkü teşvike direnme durumu yoktur. Zalim ideolojilerin psikoloji kaynağı korkudur. Bunun içinde küçüklükten itibaren çocukların içinden korkuyu söküp atmamak gerekmektedir. Korkudan, çekingenlikten, isyankarıktan ve baskı altında tutulmuş içgüdülerden kurtulmuş gençler oluşturduğumuzda, onlara bilgi dünyasını tam ve özgür bir şekilde açabileceğiz. Eğer öğretim akıllıca yapılmışsa, bilgi edine bir görev

⁵⁰ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.201.

⁵¹ Russell, *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, s.205.

değil, bir zevk olacaktır. Bilgi doğal glerin ve yıkıcı unsurların baskısından insanı kurtarır. Umut edilen dünya bilgisiz kurulamaz. Russell'a göre mutluluk ve özgürlüğün yolunu binlerce eski korku kaplamıştır ama sevgi, korkuyu yenebilir, çocuklarımızı seviyorsak, verebileceğimiz büyük hediye onlara vermekten bizi hiçbir şey alıkoyamaz.⁵²

⁵² Russell, *Eğitim zerine*, ev. Alişan Uğur, s.208.

BÖLÜM 5: EVLİLİK VE AHLAK

Bu kitap Bertrand Russell'ın evlilik ve evlilik ahlakının, ebeveynler arasındaki sevginin üzerinde durduğu bir kitaptır. Russell bu kitabın başlangıcında iki faal düşünce ekolü olduğunu, bunların ise; her şeyi ekonomiye bağlayan Marx'ın ekolü ile her şeyi aileye ya da cinsel birleşmeye bağlayan Freud'un ekolü olduğunu söyler. Russell ise tam anlamıyla birine bağlı değildir. Çünkü ona göre cinsiyetle ekonomi arasındaki bağıntılar birbirinden üstün değildir. Ayrıca ona göre bu iki unsur birbirinden tam anlamıyla ayrılamazlar. Bunu şu şekilde ifade eder. Ekonominin baş kaygısı yiyecek elde etmektir; yalnız, insanlar yiyeceği, onu elde edenin faydalanması için istemezler, aile için isterler; aile sistemi değişti mi, ekonomik amaçlarda değişir. Çocuklar ana babalarının yanından alınıp da, Eflatun'un 'Devlet'indeki gibi, devletçe yetiştirilecek olursa, sadece hayat güveni güme gitmiş olmaz, insanların para biriktirme yollarının çoğu da hemen hemen kapanmış olur: Yani, Devlet baba rolünü benimserse, Devletin kendi kapitalist olur çıkar.⁵³ (Ber14)

Russell'a göre kanun cinsiyetle iki bakımdan ilgilenmektedir. Bir sebebi toplulukça benimsenen herhangi bir cinsel ahlakı yönetmek, diğeri ise cinsiyet alanında kişilerin haklarını korumaktır. Batı uygarlığında, cinsel ahlakın baş amacı, kadının iffetini sağlamaktı. Hristiyanlığın erkek iffeti üzerinde de durması, psikolojik bakımdan çilecilikten (riyazetten) ileri geliyordu diye ifade etmektedir.İlerleyen zamanla birlikte devletin oynadığı rolün artması ile tarihteki baba figürünün öneminin azaldığını ileri sürer.

Evlilik törelerinin üç unsurun karışımından meydana geldiğini ifade eder. Ona göre bu unsurlar; sırasıyla içgüdüsel, ekonomik, dinsel unsurlardır. Bunlar kesin olarak birbirlerinden ayrılmazlar. Dinsel olanla içgüdüsel olanın ayrılması çok güçtür. Çünkü insanların eylemlerinin üstünde güçlü olan her din, genel olarak içgüdüsel temele dayanır.

Ebeveynlikte bir annenin çocuğuna olan bağlılığı şaşırtıcı bir şey değildir, çünkü aralarında çok yakın fiziksel bağ vardır. Anne bebeğini karnında taşır, doğduktan sonra kendisi besler ve fiziksel bağ çocuk emmeyi bırakana kadar devam eder. Babanın bağı ise bu dolaylı ve varsayımlı bir bağıdır. Özellikle geçmiş yaşamlara

⁵³ Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Çev. Ender Gürol, s.7-8.

baktığımızda babalarımızdan, dedelerimizden hep ne duyarız; ‘Bizim zamanımızda baba sevgisini gösteremez, çocuğunu büyüklerinin yanında kucağına alıp, sarılıp okşayamaz.’ Oysaki ne acıdır her istediğinde babanın sıcaklığına kavuşamamak, onun sevgisine sadece gece uyurken tanık olmak kaldı ki onu da bilmiyoruz. Belki de bu yüzden eskinin insanları daha sert, vicdanları ikinci planda. Ben bu konuda şanslı olan bir kesimdeyim babamdan sevgi görmek için uyumam gerekmedi. O hep sevgisini gösteren, yeri geldiğinde ağlamaktan bile çekinmeyen bir adam. Bu yüzden baba ile olan bağın anneninki gibi fiziksel olmasa da, bir varsayım olsa dahi çok güçlü bir bağ olduğunu düşünüyorum. Russell babaların çocuklarını sevmelerinde iki sebep olduğunu ifade eder; birincisi çocuk kendi çocuğu olduğu için, ikincisi karısının çocuğu olduğu içindir. Burada eski zaman anaerkil toplumlara değinir ve orada babalığın neslin üremesindeki etkisi bilinmediği, çocukların ruhlar tarafından anneye yerleştirildiğini düşünen kabilelerde babalığı etkileyen ikinci faktördür. Bu kabilelerde çocuk annenin ve dayının himayesindedir. Babalar çocukları sever, ilgilenir ama onlara emir veremezler. Russell Hristiyanlığın ataerkil bir din olduğunu, babalığı tanımayan kimselere, ne duygu yoluyla ne de akıl yoluyla anlatılamayacağını ifade eder. Çünkü ‘Baba, Tanrı’ yerine ‘Dayı, Tanrı’ sözü kullanılması gerektiğini, bunda anlamı tam olarak veremeyeceğini ifade eder.⁵⁴ Çünkü babalık, hem kudreti, hem sevgiyi içine alır; oysa o kabilelerde kudret dayıda, sevgiyse babadadır.

Ataerkil toplumlar ise babalığın fizyolojik gerçeği tanınır tanınmaz kıymetli olmuştur. Russell’a göre bir babanın çocuğuna karşı iki unsurla desteklenir; iktidar aşkı ve neslin devamlılığı. Ayrıca ona göre ataerkil toplumlardaki kıskançlığın çokluğu neslin sahteletirmesine duyulan korkudan dolayıdır. Bu korku ise kadınların daha fazla boyunduruk altına girmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı da karı koca arasında gerçek bir arkadaşlık doğmamıştır. Evliliklerdeki büyük sıkıntılardan birisi de bence budur. Çünkü karşımızdaki insanla daha arkadaş bile olamadan hayatı paylaşmaya çalışıyoruz. Sohbet dahi edemezken, dertlerimize ortak olsun istiyoruz. Bundan dolayıdır ki ne umutla başladığımız yollarda birbirimize yabancı olup çıkıyoruz. Russell’a göre sadece içgüdüler ile yaşayan erkekler kendi hallerine bırakılırsa bütün kadınların sadece kendisini sevmesini ister, kadınların

⁵⁴ Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Çev. Ender Gürol, s.17

öbür erkeklere verecekleri her türlü aşk ise ahlaki açıdan kolayca suçlandırılabilir bir duygudur ve hele bu kadın kendi karısı olursa kıskançlık ve onun özgürlüğüne engel daha fazla artacaktır.

Russell evlilikte romantik aşka da değinmektedir. Romantik aşkın en yüksek noktasına romantizm akımı ile geldiğini belirtir. Ancak ona göre romantik aşk sanat yoluyla ifade edilmeden de gerçekleşebilir. Ona göre bu aşk hayatın verebileceği en büyük zevk kaynağıdır. Ama buna rağmen evlilik hayatında aşkında nefretinde yıpranacağını söyleyerek işe birazcık nefretle başlamanın iyi olacağını da belirtiyor. Çünkü romantik aşkın etkisi altında karşı tarafın hep güzelliklerini görür, evlenince ise hayal kırıklığı ile tanışacağından mutsuzluk olabileceğini ifade eder.⁵⁵ Bu çok doğru bir görüş aslında günümüz ilişkileri ve evliliklerini baz aldığımızda karşımızdaki insanın iyi yanlarını görmeye ve karşımızdakine sadece iyi yönlerimizi göstermeye yatkınız. Ancak zaman ilerledikçe daha doğal, yapay süslerden arınmış oluyoruz ve böylece karşımızda bambaşka kişi bulmak çatışmalara sebep oluyor. Aşkı ise tamamen yok saymakta olmayacaktır kesinlikle çünkü bir ömür boyunca yaşamayı hayal ettiğin insanı sevmek istersin, kalbinin atış hızını değiştiresin diye umarsın. Russell'ın da dediği gibi anne baba birbirini sevdiği zaman, aşk çocuklarını da besler. Yani mesele aşkı bulup, karşımızdakinin keskin noktalarına karşı kör olmamak ve olduğumuzdan bambaşka biri gibi davranmamak olacaktır büyük ihtimalle.

Russell'ın değindiği bir diğer noktada geçmişteki kadın namusu algısının yavaş yavaş azalmasının sebepleridir. Ona göre bunun sebebi cehennem ateşi ve gebelik korkusuydu; biri koyu dindarlığın çürümesiyle ortadan kalktı, ötekirse gebeliği önleyen şeylerle. Ancak buna rağmen geleneksel ahlakın töreler ve zihinsel tembellik sayesinde bir süre daha ayakta kaldığını ve kalacağını ifade etmektedir. Koyu ahlakçının cinsiyet ile ilgili bilgi verme konusu hiçbir şey söylememekten geçmektedir. Çocuklara karşı hiçbir şey söylenmemeli ve mümkünse kendi aralarında bu konuyu konuşmaları engellenmelidir ve büyükler böyle bir konu hiç yokmuş gibi davranmalıdır. Russell'ın daha önce eğitim üzerine kitabını incelerken aslında çocuğa karşı takınılan bu tutumun onu daha fazla meraklandırdığı, yalan söylediğini öğrendiğinde güvenini kaybetme sıkıntısı, ayrıca onun araştırma öğrenme

⁵⁵ Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Çev. Ender Gürol, s.55

isteğini engelleyerek bilimsel merakını köreltme gibi sorunlara sebep olacağını ifade ettiğini görmüştük. En olumlu davranış makul bir çerçevede ölçüsünde normal bir şeyden bahsedermiş gibi çocuğun merak ettiği şeylerin cevabını vermek olacaktır.

Bir diğer nokta ise Russell'a göre ilkel tek eşliliği bozan şeyin ekonomik sebepler olmasıdır. Bunu; ilk tarımla uğraşan köylü toplulukların eşleri olsun çocukları olsun bir erkeğin ekonomik serveti olarak görülmesine değinerek açıklar.⁵⁶ Çünkü kadın onun için çalışırdı, çocuklar ise beş altı yaşına geldikten sonra tarlalarda veya hayvanların bakımında faydalı olmaya başlardı. Bunun sonucunda da kuvvetli erkekler, elinden geldiği kadar çok eş almaya ve çocuk yapmaya çalışmışlardır. Çünkü ne kadar çok eş ve çocuk o kadar çok mal sayılmaktaydı ve sahiplerinin ayrıcalığını yükseltmiş olurlardı. Örneğin Hz. Muhammed (sav) de zamanında çok eşe sahip olmuş kişilerden biridir ancak onunki eşlerini bir mal, bir güç gösterisi olarak kullanmak değil, sıkıntıda olan kadınları kurtarmaktır.

Russell günümüz evliliklerinin zorluklardan birisinin de kişilerin birbirlerine olan sevgilerinin, görevlerinin ödev bilinciyle mecburen yapılan bir şey haline almasından dolayı kaynaklandığını ifade eder. Çünkü ona göre aşk kendiliğinden ve özgür olduğu zaman yeşerir, ödev gibi düşünülduğünde ise ölüp gitmektedir. Her şeye rağmen uygar bir kadınla erkeğin evliliklerinde mutlu olabilmelerinin mümkün olduğunu ancak bununda her iki tarafında tam eşit olmaları ve kanunlar ne derse desin özel hayatlarında karşılıklı serbestliklere sahip olabilmeleri ile mümkün olacağını ifade eder. Bu şartlar sağlanırsa da evliliğin iki insan arasında var olabilecek en iyi ve en önemli bağ olduğunu savunur.

Russell'a göre aile kavramının çökmesindeki en büyük etken endüstri devrimidir. Bunun öncesinde ise bu çöküş sürecini başlatan şey bireycilik olmuştur. Gençler anne babalarının buyruklarına göre değil de kendi isteklerine göre hareket etmeyi seçtiğinde bireycilik oluşmuş, çöküş başlamıştır.⁵⁷ Aslında çocukların kendi kararlarını vermesi bir toplumda çöküş olarak görülmemelidir. Çünkü başkasının istekleri doğrultusunda şekillendirilecek bir hayatta mutsuz olup, kendisine yapılanları onunda yaptığı ebeveynler olmalarındansa; kendi istedikleri doğrultuda ilerleyip anne babanın desteğini almak onları mutlu birer birey yapacaktır ve onlarda

⁵⁶ Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Çev. Ender Gürol, s.92

⁵⁷ Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Çev. Ender Gürol, s.122

geleceğin mutlu bireylerini yetiştirecektir. Böyle bir toplum daha iyi ilerleyebilen mutlu bir toplum olacaktır oysaki. Russell önceden ailelerin dede, çocukları, torunları hep beraber yaşayıp, ekonomik bir işbirliği içinde olduklarını, her türlü sıkıntı karşısında bir bütün olarak durulduğunu ancak şimdi aile kavramının sadece anne baba ve çocuklardan oluştuğunu ifade eder. Ayrıca çocuklar ise devlet kararıyla zamanlarının çoğunu okulda devletin uygun gördüğü şeyleri öğrenerek geçirirler. Aslında Russell'ın değindiği konu çok haklı bir noktadır. Evet, çocuklara kendi özgürlüklerini vermek çok önemlidir ancak önceden hep birlikte yaşama vardı bir ihtiyaç, bir sıkıntı sonucu herkes tek bir yumruk olup onun üstünden kalkmaya çalışıyorlardı. Ancak günümüzde herkes kendi evinde ve kendi yalnızlığı içinde her türlü sıkıntı ile bir başına uğraşmak durumunda kalıyor. Buna sebep olan gerek günümüz şehir hayatı, gerek endüstriyel ve teknolojik çağ yaşayışıdır ancak çok eskisi gibi olamasak da birlik olabilmeyi tekrar öğrenmemiz gerekmektedir diye düşünüyorum.

Russell'ın değindiği bir diğer nokta ise bireyin karakterinin aile bağlantılarıyla nasıl etkilendiğidir. O ailenin sıkı bir örgüye benzediğini ve anne babayı etkileyen her şeyin çocuğu da etkilediğini onun için birbirlerinden ayrılamayacaklarını ifade eder. Anne babanın erkek ve kız kardeşler arasında kıskançlığa engel olmaları gerektiğini, kayırmanın olmaması, oyuncak, bakım ve davranış konularında herkese karşı adil bir titizlikle davranılması gerektiğini ifade eder. Ayrıca ailelerde herkesin kendi davranışlarının sorumluluğunu alması gerektiğini de belirtir. Çocukların üç dört yaşından sonra büyük bir zamanlarını dışarda ve akranlarıyla oynayarak geçirmesi, evde kapalı kalmaması gerektiğini de vurgulamaktadır. Ayrıca bir diğer şey ise; çocukların zihin hayatı için, kendilerini sıcak bir sevginin konusu olarak görmenin önemli olduğunu belirterek koşulsuz bir sevgi sunulması gerektiğini söyler. Önemli olan ise evliliklerde kadının mutluluğudur çünkü Russell'a göre bir evde kadın mutlu değilse bu onun çocuklarına karşı duygusal bir denge kurması beklenemez.

Bu kitaptaki aile ve devlet konusuna geldiğimizde ise devlet karşısında evliliğin olmadığı yerde, babanın haklarının olmadığını, çocuğun sadece anneye bağlı olduğunu görmekteyiz. Ayrıca zorunlu eğitimin başlamasını Russell anne babalığa karşı ciddi bir müdahale olarak görmektedir. Anne baba bu konuda ne düşünürse

düşünsün bu yersiz bir kaygı olmaktadır ve çocuklar zamanının çoğunu devlet kontrolü altında geçirmiş oluyorlar. Devletin bu kontrolü ise gittikçe genişlemektedir, çocukların sıhhatine bakılıyor, zekaca geri çocuklar özel okullarda eğitiliyor, beslenmeleri kontrol altına alınıyor ve anne babalarının onlara iyi bakamadıklarını ifade ederlerse devlet tarafından olaya direk müdahale ediliyor diye belirtmektedir Russell bu genişlemeyi. Ona göre bu genişleme devletin annenin ödevlerindense babanın ödevlerini üstlenmesidir. Russell'a göre devlet uluslararası bir devlet olduğu sürece babanın yerine geçmesi uygarlık için bir kazançtır ama devlet milliyetçi ise bu tehlikelidir.

Boşanma konusuna geldiğimizde ise; bunun amacının tek eşli aile sistemine karşı cephe almak değil de, sadece özel sebeplerden dolayı evliliğin devamının mümkün olmadığı zaman, zorlukların önüne geçmek olduğunu görmekteyiz. Bu konuda ise tarih boyu toplumdan topluma değişiklik gösterdiğini şuan bile görmekteyiz. Russell'ın örneklerine göre; Musa'nın yasası kocanın boşanma ilamı vermesine izin vermezken, Çin kanunu, birlikte getirdiği çeyizi geri almak koşuluyla buna müsaade etmektedir. Katolik kilise evliliğe kutsal bağ olarak baktığından boşanmaya hiçbir surette izin verilmemektedir. Onlara göre iki kişi bir kere evlendi mi, evlilikte ne olursa olsun, hiçbirinin öteki hayattayken başka biriyle günah işlemeyen birlikte olamayacağına inanmaktadır. İslam da ise boşanma; evliliğin asıl gayesinden uzaklaşarak, eşlerin bir arada huzurlu yaşamalarının imkânı olmadığı vakit kabul edilebilir bir gerçektir. 'Boşanma iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için verdiği meblağda taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu kurallardır, bu sebeple onları çiğnemeyin. Her kim Allah'ın koyduğu kuralları çiğnerse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.'⁵⁸

Russell'a göre boşanmayı gerektirecek sebepler iki türdür. Birincisi eşlerden birinin sakat olması, yani akıl hastası, ayyaş, mücrim olması; ikincisi ise karı koca arasındaki bağıntılarla ilgili sebeplerdir. Ona göre boşanmadaki en önemli şey ise iki tarafından bu duruma rıza göstermesidir. Russell evliliklerde karı kocanın kendi

⁵⁸ Bakara- 229

romantik duygularının ihtiyaçlarından, çocuklarının aile ortamında sıhhatli ve neşeli bir gelişme ihtiyacının daha önemli olması gerektiğini ifade eder. Ancak bana göre bu demek değildir ki mutsuz bir evliliği, kendini yıpratma pahasına bile olsa sürdürmeli. Aksine Russell bunun önemli olduğunu bu imkânın sağlanmaya çalışılmasını ancak hiçbir çabaya rağmen başarılmadığı takdirde boşanmaya başvurulması gerektiğini ifade eder.

Russell'ın son olarak değindiği nokta ise; anne babaların çocuklarını erdemli yapmak üzer giriştikleri yanlış teşebbüslerin sonucu olarak çocukların hasta, içe dönük, ikiyezölü ve zalim olabilecek olmasıdır. Ona göre çocukların hayatında suç, utanç ve korku hakim olmamalıdır, ocuk mutlu, neşeli olmalıdır ve hareketleri kendiliğinden gelişmelidir, kendi içtepilerinden dehşet duymamalıdır. Russell zihnen namuslu, toplum bakımından korkusuz, eylemde güçlü, düşüncede hoşgörölü erkek ve kızlar yetiştirmenin ve istenilen sonucun elde edilmesinin ta baştan onları eğitmekle olabileceğini ifade eder.

Sonuç olarak evlilik dediğimiz kurum her aile için, bunu kuran her birey için elbette ki farklılık gösterip, değışip dönüşecektir ancak asıl mesele birbirine karşı sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü bırakmamaktır. Birlikte yola çıktığın insanı biraz zaman geçtikten sonra tanıyamamak değil, yolun sonuna kadar aynı şekilde yürüyebilmektir güzel olan. Bir evlada sahip olduğunda ise onu kargaşanın hâkim olduğu, birbirinden nefret eden anne baba ile değil de sağlam bir şekilde yan yana durabilen, mutlu anne baba ile büyütebilmek önemli olan. Son olarak Russell'ın aşk için söylediği şeyle bu kitabın incelemesini bitirmek isterim

‘ Aşk; kökleri toprağın derinine inmiş, dalları göğeyi yükselen bir ağaç olmalıdır. Ama aşk; çitlerle, yasaklarla, boş inancın doğurduğu dehşetlerle çevrilirse, gelişip yeşeremez.’⁵⁹

⁵⁹ Russell, *Evlilik ve Ahlak*, Çev. Ender Gürol, s.188.

BÖLÜM 6: ÖZGÜRLÜK YOLU

Bertrand Russell bu kitabında anarşizm, sosyalizm ve liberalizm pencerelerinden hayattaki, toplumlardaki sıkıntılara değinmektedir. Bun sistemlerin neleri değiştirmeyi umdukları, hangi sıkıntılı noktalara değindiklerini ve bunların insan hayatındaki durumlarını ele almıştır. Bizim bu zamana kadar incelediğimiz konular direk insanların hayatını en temelden etkileyen mutluluk, evlilik, eğitim gibi konulardır. Ancak devlet anlayışı her şeyin temelinde bulunmaktadır. Çünkü insan olarak birlikte yaşıyoruz ve belli güçler tarafından yönetilip, onların çizdiği sınırları ihlal etmemeye çalışıyoruz. Bunun içindir de devlet ve yönetim bu zaman kadar incelediğimiz her konunun temelini oluşturmaktadır. Sadece ben bu kitabı incelerken Russell'ın aksine anarşizm, sosyaliz ve liberalizm noktalarına çok değinmeyip sadece sıkıntıları ve Russell'ın düşüncelerini ele alacağım.

İlk olarak Russell insanların büyük çoğunluğunun düşünmeden, içinde bulunduğu hiçbir durumu sorgulamadan kabul ettiği sadece belli bir kesimin hayatın ona sunduklarını sorguladığını, düşündüğünü belirtir.⁶⁰ Daha önce çok defa Russell'ın bir şeye körü körüne bağlanmayı, sorgulamadan inanmayı yanlış bulduğunu ve bunun insanları kısıtladığını düşündüğünü ifade etmiştik. Yani kimi insanlar etraflarında, içinde buldukları devlette olan sıkıntılara karşı kayıtsız davranabilirler. Bu kayıtsızlık belki bulunduğu durumun elinden alınmasına korktuğu için olabilir, elini taşın altına koymak istemiyor olabilir, bir şeyleri kaybetmekten ve acı çekmekten korkuyor olabilir. Ancak insan olarak bir korkunun esiri olarak yaşamayız bu hayatın her alanı için geçerlidir. Hangi ideolojik düşüncede olursak olalım, devletin devamını da istesek devletin olmayışını da istesek genel olarak öze, doğaya dönme isteği her insanın içinde vardır. Doğada aslana yem olmaktan korktuğu için etrafta dolaşmayan bir ceylan göremeyeceğimiz gibi bazı cezalar almaktan, acı çekmek istememekten dolayı korkunun esiri olmamalıyız. İnsan olarak devletten önce kurtulmamız gereken bir şey vardır o da; kendi prangalarımızdır. Yanlış olduğunu düşündüğümüz şeyleri korkusuzca dile getirdiğimiz vakit özgür olduğumuz gün olacaktır.

⁶⁰ Russell, *Özgürlük Yolu*, Çev. Şebnem Duran, s.25

Russell uluslararası arasındaki savaşlar gibi sınıf savaşlarının da insana zarar vereceğini ifade eder. Sınıf savaşlarında da aynı derecede doğru ve aynı derecede yanlış görüşler vardır. Savaşta her ulus nasıl kendi insanını düşünüyorsa sınıf mücadelesinde de herkes kendi düşüncelerini, kendi doğrularını düşünür. Günümüzde kast sistemi şeklinde bir sınıf mücadelesi olmasa dahi hiyerarşik bir yapılanma mevcuttur. Ve bu yapılanmada üsttekiler yanlış kararlar verebilir ancak bunun farkında olmayarak yaptırımını sağlayabilir. Çünkü ona göre doğru budur ancak durum hiçte öyle olmayabilir. Aslında bu meselenin çözümü basittir, kişi etrafındakilerin görüşünü sorabilse, onun makamını, mali durumunu umursamadan insanı her sıfatlardan arındırıp eşit olduklarını görse ve rahatlıkla fikir alışverişi yapsa birçok sınıfsal çatışma engellenmiş olabilir. Bu durum iki taraftan da bir şey kaybettirmez aksine iki tarafında kazandığı bir sürece dönüşür. Russell'ın da ifade ettiği gibi bir hakikate ulaşmak için iki taraftan bakış açısına ihtiyaç duymaktayız.

Sosyalizmi Russell bir öğretilerden ziyade bir eğilim olarak görmektedir ve onu toprak ve sermayenin ortak mülkiyetinin savunulması olarak tanımlar. Ortak mülkiyet kavramının üreticiye özgürlük sağlayacağına inanıldığını belirtir. Çünkü bu sömürge anlayışını bitirir. Ancak ben bunun olası bir ihtimal olduğunu düşünmüyorum en azından daha çok şeye sahip olma istencimizi yenmeden. Çünkü etrafımıza baktığımızda bile ne görmekteyiz insanlar hep daha fazlasını daha iyisini ummakta. Sadece maddi olarak değil manevi olarak bile bu durum böyle aslında. Örneğin bir insanı bir süre aynı şekilde seversiniz, sevginiz azalmaksızın ancak o kişi bir süre sonra daha fazla sevgi isteyecektir ve verdiğiniz sevgi ona yetmeyecektir. Durum böyleyken insanlardan bir malı ortak paydada işlemeyi ve büyütmeyi bekleyemeyiz. Oysaki atalarımızın da dediği gibi bir elin nesi var iki elin sesi var. Yani daha fazla şahsi zaman, daha çabuk büyüyen iş olanakları ve daha az yorulmak birlikte olabilecek bir şeydir. Umarım bir gün toplumca yapamasak bile en azından şahsi olarak kendi egoistliğimizden vazgeçebiliriz.

Russell'a göre aslında olması gereken şey; devletin insanı özgürlüğe götüren araç, siyasi partilerin ise devleti topluma hizmet etmeye zorlayacak araç olmasıdır.⁶¹ Peki, bu böyle olabilmiş midir? Geçmişten günümüze devletin getirdiği şeyler insanları pekala kısıtlamıştır ya da siyasi parti adı altında hizmet etmektense kaos

⁶¹ Russell, *Özgürlük Yolu*, Çev. Şebnem Duran, s.56

oluşturulmuştur. Ancak bu demek değildir ki devlet olmamalıdır. Çünkü belli sınırlar çekilmemiş, kurallar konulmamış özgürlük, özgürlük değildir. Bu sefer devreye girecek olan şey devlet değil insanların kendi menfaatleri olacaktır çünkü. Özgürlük başkasının alanını ihlal edene kadar özgürlüktür. Fazlası benim gözümde karşıdaki insanın özgürlüğünü çalmaktır.

Anarşizmin insana hiçbir yasa ve dayatmayla baskı uygulayan hükümetin olmayacağı düşüncesine değinir. Anarşizme göre hiçbir azınlık boyun eğmek zorunda bırakılmamalıdır, uyulacak bir kural varsa bu herkesin rızası ile yapılmalıdır. Russell daha önceki kitaplarında da ifade etmiştir ki o da her türlü yaptırımın insan mutluluğunun önündeki engel olarak görmektedir. Eğitimde, dinde yapılan baskıların insanın hayatı boyunca onu kısıtlayan bir bağa dönüştüğünü ve yaptığı yanlışların temelinde de bunların yattığını söylemektedir. Russell'a göre özgür ve mutlu bireyler yetiştirmek istiyorsak onu baskılardan uzak tutmamız gerekmektedir. Bu devlet anlayışı içinde böyledir baskıcı, korkutucu bir politika izlemektense ılıman bir devlet anlayışı yürütmek ülkede yaşayan her vatandaş için daha uygun olacaktır.

Değinilen bir diğer nokta ise birçok meslek grubu, birçok çalışan olduğu ver her birinin birbirlerinden ayrı ayrı maaş almalarıdır. Verilen maaşları ise bir başkasının belirlemiş olmasının insanda korku uyandırdığı ifade edilir. Çünkü bilir ki bunu belirleyen kişi isterse aldığı maaşı oldukça düşürebilir ve bu onun yoksulluk seviyesine düşmesine sebep olabilir. Peki, ne yapmak gerekir bu sıkıntıyı çözmek için? Bence ilk olarak adaletsizce dağıtımın engellenmesi gerekmektedir. Kişinin çalıştığı işte verdiği emeğe, harcadığı zamana, döktüğü tere bakılmalıdır. Hz. Muhammed(sav) işçinin alınının teri kurumadan ona karşılığını veriniz buyurur ve işçinin verdiği emeğin kıymetini ifade eder. Ancak günümüzde en acı şeyde kılını bile kıpırdatmayan insanların yüklü maaşlar almasıyla örneğin madenlerde çalışan o kadar yıpranan, zarar gören kişilerin çok daha düşük ücretler almasıdır. Elbette ki her kurum maaşları verirken eğitim durumuna, yetkinliğine bakmaktadır ancak göz göre göre çok büyük emeklerin karşılığını vermemek bence oluşan adaletsizliğin en temel noktasıdır. Bunu örneklendirmem gerekirse; bir tarafta Soma'daki 301 kişi, hepimiz gördük kiminin kendisinin çorabı bile yırtırken ailesi için didinirken öldüğünü ve diğer tarafta takım elbiselerini giyip sadece mecliste

oturan onca kişi. Ve aldıkları maaş arasında kocaman bir uçurum olması. Bu eğitimin getirisi değildir bence bu adaletsizliğin göstergesidir sadece. Evet, bir devletin değiştirilmesi isteniyorsa ister anarşiyle, ister sosyalizmle isterse farklı bir görüşle ama azami şekilde değişmesi gereken durum budur benim düşüncelerime ve bana insan olduğumu hatırlatan vicdanıma göre.

Kitapta değinilen bir diğer hususta çalışmanın istenen bir eylem haline getirilmesidir. İnsanların işlerini sevmesi ile daha mutlu bir toplum olacağı düşünülmektedir.⁶² Belli bir yaşa gelmiş kişiler haftanın beş veya altı günlerini ve bu günlerin çoğu saatini çalıştıkları işlerde geçiriyor. Eğer bu kişi işini sevmiyor sırf para kazanmak uğruna gidiyorsa bu uzun vadede hayatı boyunca onun tam anlamıyla mutlu olamayacağını göstermektedir. Ancak eğer kişinin işini sevmesini etkileyecek faktörler geliştirilirse, çalışma saatlerinde yenileme, sunulan imkânlarda iyileştirme, onların düşüncelerine, fikirlerine saygı gösterme ve teşvik etme, ayrıca çalışanların sevdikleri şeylerle ilgilenebilecekleri özgür zamanlar sağlamak sonucunda bu sorunda iyileşme görülür. Mutlu çalışan mutlu ortamlar oluşturur ve bu mutlu veya mutsuz insanlar bir araya gelerek toplumu oluşturur. Yani bir toplum bir devletin düzgün işleyen, refah seviyesi yüksek olması için öncelikle bireylerin iyileştirilmesi, mutlu olması sağlanmalıdır. Tıpkı suya atılan taşların oluşturduğu halkalar gibi merkezde küçük bir güç vardır ve bu güç etrafına doğru yayılarak yeni halkalar oluşturur. Ayrıca Russell çalışmayı istemeyen kişiler içinde bu süreçte baskıya maruz kalmamaları gerektiğini ifade eder. Onların özgür bırakılması gerektiğini ve bir süre sonra kendisinin bunu isteyeceğini söyler. Bir diğer nokta ise incelediği bu düşüncelerdeki çalışsa da çalışmasa da her insanın temel ihtiyaçlarını karşılayacak paranın verilmesi gerektiğidir. Bu imkânı tam anlamıyla sağlamak büyüyen Dünya nüfusunda biraz zor olabilir kabul ediyorum ancak sağlanması durumunda oluşacak daha rahat ortamı düşündüğünde insan bir keşke diyor tabi.

Russell dış bir otorite tarafından yönetilmeseydik herkesin özgür yaşadığı bir ortam olmazdı diye ifade etmektedir. Kendi koşullarımıza göre değerlendirdiğimizde bir devlet olmadığını varsayarsak, herkes belli bir eğitim düzeyine kadar gelemez sadece imkânları el veren buna ulaşabilirdi belki. Ama şuan devlet yükseköğrenime kadar ücret talep etmeden eğitim imkânı sunuyor. Sağlık açasından da insan olarak ihtiyaç

⁶² Russell, *Özgürlük Yolu*, Çev. şebnem Duran, s.113

duyduğumuz gereksinimler açısından da devlet hayatımızı kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Örneğin devlet resmi evliliği insanlara dayatmasaydı, belki de birçok insanın hakkını gasp etmiş olurduk. Özgürlüklerimizin sınırlarının belirlenmesi kötü bir şey değildir, sonuçta kendimizde haklarımızın, yaşam alanlarımızın ihlal edilmesini istemezdik. Bir düzenleme olmasaydı illaki güçlü zayıfı, zengin fakiri bastırmaya çalışacaktı. Herkes istediğini öldürebilirdi. Her ne kadar maalesef günümüzde hala bu tarz sapkınlar olsa da yaptıkları şeyin bir yaptırımını, cezası olmaktadır, diğer türlü normal yaşamına devam edecekti belki de. Herkes istediği şeyleri gasp edebilirdi, özel mülkiyet, mahremiyet kavramları hiçe sayılarak haklarımıza tecavüz edilebilirdi. Devlet kontrolünde ise ama adaletli ama adaletsiz işlenen her suçun bir cezası mevcuttur.

Russell'a göre devlet pek çok olumsuzluğun kaynağı bile olsa, aslında iyi şeyleri başarmak için de kullanılacak bir araçtır. Çünkü ona göre insan yıkıcı itkiler barındırır ve devlet bunu kontrol altında tutacak olgudur. Ancak dikkatli kullanılması gerekmektedir. Aslında bütün mesele tamda bu noktada dengeyi sağlayabilmektir. Bizi ileriye taşıyan bir olgu olarak kullanmakta, baskıları ile içimizde mutsuzluğa sebep olması da bizim elimizdedir.

Devletin uluslararası noktada ise iki temel amacı olduğunu ifade eder. Bunlar; savaşların önlenmesi ve güçlü ulusların baskılarından korunmadır. Bir sürünün başında çoban varsa ve onları koruyan çoban köpekleri varsa nasıl ki kurtlar oradan kendilerine yem bulamazlar işte bunu da bu şekilde resmedebiliriz. Sizi çekip çeviren ve dış güçlere karşı korumaya çalışan bir devlet varsa diğer devletler sizi boyundurukları altına alamazlar.

Sosyalizm maddi kaynakların önemli olduğunu ancak onları zihinsel yaşama ait yüksek erdemler edinmek için araç olarak kullanılması gerektiğini ifade eder. Çok fazla maddi kaynaklara sahip olabiliriz ancak daha önceki noktalarda da ifade ettiğim gibi onları paylaşabileceğimiz sevdiklerimiz, canımız sıkıldığında uğraşabileceğimiz aktivitelerimiz, iş hayatından ayrı sadece sevdiğimiz için yapılan aktiviteler ve geliştirilen yeteneklerimiz yoksa çokta önemli değil açıkçası. Çünkü bu bizim sadece zengin biri olarak hayatta olduğumuzu gösterir, yaşadığımızı değil. Bence yaşamak mutlu olmaktır, yeri geldiğinde üzölmek, kızmak ama dolu dolu yaşayabilmek ve geriye dönüp baktığımızda keşke yapsaydım demeden istediğimiz şeyleri

yapabilmektir. Sosyalizmde belli bir maddi kaybı göze alan herkesin sanatla uğraşmasının özgür olduğu ifade edilir ve bu maddi kaybın sebebi ise bu iş için sadece heves duyanların elenmesi içindir. Yani göstermelik, belki sadece beğenilmek, alkış almak için yapılan sanatlardan bu kitleyi uzak tutmak istenmiştir haklı olarak. Bu kişilere duyulan saygı samimi olmayacaktır ve diğer samimi duygularımızın engellenmesine sebep olacaktır belki de. Sanatçıları işlerini laikiyle yapanlar olarak değil, ortaya çıkarttıkları eserleri de sanat eseri olarak değil de sadece madde olarak nitelendirmemize sebep olacaktır. Böyle bir ortamda yaşamakta gerçek sanatçılar için çok zor olacaktır. Bunun içinde sosyalizm bir şeylerden feragat etmeyi beklemektedir.

En son olarak da nasıl bir dünya umduklarına değinilmektedir. Bu Dünya; her türlü korkudan ve kısıtlandırmadan arındırılmış olmalıdır. Güç için yapılan kötülüklerden, insanın vahşi duyguları için yaptığı kişilik kötülüklerinden, belli grup ve kurumların uyguladığı kötülüklerin önlenmiş olması gerekmektedir. Çalışma hayatlarında insanları mutlu edecek şeyler yapılmalıdır ve iş dışında da ilgilendikleri alanlar oluşturulmalıdır. Başka insanların ve ulusların acılarından sevinmeyen, sıkıntıları karşısında üzüntü duyan toplum bilinci gerçekleştirilmelidir. İstenmeyen işler için zorlama yerine o işin maddi imkânlarını yükselterek ilgi çekmesini sağlamak. Evli ya da bekar olsun ev işi yapan her kadının ücret alması her çocuğun masrafının karşılanması sağlanmalıdır. Hükümet ve yasalar etkilerini aza indirecektir. Hiç kimse yoksulluk korkusu ile etkilenmeyecek ve servet umudu ile merhametsiz hale gelmeyecektir. Sınıf ayrımı ortadan kalkacaktır. Evlilikte korku değil mutluluk ön planda olacaktır. Modern toplumdaki trajediden uzaklaşıp, daha eğlenceli bir ortam oluşturulacaktır. Sevginin, neşenin ve umut dolu maceraların olduğu bir toplum olacaktır.

Diledikleri görüşlerden kaçınılabilir nasıl gelişir bilemem ama benim ideal dünya görüşümde temelde sevgi, adalet bulunmalı. Mutlak nefret ve korkudansa insanı hayatta tutan onun geleceğe umutla bakmasına sebep olan sevgiyi, vicdanı, anlayışı benimseyen kişiler olabilmeyi başarmak. Gerekirse merkezdeki nokta olup etrafımızı mutlu edebilmek, halkaları artıra artıra mutlu, huzurlu bir toplum olabilmek. Değişim insanın kendi içinde başlar önce kendi içimde değişimi başlatabilmek, inandığım Dünya görüşü budur işte.

BÖLÜM 7: NEYE İNANIYORUM

Neye inanıyorum kitabında Bertrand Russell insanın evrendeki yeri ve iyi yaşama ulaşma imkânları üzerinde düşündüklerini ifade etmektedir. Düşündüklerini 5(beş) başlık altında iletmektedir. Bunlar; 1) Doğa ve insan 2) İyi yaşam 3) Ahlaki kurallar 4) Bireysel ve toplumsal kurtuluş 5) Bilim ve mutluluktur.

Russell'ın düşüncelerini anlattığı başlıklara gelmeden önce kitabın Routledge Classics⁶³ baskısı için yapılan sunuş kısmında onun düşüncesinin can alıcı öneme sahip üç mantıksal öncül üzerinde durduğunu aktarmaktadırlar. Bu üç mantıksal öncül ise şu şekildedir; Russell'ın insan davranışlarıyla ilgili görüşünün kökleri ampirist⁶⁴ geleneğe yatıyordu ve bu geleneğe göre bütün eylemlerin kaynağı arzu idi, akla düşen rol ise neyi istememiz gerektiğini değil istediğimize nasıl ulaşmamız gerektiğini söylemekti. İkinci mantıksal öncülü ise İlkelerde de belirttiği iki tür dürtü düşüncesidir. Bunlar sahiplenme ve yaratma dürtüsüdür. Sahiplenme; gözüne kestirdiği her şeye tek başına sahip olmaya çalışır ve bizi rekabetin içine sokar. Yaratma dürtüsü ise; bir kişinin başka kimseye zarar vermeden sahip olabileceği şeyleri aramasıdır. Üçüncü öncül ise Russell'ın başkalarına öğütlemek için kendi içinde bulduğu etiktedir. Bu öncülde defalarca değindiği nokta ise bunun en dar anlamıyla bir mantık meselesi olduğudur ve geniş anlamda felsefesine etki etmediğidir. Çünkü ona göre herhangi bir ahlak felsefi olarak savunulamaz ancak hakikatin olduğu meselelerle ilgilenir. Ona göre dürtülerimiz kendi başına ne iyidir ne de kötü. Onlar sadece işlenmemiş olgulardır. Başka dürtüleri (kendimizin olduğu kadar başkalarının da dürtülerini) kolaylaştırmaları veya başarısızlığa uğratmalarına göre iyi veya kötü olmaktadır.

7.1 Doğa ve İnsan

Russell insanın doğaya aykırı bir şey değil, onun bir parçası olduğunu, gerek düşünceleri ve gerekse bedensel hareketleriyle yıldızlar ve atomların hareketlerini betimleyen yasalarla aynı yasalara tabi olduğunu ifade eder. İnsanın bedeni tıpkı başka maddeler gibi elektron ve protonlardan meydana gelir ve bunlarda bitki ve

⁶³ Routledge Classics: Birçok alanda çok başarılı kitaplar basmış bir yayınevi.

⁶⁴ Ampirik Geleneğe: Deneyimci görüş

hayvan gibi diğer canlıları oluşturan elektron ve protonlarla aynı yasalardır diye ifade etmektedir.

Russell Tanrı ve ölümsüzlüğün temeli olmadığını düşünür ancak bunlar ve diğer dini kavramlar şeytan ve melek gibi şeylerinde kurmaca olduğunu kanıtlayamayacağını ifade eder. Ayrıca ona göre zihin ve madde belli amaçlar bakımından uygun kelimeler olmakla beraber değişmez gerçeklikler değildir. Elektron ve protonlar, tıpkı ruh gibi mantıksal birer kurmacadır; her biri gerçekte bir tarihtir ve bir dizi olaydır yani değişmez tek bir varlık değildir ona göre. Russell dini getirilerin ise korkularımızın ürünü olduğunu ifade eder. Örneğin ölüm korkusunun ölümsüzlük fikrini çıkarttığını ifade eder. Ona göre ölüncü ebedi saadete kavuşma düşüncesi insanların ölüme korkusuzca bakmalarını sağlar. Bu aslında çok yabancı olduğu bir yorum değildir. Çünkü biliyoruz ki ilk insanlar doğa olayları sonucunda korkarak üstün bir güç anlayışına ulaşmıştır. Bu tarih boyunca böyle devam etmiştir. İster çok Tanrılı dinlerde olsun ister tek Tanrılı dinlerde olsun insan olarak zor zamanlarımızda bir şeye sığınmak istiyoruz ya da başımıza gelen kötü şeylerin sorumluluğunu kendimizden uzaklaştırmaya çalışıyoruz. Ayrıca Russell'a göre inancı nasıl korkular oluşturuyorsa bence inanmamayı da oluşturan farklı tarzdaki korkulardır. Örneğin yanlış yaptığını düşündüğü konularda hesap verme ya da cennet cehennem gibi yerlere gitme düşüncesi onu yok saymaya itebilir. Ben bir psikolog ya da ilahiyatçı değilim ancak demek istediğim şey aslında genel olarak insan hayatının korkular tarafından yönetildiğini düşünüyorum bunun bilinçli ya da bilinçsiz şekilde korkular olduğu fark etmeksizin hem de. Ve ayrıca ben bunun çok insanı bir şey olduğunu düşünüyorum. İnanmakta inanmamakta her insanın kendi tekelindedir ve onu huzurlu eden şeye inanmakta özgürdür.

Bu başlık altında Russell'ın değindiği son şey doğa felsefesi ile değer felsefesinin ayrı şeyler olduğudur. Ona göre bunları birbirine karıştırmak zarar verir. Düşündüğümüz şeylerin neyi beğenmemiz gerektiğini ve bir şeyin ne olduğu konusunda hiçbir şey ifade etmeyeceğini söyler. Ayrıca ona göre doğa yasası diye bir şeylere hayran olmamız beklenemez. Russell; arzularımızı, umut ve korkularımızı üretmiş olan bir doğanın parçasıyız diye ifade eder ve doğanın parçası, doğaya tabi, doğa yasalarının sonucu ve uzun vadede kurbanları olduğumuzu ilave eder. O doğa felsefesinin bizi üzmemek ya da mutlu etmek gibi bir derdi olmadığını, bu tür

felsefelerinde insanın kendini çok önemli sanmasından kaynaklandığını söyler. Değerler dünyasında doğa tek başına ne iyidir nede kötü, nötrdür onun içinde hayranlığı da sansürü de hak etmez Russell'a göre.

7.2 İyi Yaşam

Russell'a göre iyi yaşam; esin kaynağı sevgi, kılavuzu bilgi olan yaşamdır. Buradaki bilgi ve sevginin kapsamı ise çokça genişletilebilecek kavramlardır. Ona göre ne sevgisiz bilgi ne de bilgisiz sevgi iyi yaşamı verir. İkisinin de olması gereklidir ancak ona göre sevgi daha esastır. Çünkü zeki insanlar sevdikleri insanlara yararlı olmak için daha çok bilgiyi aramaya meyillidir. Ancak kişi zeki değilse de kendilerine söylenmiş her şeye koşulsuz şartsız güvenirlere ve iyiliklerini istedikleri insanlara zarar verebilirler. Buna uyan en iyi örneğe kadına şiddetin yüksek olduğu şu dönemde, karşısındaki insanı sevdiğini iddia edip, duyduğu şeylerin doğruluğuna bakmaksızın karşısındakinin canını yakabilen erkekleri verebiliriz.

Russell sevginin farklı duyguları ifade eden bir kelime olduğunu ifade eder. Ona göre duygu olarak sevgi bir şeyi seyretmekten alınan keyif ile başkasının iyiliğini istemek arasında gider gelir. Cansız varlıklar söz konusu olduğunda keyif ön plandadır. Bu küçük çocuklarda daha baskındır çünkü onlar yetişkinlere nazaran etraflarına yarar amacıyla bakmazlar. Başkasının iyiliğini istemede ise en yüksek seviyede anne babanın duygusu vardır. Burada sözünü ettiği şey bir ilke değil duygudur. Yani en eksiksiz haliyle sevgi keyif ve iyi niyetin birleşimidir. Russell insanın yalnızlık duygusundan kaçmak ve anlaşılma için sevildiğini ifade eder. Burada mesele sadece iyi niyet değil aynı zamanda duygudaşıklık. Sevgisini istediğimiz kişinin sadece iyi niyetimizi istemesi yetmez aynı zamanda bizi neyin mutlu ettiğini de bilmesi gerekir. Bu noktada da işte ona göre iyi yaşamın diğer unsuru olan bilgi devreye girer. İyi yaşamda hayvan içgüdü ve yaşayışının temeli de vardır. Russell'a göre bu olmadan yaşam çok tatsız olur. Ona göre uygarlık buna eklenecek bir şey olmalıdır, yerine geçecek bir şey değil.

Russell en iyi sevginin bir bileşeni olarak keyif unsuruna da değinmektedir. Gerçek dünyada keyif ister istemez seçicidir ve bütün insanlara karşı aynı duyguları beslememize engel olur. Başkasının iyiliğini istemek ile keyif arasında çatışma

çıkınca çözümün birinin tam teslimiyeti değil de uzlaşma olması gerektiğini ifade eder Russell.

Russell'a göre iyi yaşamdaki bilgi etik bir bilgi değil, bilimsel bilgi ve belli olguların bilgisidir. Ayrıca ona göre etik bilgi diye bir şey yoktur. Çünkü bir amaca ulaşmayı arzu ediyorsak bilgi bize bunun araçlarını gösterebilir ve ona göre bunun etik bilgi ile alakası yoktur. O ahlaki kuralların arzu edilen amaçların gerçekleştirilmesine hizmet edip edilmemesinin sınanması gerektiğini ifade eder. Bütün davranışlar arzudan kaynaklanır ve etik kavramların arzuyu etkilemeleri dışında bir önemi yoktur. Bunu da onaylanma arzusu ve onaylanmama korkusuyla gerçekleştirirler diye ifade etmektedir. Russell'a göre insanın arzularının dışında hiçbir ahlaki standart olmamalıdır. Bu nedenle de etiği bilimden ayıran şeyin özel türden bir bilgi değil sadece arzu olduğunu ifade eder.

7.3 Ahlaki Kurallar

Russell'a göre ahlaka duyulan pratik ihtiyaç, arzuların çatışmasından meydana gelir. O ahlakın basiret tarafından içerilmeyen kısmının aslında yasalara veya bir kulübün kurallarına benzediğini ifade eder bu da arzuların çatışabilme ihtimaline karşı insanların bir toplumla birlikte yaşamalarını sağlayan yöntemdir. Burada iki yöntem dikkat çeker. Bir yanda harici bir uyum sağlamakla yetinen ceza kanunu vardır, başkalarının arzularını çeşitli biçimlerde engelleyen fiilleri bir takım nahoş sonuçlara bağlar. Toplumsal sansürün yöntemi budur. Diğer yöntem ise başarılı olunabilirse daha tatmin edici olandır. İnsanların karakter ve arzularını, birinin arzularının başarısını bir başkasınıkiyle mümkün olduğu kadar tutarlı olacak şekilde değiştirmektir. Böylece de çatışma koşulları en aza indirilmiş olur. Bunun içinde iyi yaşamın temelini oluşturan sevgi gerekmektedir.

Bu bölümde değinilen bir diğer nokta ise geçerli olan ahlakın, yararcılık ve batıl inancın tuhaf bir karşımı niteliğinde olmasıdır. Çünkü ona göre ahlak kurallarının kaynağı, Tanrının gazabından duyulan korkudan dolayı batıl inançlardır. Russell bunların doğru olamayacağını körü körüne bir bağlılığın yanlış olacağını ifade eder. Örneğin ona göre bir bebeği aldırmanın günah sayıldığı ahlaki kuralının uygulandığı bir toplumda doğan çocuk hastaysa, doğduğu ortam fakirliğin ve zorlukların fazla olduğu bir ortamsa, onun için gerekli koşullar sağlanamıyorsa o bebeği dünyaya

getirmek daha yanlıştır. Ona göre kurallara uymak ancak topluluğun mutluluğunu azaltarak mümkün olabiliyorsa ve kuralları ihlal etmek uymaktan daha iyiyse o kuralları değiştirmenin zamanı gelmiştir.

7.4 Bireysel ve Toplumsal Kurtuluş

Russell'a göre geleneksel dinin bir diğer kusuru da bireyciliğidir. İyi yaşamın temelinde yatan bilgi ona göre ancak devletlerin ve milyonerlerin kendilerini bu bilginin keşfine ve yayılmasına adadıkları yerlerde var olabilir. Ona göre Hristiyanlıktaki bireysel kurtuluş fikri iyi yaşam konusunda çok dar bir görüştür. Hristiyanlığa göre iyi yaşam erdemli yaşamdır ve erdemde Tanrının iradesine itaattir. Bu görüşte erdemın yanı sıra vicdan esastır oysa Russell vicdanın çok aldatıcı olduğunu ifade eder. Ona göre en eksiksiz anlamıyla bir insanın iyi bir yaşam sürmesi için iyi bir eğitiminin, dostlarının, sevdiğinin, çocuklarının, ihtiyaç ve derin endişeye düşmesini önleyecek yeterli gelirin ve ilgi çekici bir işinin olması gerekmektedir. Ayrıca iyi yaşamın bir toplumda yaşanması gerekir aksi takdirde iyi yaşam mümkün değildir. İster bireysel ister toplumsal olsun iyi bir yaşama ulaşmanın kestirme bir yolu yoktur. Russell'a göre iyi yaşamı kurtarmak için zeka, özdenetim ve duygudaşlığın oluşması gerekmektedir.

7.5 Bilim ve Mutluluk

Russell'a göre insanların davranışları ya cehaletlerinden ya da kötü arzularından dolayı zararlı olur. Toplumsal bir bakış açısıyla anlatılırsa kötü arzular başkalarının arzularını engelleyen ya da daha doğrusu yardımcı oldukları arzulara kıyasla daha fazlasına engel olan arzular olarak tanımlanabilir. Ona göre cehaletten kaynaklanan bu zararların üzerinde durmaya gerek yoktur. Çözümü bilgidir ve gelişime giden yol daha çok araştırma ve eğitimden geçer. Oysaki kötü arzulardan kaynaklanan zararlar daha zor bir meseledir. Russell her sıradan erkek ve kadının bir miktar kötü niyete sahip olduğunu ifade eder. Bu hem belli düşmanlara yönelik bir kötülüğünü isteme hem de başkalarının mutsuzluğundan duyulan kişisel olmayan genel bir memnuniyettir. Ahlakçılar bunların üstünü örterek düzeltmeye çalışırken Russell ise tam tersi bunlarla yüzleşerek yenilebileceğini ifade eder. İlk olarak nedenler ele alınmalıdır ve Russell'a göre nedenlerin kimisi toplumsalken kimisi ise fizyolojiktir. Hepsinin çözümü ise bilimselliktedir. Öncelikle bilimsel ahlakçının başlıca işlerinden

biri korkuyla mücadele etmek olmalıdır. Bunu da iki yolla yapabilir; güvenlik artırılarak ve cesaret kazandırılarak. Genel olarak güvenliği artıran her şeyin zalimliği azaltması muhtemeldir. Ancak insanlığın bir kısmının güvenliği pahasına diğer kısmının güvenliğini sağlamak hiçbir işe yaramaz. Ona göre bu tür yöntemler ancak egemen toplumdaki korkuyu artırır. Güvenliği sağlayacak tek şey adalettir. Ancak bu bütün insanlığın eşit olduğu bir adalet anlayışı olmalıdır. Cesaretin ise demokratikleşmesi gerekmektedir. Ayrıca insanın sağlığının, fiziksel durumunun iyi olması, yeterli beslenmesi ve temel yaşamsal dürtülerinin iş görmesi her türlü cesaretin öğretilmesini kolaylaştıracaktır. Russell'a göre liderlik kazandıran nitelikler evrenselleşince, liderler ve onların peşlerinden gidenler kalmayacak ve demokrasi öyle gerçekleşecektir.

Kötü niyetlerin diğer kaynakları Russell'a göre haset ve hüsrandır. Ona göre devrimci hareketlerin itici gücü zenginlere duyulan hasettir. Kıskançlıkta hasedin bir biçimidir. Hasetle başa çıkmanın yolu ise haset besleyenlerin hayatını daha mutlu ve eksiksiz hale getirmek ve rekabet yerine işbirliğini geliştirmekle olabilir. Bilimin pozitif yönde yani olumlu olarak üstünlüğün artırılmasında sınırları yoktur. Zeka, sanat, iyi niyet şüphesiz bilimle geliştirilebilir.

Yaşamın çok düzenli, yöntemli olmaması gerekir dürtüler başkaları için yıkıcı değilse özgürce gerçekleşebilmeliler. Çünkü Russell'a göre mutluluğun hammaddesi arzu ve dürtülerdir. Ona göre insanlar dış dünyanın fiziksel güçleri üzerinde sahip oldukları egemenliği kendi tutkuları üzerinde kurduklarında özgürlüklerini tamamen kazanmış olacaklar.

BÖLÜM 8: EĞİTİM VE TOPLUM DÜZENİ

8.1 Birey Karşısında Vatandaş Ve Negatif Eğitim Kuramı

Başlarken ilk olarak eğitim belli bir bilim dalında, belli bir konuda bilgi ve beceri kazandırma, yetiştirme ve geliştirme işidir.⁶⁵ Eğitimin ana amacı geliştirmek ve yetiştirmekken peki mühim olan iyi bir birey yetiştirmek midir yoksa iyi bir vatandaş yetiştirmek mi? Eğitim öncelikle bireyin ruhuyla, duygularıyla, düşünceleriyle ve istekleriyle mi ilgilenmelidir ya da toplumu esas alarak onun ihtiyaçları doğrultusunda mı eğitim vermelidir? Aslında bu sorunun cevabı bana göre basittir eğitim bireyi ele almalıdır. Çünkü iyi bir birey olamadan iyi bir vatandaş olunamayacağını düşünmekteyim. İnsan kendi için en doğru şeyi yapamazken başkası içinde, toplum içinde doğru kararlar verip doğru şeyleri seçemeyecektir. Russell ise bireysel zihnin işlanması görünüşte, faydalı bir vatandaşın üretilmesiyle aynı şey değildir. Örneğin Goethe ve James Watt kadar faydalı bir vatandaş değildi, fakat bir birey olarak daha üstün sayılmalıdır. Toplumun iyiliğinin küçük bir bölümünden ayrı bir şey olarak bireyin iyiliği diye bir şey vardır. Bireyin zihninin işlenmesin, vatandaşın terbiye edilmesinden farklı olduğunu inkâr etmek zordur⁶⁶ diye ifade etmektedir.

Eğitim her bireyi belli bir kalıba bir forma sokmaya çalışmamalıdır. Çünkü bir birey bilgi konusunda yetenekli değildir ama hayal dünyası çok geniştir ve o hayallerini gerçekleştirdiğinde belki de bilgi sahibi olandan daha yararlı ve üstün olacaktır. Örneğin Edison, Beethoven, Picasso gibi kişiler eğitim hayatları boyunca çok başarılı bireyler olmamışlar ancak şuan tün dünya onları tanımaktadır. Bunun içinde eğitimi bir fabrikaya çevirmek ve oradan çıkan her öğrencinin aynı ürün olmasını beklemek yanlıştır. Bilgi kesinlikle tek başına bir bütün oluşturmaz, beraberinde özgürlüğe, hayallere, duygu ve güce de ihtiyaç duyar. Kaldı ki bilmek insanı direk toplumsal yapmaz, bir vatandaşa dönüştürmez mesele bildiğini uygulayabilmektir, bunu başardığında toplumun bir parçası haline gelir. Russell'a göre eğitim körü körüne bağlılıktan doğan bir uysallık vermemeli, ara sıra bir isyan fırsatı da oluşturmalıdır. Gerektiği zaman birey kendi düşüncesini savunabilmeli, yanlış bir şey gördüğünde buna müdahale edebilmelidir.

⁶⁵ TDK

⁶⁶ Bertrand Russell, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, Çev. Şebnem Duran, syf.10

Eğitimin en önemli bir paya sahip olan bir diğer ise Russell döneminde kilisedir. Günümüzde etkisini o kadar çok göremesek de belki ancak halan kilise ve din kavramı eğitimde belirleyici bir konumdadır. Kilise eğitimi Tanrıya yakınlığa ulaşmadaki bir yol olarak kullanmak istemektedir. Bunun içindir de gerekli olan şeyin nezaket olduğunu ifade eder. Toplum bir vatandaş oluşturmak için bun yolu kullanır ancak öncelik birey olmalıdır. Yukarıda da belirttiğim gibi bir birey kendi içinde neyse topluma da öyle olacaktır aslında. Örneğin etrafımıza baktığımızda asabi, kavgacı tipler daha çok başkaldırıya meyilli değiller midir?

Yani eğitimde temel olarak yapılması gereken şey öncelik olarak iyi bir vatandaş değil iyi bir birey yetiştirmektir. Bunun sonucunda o birey kendi düşünceleri doğrultusunda Tanrıya olan yakınlığını da belirleyecektir, toplumdaki konumunu da.

Russell'ın değindiği bir diğer problem; iyi bir vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan eğitimin, mevcut sistemi desteklemeye mi yoksa onu yıkmaya mı yöneldiğidir. Ona göre devlet mevcut durumu destekler görünmektedir ancak bu her zaman böyle değildir. Modern dünyada ki eğitim gerici olma yolunda eğilimdedir; muhafazakâr hükümetleri destekler ve ilerici hükümetleri muhalefet eder diye ifade etmektedir. Russell eğitimde vatandaşlığın öncelikleri diye öğretilen unsurların en iyi unsur değil aksine en kötü unsurlar olduğunu söyler. Örneğin saldırgan bir biçimde sunulan yurtseverlik; yani başka yerlerde yaşayan insanlardan kendini üstün görme, kendi çıkarları için onlara ne olursa olsun bunu sorun olarak görmemek iyi bir şey değildir. İyi bir vatandaş başka bir bölgede ki ülkedeki insanlara kendi çıkarları için zulüm edilmesine ses çıkartmayabilir ancak iyi bir birey bunu doğru bulmayacaktır. Onun için öncelikle iyi bir birey olmak çok önemlidir evet yurdunu hiçe saymakta iyi değildir ama asıl mesele insanın kendi içinde aşırıya kaçmadan o dengeyi sağlamasıdır. Bunun yanı sıra eğitim sadece kendi devamlılığımızı değil tüm ulusların devamlılığını ve işbirliğini de gündeme getirmelidir.

Eğitimin vatandaş yetiştirme isteğinin bir diğer kötü noktası ise kişinin bilime karşı istekli olmamasıdır. Okullarda birey olarak değil de vatandaş olarak yetiştirilen kişiler yeni şeyler araştırmak için uğraşmayacaktır, onlar kendinden önce gelen bir şeyler söylemiş büyüklere saygı duyacak ve onlara karşı saygısızlık etmemek adına her şeyi kabul edeceklerdir. Buda aslında ne meraklarla, heveslerle başladıkları okul hayatından hayal dünyalarını yitirmiş, sorgulamayan tek model bir tip olarak

çıkacaklardır. Russell bunun için ise bilim alanında belli ölçüde yetenek gösteren çocukların vatandaşlık için verilen sıradan eğitimden muaf tutulması ve onlara düşünme ehliyetinin verilmesi gerektiğini söyler.

Eğitimin birey temelli mi yoksa vatandaş temelli mi olması gerektiğini Russell'ın şu cümlesi ile özetleyebiliriz; 'Evrensel ve ebedi hakikat açısından yaklaşıldığında benim fikrime göre bireyin eğitimi vatandaşın eğitiminden daha ince bir konudur, fakat zamanın gerekleriyle ilişkili olarak siyasi açıdan yaklaşıldığında korkarım ki vatandaşın eğitimi birinci sırayı almalıdır.'⁶⁷ (Russell)

Russell üç farklı eğitim kuramından bahseder. Bunlardan birincisi eğitimin tek amacının gelişim fırsatlarını sağlamak ve bunları engelleyen etkileri ortadan kaldırmak olduğunu savunur. İkincisi, eğitimin amacının bireye kültür kazandırmak ve onun kapasitesini sonuna kadar geliştirmek olduğunu ileri sürer. Üçüncüsü ise eğitimin bireyle değil toplumla alakalı olduğunu ve amacının faydalı vatandaşlar yetiştirmek olduğunu iddia eder. Bu kuramlardan en yenisi birincisi, en eskisi üçüncüsüdür. Birinci kuram eğitimin işlevinin tamamen negatif olduğunu ifade ederken, ikinci ve üçüncü kuramlar ise eğitimin pozitif bir şey sunacağını ifade ederler. Bana kalırsa hiçbir kuramın kendi başın yeterli olamayacağı çok açıktır ve doğru bir eğitim sisteminin tercih edilebilmesi bu üç kuram arasında uygun bir dengenin benimsenmesine bağlıdır. (Russells. 25) Negatif görüş pek çok düşünceye ilham veren genel özgürlük inancının bir parçasıdır. Eğitimde özgürlük büyük ölçüde sosyalistler ve hatta komünistler arasında yaygınken, siyasi liberalizm zorunlu eğitime olan inanç ile ilişkilendirilmiştir.

Eğitimde çocuk için neyin daha iyi ve doğru olduğuna bakılmaksızın belli başlı alışkanlıklar, toplumdaki yeriyle orantılı bir sürü bilgi ve onun hayal gücü ve merakını körelten hazır cevaplar sunulmaktadır ve bu da planlı bir çalışmayla değil geçmişten gelen bir alışkanlıkla yapılmaktadır. Russell bunu atları eğitmekte kullanılan sisteme benzetmektedir. Bir kırbaç bir atta nasıl kullanılıyorsa sopa da çocuk üzerine öyle kullanılmalıydı. Maalesef ki yıllar boyu bu sistem istediğini elde etti ve amaçladığı sonuçlara ulaştı. Geçmişe dönüp baktığımızda maalesef ki öğrencisine eğitim adı altında şiddet uygulayan çok fazla eğitimci olduğunu

⁶⁷ Russell, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, Çev. Şebnem Duran, syf.24

görmekteyiz ancak ne mutlu ki şuan bu yok denecek kadar azdır. Geçmişte bu durum iradeyi güçlendirmek adına, zekâ ve duygudan yoksun bırakmak için, kendi otoritelerini sağlamlaştırmak uğruna yapılmıştır. Örneğin bir öğrencinin soru sorması hele ki öğretmen bu sorunun cevabını bilmiyorsa durum öğrencinin kaba kuvvetle susturulması ile sonuç bulmaktadır. Nitekim şimdi eğitimde en çok aranan ve savunulan kavram özgürlüktür. Çünkü geçmişteki zorlama insanlara bir şey kazandırmayacaktır ya çocukta gittikçe büyüyen bir nefrete dönüşecektir ve çocuk bunu yönlendirecek bir şey arayışına girecektir ya okula karşı ya ailesine karşı çıkacaktır ya da büyüdüğünde devlete, içinde bulunduğu sisteme, inançlara karşı olacak belki de kendisi de bir sonraki nesle aynısını yapacaktır. Bir diğer kusuru ise meraklı ve araştırmaya aç bireylerin kendine has özgünlüğünü ve ilgisini köreltecektir. Çünkü kendi isteği dışında bir şeylere zorlanacaktır, oysaki onu kendi haline bıraktığında daha çok şey başaracaktır. Örneğin ödev için zorlanan bir öğrenci onu kendisi için yapmayacak karşısındakini mutlu etmek için yapacaktır. Bunun gibi birçok örneği düşündüğümüzde görüyoruz ki eğitimin içinde olması gereken en esas noktalardan birisi özgürlüktür.

Russell ancak eğitimde olması gereken bu özgürlüğünde bir sınırı olması gerektiğini ifade eder. Bunu temizlik, dakiklik, dürüstlük ve rutinin önemi üzerinden açıklar. Kimilerinin temiz ve bakımlı, kimilerinin ise kirli olduğu bir ortamda insanların temizler için düşündüğü şey daha iyi koşullarda yaşadığı, daha çok ilgiyle büyütüldüğünü diğerlerinin ise daha ilgisiz bırakıldığı düşüncesi olur. Oysaki mesele çocuğun temizliği kedi başına öğrenemeyecek olmasıdır ve bu konuda tamamen özgürlük doğru değildir.

Tamamen özgür bir eğitimle elde edilemeyecek olan diğer şey ise dakikliktir. Ruh halinin yönetiminde olan insan böyle bir şey kazanamaz. Bir diğer nokta olan dürüstlükte ise başkalarının malına duyulan saygı kastedilmektedir, çünkü disiplin altına alınmamış olan insan güvenli olduğunu düşündüğünde başkalarının malına el koyabilir. Russell'ın değindi diğer nokta ise rutinin önemidir. O gençlerde belirsizliğin çok yorucu olduğunu, tahmin edilemeyen değişimlerin onları yordüğünü ayrıca çocukların dışardan bir teşvik olmadan kendi kendilerini yönlendirebilecek kapasiteleri olmadığını bu gibi meziyetlerin sonradan öğrenildiğini ifade eder bunun içinde tamamen bir özgürlük onlar için iyi olmayacaktır.

Yani mesele tamamen özgür bırakmakta değil çok sıkıkmakta önemli olan arzu edilebilir özgürlük miktarını belirlemektir. Tamamen disiplinin olmadığı alanlarda başarmanın güzelliğini göremeyecekler onun için de uğraşmayacaklardır böylece şımarık ve tembel olacaklardır. Bunun için bir disiplin olmalıdır ama dikkat edilmesi gereken nokta mümkün olduğunca duygusal kısıtlamaların olmamasıdır. Çünkü kendini bir konuda engellemiş hisseden çocuk arzu edilmeyen davranışlar gösterecektir. Eğer güçlüyse asi, zayıfsa sürekli sızlanan birisi olacaktır. Bunun için disiplinin eğitimle uyum içinde olması gerekir.

Bütün sorunların temelinde basit bir çözüm vardır aslında, öğretmendeki anlayış, incelik ve beceri. Öğrencisinin halinden, sıkıntısını, isteğini anlayıp buna göre hareket ediyorsa bir problem çıkmayacaktır ve onu gerekli şekilde kendi haline bırakıyorsa çocuk zaten başarılı bir birey olacaktır.

8. 2 Eğitimin İçinde Kalıtım, Duygu Ve Disiplin

Bireyin karakterinin oluşmasında bulunduğu çevrenin koşulları çok etkiliyken, kalıtımın etkisini de hafife almamak gerekmektedir. Kalıtımın etkisini en çok genetikçiler, çevrenin etkisini ise en çok psikologlar dikkate almaktadır. Russell'a göre bu durumun bilimsel olmaktan ziyade bir noktası daha vardır oda siyasideir. Russell muhafazakâr ve emperyalistlerin kalıtıma önem verdiklerini, çünkü onların Beyaz ırka ait olmalarından dolayı epey eğitimsiz olduklarını ifade eder. Ona göre radikaller ise eğitime önem verirler, çünkü eğitim daha demokratik bir potansiyel taşır ve ten rengi farklılığını göz ardı edebilmek için bir neden sunmaktadırlar. Dünya da birçok çeşit millet ve insan vardır, ancak bu her farklılığın, her etnik grubun dışlanması anlamına gelmemektedir. Özellikle eğitimde de farklıyı ötekileştirmektense kaynaştırmanın daha elzem olduğuna inanmaktayım. Bunu bir radikal, bir muhafazakâr ya da emperyalist olarak değil insanın taşıdığı değer olarak düşünmeliyiz. Her insan kıymetlidir, her insanın gerek eğitimde gerekse her türlü konuda eşit olmaya hakkı vardır.

Kalıtımı düşündüğümüzde ise bunu özetleyecek bir Türk atasözü vardır; 'Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur.' Yani çocuklar anne babalarından ne görürlerse onu yaparlar. Bu illaki kalıtımsal bir benzerlik olmak zorunda değildir, taklit yoluyla da yapılabilir. Zamanının çoğunu evde ailesi ile geçiren bir çocuk illaki etrafında

olan biteni kendi bilinçaltına atacak ve bir şekilde davranışları buna göre şekillenecektir. Bunun içinde neyin doğuştan neyin eğitim sonucu oluştuğunu anlamak çok zordur. Ama Russell zekânın bir bölümünün doğuştan gelmekte olduğunu ancak her ne kadar doğuştan gelen farklılıklar olsa da soy ıslahçılarının yaptığı nesnel çıkarımların bilimsel olmadığını söyler. Ayrıca toplumsal açıdan arzu edilebilir nitelikleri oluşturan unsurlardan hangilerinin kalıtsal olduğunu bilemeyeceğimizi ve de aynı zamanda bu faktörlerden hangilerinin sırasıyla baskın ya da çekinik olduğunu da bilemeyeceğimizi ifade etmektedir. Çocuklar ebeveynleriyle birlikte yaşadığı sürece ortaya çıkabilecek şeylerde etkili olanın kalıtsal unsurlar mı yoksa eğitim unsurları mı olduğunu birbirinden ayıramayız. Russell zihinsel kalıtımın yasalarını ararken seçilen niteliklerin basit, kesin ve ölçülebilir olması gerektiğini söyler. Ayrıca yine de bu istatistiki yöntemlerin herhangi bir kalıtım örneğinde belli bir geni ya da belli bir grup geni soyutlamak isteyen bir Mendelciyi asla tatmin etmeyeceğini ifade eder.

Zihinsel nitelikler çok karışıklardır ve onları soyutlamaya çalışmak imkânsız görünmektedir. Ancak bazı zihinsel nitelikleri ayrıştırabiliriz çünkü onlar gruplandırmaya daha yatkındır. Örneğin müzik ve matematik becerisi verilebilir. Her iki nitelikte aileden gelmektedir ancak eğitimin de katkısının ne kadar olduğunu bilmek imkânsızdır. Örneğin Mozart'ın müzik alanında yetenekli bir babası vardı, ancak bu müzik yeteneğinin yanında babası Mozart'a müzik eğitimi de aldırmişti. Yani hangi payın daha büyük olduğunu, hangi tarafın aslında bize bunu kazandırdığını kesin bir şekilde ifade edemeyiz.

Kalıtım ve çevre faktörünü Russell'ın cümleleriyle özetleyecek olursak; ‘ Öğretmenlik yapan birinin bakış açısından değerlendirildiğinde meselenin sonucu basittir. Öğrenciler arasında çevrenin etkisi ile açıklanamayacak farkların olması beklenebilir; eğer herhangi bir doğal yetenek keşfedilecek olursa bu geliştirilmeli ve gerçekten dikkate değer bir yetenekse, aksi halde genel eğitim için harcanacak olan zaman erken yaştan itibaren bu yeteneği geliştirmek için harcanmalıdır. Fakat ırk ya da toplumsal konum ya da ebeveynlerin başarıları yüzünden bir öğrencinin ya da bir grup öğrencinin zekânının lehinde ya da aleyhinde varsayımlar yapılmamalıdır.’⁶⁸ (Russell). Yani her birey, her öğrenci özerktir. Bulduğu çevreye ya da içine

⁶⁸ Russell, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, Çev. Şebnem Duran, syf.46-47

doğmuş olduğu aileye göre onu olmadığı kalıplara sokmak yanlıştır, bundan dolayı da onu sadece kendi yetenekleri ve başarılarıyla değerlendirmek gerekmektedir.

Russell eğitimin iki işlevi olduğunu belirtir. Bunlar; bilgi vermek ve iyi davranış alışkanlığı kazanmaktır. İyi davranış kavramı ise siyasi kurumlara, çevrenin anlayışına ve bulunduğu toplumun geleneklerine göre farklılık göstermektedir. Örneğin hiyerarşik bir toplum düzeni olan Orta Çağda en önemli erdem itaat etmeyi ve bu öğretilmekteydi. Anne babaya itaat, kendi üst sınıftakilere itaat, kiliseye itaat etmek gibi eylemlerdir. Demokrasiyle birlikte ise itaatın yerini iş birliği almıştır. Eğitim anlayışında bu küçük çocuklara direk olarak verilmemektedir çünkü onlarda siyaset kavramı, bilinci tam olarak gelişmemiştir bunun için verilmek istenen düşünce eğiticin düşünceleriyle bilinçaltına işlenmektedir. Bir çocuğun bir davranışı öğrenmesi onu bilinçaltına yerleştirmesi için ise iki yol vardır. Bir tarafta ödül ve ceza sistemi kullanarak çocuğun belli eylemlerde bulunmasını ya da kaçınmasını sağlamaktır. Diğer de çocuğun istenilen eylemi yerine getirebilmesi için gerekli duyguları uyandırmaktır. Ödül ve ceza sistemi ile çocuktaki davranışların çoğunu kontrol altında tutmak mümkündür. Gerekli olan ödül övgü, ceza ise yergi olacaktır. Bu sistemle zaten doğası gereği çekingen olan çocuklar fiziksel cesaret kazanacaklardır. Aşırı hassas çocuklar ise acıya daha dayanıklı hale geleceklerdir. İşte bu sistemle iyi davranış denilen davranışlar çocuğa verilecektir. Çünkü o zaman bile çocuk içinde bulunduğu gruptan farklı bir şey yapıp, ceza almanın, içinde bulunduğu grubun memnuniyetsizliğini görmenin bilincini taşıyacaktır ve aşağılanmaktan kaçınacaktır.

Ancak bu sistemin psikanalizci Freud'a göre bir çıkış noktası vardır oda birey engellenen dürtülerini sistemce aşağılanmayan ve eğitim tarafından yasaklanmayan bir yol ile açığa çıkarması olacaktır. Bu yeni yol engellenmiş olan eski dürtüden daha zararlı olacaktır. Çünkü bu sapma duygusal rahatsızlıkları ve enerjinin boşa harcanmasını içermektedir. Ayrıca ödül ve ceza yönteminin kendi içinde bile başarısız olduğu durumlar vardır. Örneğin yaşı geçtiği halde yatağını ıslatan bir çocuğa ceza yöntemini kullandığın takdirde bu alışkanlığı son bulmayacaktır aksine artacaktır. Bu alışkanlığın sebebi çocuğun bilinçaltında yatan psikolojik bir rahatsızlıktır ve herhangi bir şeyin çözüm olabilmesi için önce sıkıntının ana kaynağının bulunması gerekmektedir.

Kişilik bozukluğu olan bireylerin duygularına hiç dokunmadan iyi toplumsal davranışlar oluşturmaya çalışmak daha tehlikeli sonuçlara sebep verecektir. Çünkü bu duygular varlığını devam ettirdiği sürece kendine bir çıkış yolu bulacaktır ve bu duygular daha da şiddetlenerek karşı konulmaz bir hal alacaktır. Örneğin iradesi zayıf bireyler bu dürtülerle suç teşkil eden ya da bazı toplumsal cezalara sebebiyet veren davranışlar sergileyecektir. Bu kişi iradesi güçlü bir bireyse despot, merhametsiz, kavgacı olabilir ve sahip olduğu toplumsal ahlak anlayışı zulmetmeye meyilli olabilir. Toplumdaki diğer kişilik bozukluğu olan insanlar ise bu niteliklerinden dolayı ona hayranlık besleyebilirler. O kişi elindeki imkân ve yetenekler doğrultusunda bir şehre, bir ulusa ya da tüm bir çağa nefret saçtıktan sonra diğer kişiler tarafından hala saygı duyularak ölebilirler. Örneğin geçmişte yaşanan Nazi katliamları evet bir kişi değil ama gene de Naziler birçok zulmü işledikten sonra, son bulduğunda bile arkalarında onları destekleyen bir grup vardı. Bundan dolayıdır ki kötü duygularla birleşmiş doğru davranışlar bir kişinin insanlığın mutluluğuna katkıda bulunması için yeterli değildir.

Kişiliğin eğitimde davranışçı yöntem sadece kendi başına yeterli değildir ve farklı bir yöntemle desteklenmesi gerekir. Deneyimler göstermiştir ki istenilen duyguların yaygın, istenmeyen duyguların ise nadir bulunduğu ortamlar oluşturmak sadece görünürdeki davranışları değil duyguları da etkilemektedir. İnsan ilerleyen yaşlarda gerektiği durumlarda farklı ruh hali maskeleri takabilmektedir ancak çocukken bunu yapamaz hissettiği şeyleri yansıtır.

Çoğunlukla çocukluğa baskın olan duygu hali o bireyin yetişkinlikteki baskın duygu halini de belirler. Bunun için onları mutsuzluğa, başarısızlığa ve kine yönlendirecek olanlardan ziyade mutluluğa, başarıya ve faydalı olmaya yöneltecek duygusal tavırlara yönelmeliyiz. Bunun içinden bilimden, eğitimden daha başarılı olma garantisi olan bir yol vardır; sevgi. Ödül ve ceza yönteminden elde edilecek olana kıyasla daha köklü ve tatmin edicidir.

Çocuk için doğru duygusal ortamı oluşturmak çok önemlidir. Bu ortam çocuğun yaş grubuna, istek ve ilgi alanına göre farklılık gösterecektir. En önemli ihtiyacı ise emniyet duygusudur. Bunun için şefkat ve huzur verici bir ortam gereklidir. Yetişkinlerdeki duygusal kucaklaşma çocuklarda oyunla kendini gösterir. Oyun yetişkin ve çocuk arasında kurulacak en önemli köprü vazifesindedir. Diğer

çocuklarla etkileşim içinde olmalıdır, kendi istediği gibi keşif yapabilme, bir şey inşa etme, sanatsal alanlarda girişim imkânı sağlanmalıdır.

En önemli diğer bir ihtiyacı olan özgürlük ise yetişkinler tarafından emniyet duygusu oluşturulurken kısıtlanmamalıdır. Çocuğun düşünceleri kısıtlanmamalıdır, yanlış bir şey düşündüğünde ona baskı yapmak düşündüğü şeyi yok etmeyecektir aksine onu daha çok artıracaktır. Örneğin küfür etmesi yasaklanmamalıdır, bunun sebebi küfür etmelerinin arzu edilebilir olması değil, küfür edip etmemelerinde bir fark olmadığını düşünmelerinin arzu edilebilir olmasıdır. Çünkü önemli olan, doğru önerme budur. Yetişkinler çocukların düşünceleri sonucunda onlara sonuçlar dayatmamalıdır, farklı fikirler sunmalıdır. Bu koşullar sağlandığında çocuklar sevgi ortamının getirisi olan aykırılık, aşırı taleplerin doğuracağı öfke olmadan korkusuzca ve mutlu olarak büyüyebilirler. Zihinsel süreçleri sekteye uğramayacaktır ve insan ilişkileri bir tatmin içinde olacaktır. Bu tip bireylerin ise çoğunluğu oluşturduğu bir toplumda savaş, baskı, ekonomik adaletsizlik, duygu ve düşüncelerini ifade etme korkusu, hurafelerle dolu batıl inançlar, anlamsız ahlaki kurallar son bulacaktır. Bireyin dili tabularla ya da yasalarla kısıtlanmayacaktır.

Russell 'Daha iyi bir dünya yaratacak insanları yaratmak duygusal psikolojinin bir sorunudur: Mutlu bir mizaç ile birleşmiş özgür bir zekâya sahip insanlar yaratma sorunudur bu. Bilimin gücünü aşan bir sorun değildir: Eksik olan güç değil iradedir.' diye ifade etmektedir.

8.3 Ev Karşısında Okul

Russell çocuğun okula başlama yaşının çocuğun yaşadığı eve göre değişeceğini söyler. Bu evin ahlaki ya da psikolojik açısından ziyade evin nasıl bir coğrafi bölgede bulunduğuna bağlı bir durumdur. Russell'a göre kırsal bir kesimde, bir çiftlikte yaşayan çocuk resmi eğitim yaşı gelene kadar zamanını mutlu ve kendine faydalı bir şekilde etrafta dolaşarak, hayvanları gözlemleyerek, ürün biçerek, toprağı sürerek geçirebilir. Fakat ebeveynleri sıkışık bir dairede yaşayan bir şehir çocuğı için durum çok farklıdır. Onun için okul özgürlüğe; hareket özgürlüğüne, gürültü yapma özgürlüğüne ve arkadaş edinme özgürlüğüne doğru arzu edilen bir kaçıştır. Doğru bir anaokulu eğitimi çocuğa ihtiyacı olan bu özgürlükleri sunacak ve onun

mutlu olmasına olanak sağlayacaktır. Çünkü onu sıkışık hayatından, gözetim ve müdahaleden kurtaracaktır.

Şehirde yaşayan ve ailesi zengin olmayan çocukların evde tatmin edilmesi zor olan fiziksel ve psikolojik ihtiyaçları vardır. Bunlardan ilki ışık ve havadır. Çünkü kısıtlı yaşam koşullarında bu yeterince tatmin edilemeyecektir. İkinci olarak doğru beslenme düzenidir. Bu teoride evde sağlanabilecek bir şeyken maalesef bilgi eksikliği ve mutfaktaki tutuculuk yüzünden tatmin edilemez durumlarda olabilmektedir. Üçüncü ihtiyaç ise çocukların özgürce koşup, oynayabileceği bir alandır. Sıkışık bir ev ortamında bunu bulamaz, oynayabileceği tek alan sokaktır ve bu da çok doğru ve uygun bir yol değildir. Özellikle kimseye güvenemeyeceğimiz, günümüz koşulları altında bu çok sıkıntılı bir tercihtir. Dördüncü ihtiyaç gürültü yapmaktır. Yaşları hemen hemen aynı birkaç çocuğun sıkışık bir alanda gürültü yapması yetişkin kişiler tarafından ket vurularak engellenecektir ve bu çocuğun gelişimi için iyi bir şey olmayacaktır. Beşinci ihtiyaç aynı yaş grubunda olan diğer çocukların arkadaşlığıdır. Kalabalık ailelerde etrafında kendi yaş grubundan birçok çocuk olabilir ancak diğer sınırlı kaynaklar onların özgür bir şekilde iletişimde olmasına olanak vermez ayrıca kısıtlı kaynakları paylaşan bu çocuklar arasında ister istemez bir çekişme söz konusu olacaktır ve en azından küçüklükte aralarında istenilen tarzda bir arkadaşlık oluşmayacaktır. Altıncı ihtiyaç anne ve babanın fazla ilgisinden kurtulmaktır. Bu madde zengin ailelerin çocuklarını etkileyen bir maddedir çünkü fakir ailelerin her çocuğunun üstüne biktiracak kadar düşmelerin sağlayacak boş vakitleri olmayacaktır. Yedinci ihtiyaç ise yapay olarak oluşturulmuş, çocukların zarar görmeyeceği güvenli bir alan ihtiyacıdır. Altı yaşına kadar bu ihtiyaçları giderilmeyen çocukların hasta, pısrık ve sinirli olma ihtimalleri yüksektir.

Büyük şehirlerde çocuk büyütme sorunu modern devletlerin hala tam anlayamadığı bir sorundur. Bu sorunun büyük çoğunluğu mimari ile ilgilidir. Çocukların rahatça gezeceği, koşup oynayabileceği, ailesinin gözetiminde yiyip içebileceği alanlara ihtiyaçları vardır. Böyle alanların olması durumunda ailelerinde hayatı kolaylaşacaktır, çocuklarda daha mutlu kişilikler oluşturacaktır. Bu fakir aileler için daha kolay olacaktır şüphesiz ama zengin aileler için ne kadar mükemmel olursa olsun hiçbir ev bir çocuğun ihtiyacı olan fiziksel özgürlüğü sunmayacaktır.

Herkes için olmasa da ev genellikle çocuğun sinirsel gerilime maruz kaldığı bir ortam olarak görülmektedir. Çünkü ebeveynleri arasındaki anlaşmazlık, kavga olabilir ya da çocuk nazik olmayan bir ebeveynle yaşıyor olabilir, diğer çocuğun kıskançlık yaşamasına sebebiyet veren daha çok el üstünde tutulduğunu, sevildiğini düşündüğü bir başka kardeş karşısında kendisini daha aşağıda görüyor olabilir. Yani ne şekilde olursa olsun ev her zaman daha duygu yoğunluktur. Çocukların ihtiyaçları arasında ise yoğun duygu yoktur onlar eğlence ve etkinlik içeren sakin yaşamları arzu ederler. Buna rağmen Russell makul ölçülerde ve akıllıca hissettirilen ebeveyn şefkatinin çocuğa iyi geleceğini, çocuğa güven duygusu aşılayacağını ve kendini değerli hissettireceğini ifade eder.

Russell ideal okulun, şehirdeki ideal bir evden daha iyi olacağını söyler. Çünkü daha çok ışık, hava, daha çok hareket özgürlüğü ve çocuğa yaşlılarıyla arkadaş olabilme imkânı sunduğunu ifade eder. Ancak tamamen okulu daha önde tutmaz çünkü ebeveynlerin çoğu çocuklarına karşı sevgi besler ve bu onların çocuklarına verebilecekleri zararı kısıtlar ancak eğitim alanındaki yetki sahipleri her çocuğa karşı sevgi hissetmezler; en iyi ihtimalle çocuğa karşı değil de toplumdaki her insana duyduğu kadar sevgi beslerler. Bir diğer nokta da ev çocuğa sevgi ve içinde kendisinin önemli olduğu küçük bir topluluk deneyimi kazandırır. Her iki cinsle ve farklı yaş gruplarıyla ilişki kurmasını ve yetişkin yaşamında ki iş ilişkilerini deneyimlemeyi sağlar. Bu açıdan okul yapay bir basitleştirme sunar ev ise bunu telafi eden bir etken konumundadır.

Evin bir diğer olumlu yanı da çocuğa bireyler arasında farklılıklar sunmasıdır. Farkın çok büyük olması toplumsal dayanışma için iyi olmayabilir, ama makul ölçülerdeki farklar iyi bir işbirliğinin oluşmasına olanak sağlayacaktır. Örneğin bir orkestra farklı yeteneklere sahip bireylerin farklı farklı yeteneklerinin bir araya gelmesinden oluşur. Eğer herkes tek bir yetenek üzerinde ısrar etseydiler ortaya farklılıklardan oluşan bütün bir orkestra çıkamazdı. İşte bunun gibi toplumsal işbirliği de farklı zevkler ve beceriler gerektirir. Çocuklar farklı ebeveynlerin sunmuş oldukları farklılığa değil de hep tek tip bir modele maruz kaldıklarında işbirliği geliştirmek onlar açısından çok daha zor olacaktır. Russell bunun bütün çocukların devlet tarafından yetiştirilmesi gerektiğini savunan Plato öğretisinin aleyhine önemli bir görüş olduğunu belirtir.

Yani genel olarak baktığımızda ev ortamı her türlü ihtiyacımızı karşılamayabilir ancak okul ortamı da ailenin sunmuş olduğu sıcaklığı, güven veren o sevgiyi veremeyecektir. Bunun için de tam olarak birinden birini dışarda tutmak ondan vazgeçmek olanaksızdır. Yerine ne konulacağını bilene kadar eğitimde ev ortamının etkisini azaltmak tehlikeli olacaktır. Çünkü çocuk kendisini ailesinden sürülmüş, sevilmiyor gibi hissedebilir bu da onun ilerde daha büyük kişilik problemlerine yol açacaktır.

8.4 Eğitimde Sürü, Din, Cinsellik, Vatanseverlik, Sınıf Hissi, Rekabet

Russell kişilik oluşumundaki en önemli etkenlerden birisinin de çocuklukta ya da gençlik çağında sürünün birey üzerindeki etkisi olduğunu ve kişilik bütünlüğünde yaşanan başarısızlıkların pek çoğunun çocuğun ait olduğu iki farklı sürü arasındaki çatışmadan, bir kısmının da sürünün zevkleri ile bireysel zevkler arasındaki çatışmadan kaynaklandığını söylemektedir. Eğitimin dikkat etmesi gereken nokta ise sürü etkisinin aşırıya kaçmaması ve işleyişin zararlı değil de yararlı olması yönündedir.

Sürü dediğimiz kavram bizim hayattaki rollerimizi, yapmamız gerekenleri belirler. Pek çok kişi sırasıyla büyük sürü ve küçük sürü olarak adlandırılan iki farklı sürüye maruz kalır. Büyük sürü sadece yetişkinlerde değil, aynı zamanda çocuğunda ait olduğu toplumun tamamından oluşur. Bu büyük sürüde ki rolümüz örneğin iyi bir vatandaş olmaktır. İçinde bulunduğumuz sürüler dönemsel olarak daha anlamlı ya da daha anlamsız olabilmektedir. Mesela okul hayatımız boyunca orda oluşan küçük sürümüz toplumun getiri büyük sürüden daha elzemdir. Toplumsal bakış açısı ile bakıldığında mühim olan şeyin büyük sürüyle küçük sürülerin çatışma halinde olmamasıdır. Ancak bu çok zor bir durumdur. Çünkü okul hayatında bulunduğu toplum, etnik grup yüzünden hakarete uğrayan çok sayıda çocuk vardır. Bundan dolayı da iki sürü çatışma halinde olmaktadır ve bu yüzden çocuk evinin standartları ile okulun standartları arasında bir ayırım yapmak zorunda kalır. Bu ayırım hem sınırlarının gerilmesine hem de derin bir içgüdüsel korkuya sebep olur. Böyle durumlarda çocuk iki çeşit tepkide bulunabilir Russell bunları devrimci ve şakşakçı

tepkiler olarak adlandırır ve tepkilere iki uç örnek olarak Karl Marx ve Disraeli'yi⁶⁹ ele alır. Karl Marx bir Yahudi olmasaydı mevcut düzen içinde hissettiği nefreti hissetmeyebilirdi. Fakat çok zeki olduğu için sadece Yahudi olmayanlardan nefret etmek yerine bu nefretini bir bütün olarak kapitalistlere yöneltmişti. Disraeli ise en derin samimiyet duygusuyla aristokrasinin ihtişamına ve monarşinin görkemine hayranlık besledi. Yani düşman dürü karşısında aynı korku Karl Marx'ta devrime dönüşürken, Disraeli'de koruma zırhı sağlayan bir taklit olarak belirdi.

İyi bir okul inşa etmek isteyen birisi diğer herhangi bir şeyden önce, oluşturduğu sürünün karakterini düşünmelidir. Eğer bu sürünün zalim ve hoşgörüsüz olmasına izin verirse, kendisi nazik ve hoşgörülü olsa dahi, o okuldaki çocuklar onun iyi özelliklerine rağmen acı veren bir ortama maruz kalacaklardır. Bir sürü içinde baskın olmamak, nezaket ve hoşgörü geliştirmek o sürüdeki bireylerin gelişmeni olumlu yönde etkileyecektir. Çünkü çocuklar kendilerinden büyüklerden neyi görüyorlarsa, onlarda kendilerinden küçüklere onu verecektir. Bunun için bir sürü içinde özellikle şiddete başvurmamak gerekmektedir. Böylece daha medeni bireyler oluşmasına vesile olmuş oluruz.

Din olgusu karmaşık bir kavramdır. Çünkü hem toplumsal hem de bireysel bağlantıları yüksektir. Ancak bilinen ilk dinler daha çok toplumsaldı, tek tek bireylerin ya da topluca kabilelerin işlediği kötü davranışlardan dolayı Tanrının kabileyi cezalandırdığı anlayışı vardı. Ancak günümüzdeki dinlerde, din olgusu daha bireyseldir. Herkes kendi yaptığı kötü davranıştan sadece kendisi sorumludur.

Russell kendisini dini açıdan liberal düşünceli kişilerin karşısında, Ortodoksların ise yanında görmektedir. O siyasetçilerin Tanrı olmasa bile insanların onun varlığını bilmesi iyidir çünkü bu insanları erdemli davranışlara iter düşüncesine karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre birisi belli bir konuda sürekli olarak yalan söylüyorsa o kişi iyi olmayı öğretmez. Ona göre çocuklarda iyi olmayı etkileyen şeyde din kavramı değil ebeveyn otoritesidir. Russell kesinliği olmayan şeylerin olsun ya da olmasın çocuklara öğretilmesinin yanlış olduğunu savunur. Bunun sebebi ise belli başlı dogmaları çocuklara vermek onların maceracı düşüncelerini kapatır ve düşünme yeteneğini kısıtlar. Onun için esas olan şeyse inanacağı şeyi sorgulayarak, arayarak

⁶⁹ Benjamin Disraeli (1804-1881). İngiltere'nin ilk Yahudi başbakanıdır. 1874-1880 yılları arasında görev yaptı.

bilimsel bir yöntemle kendisinin ulaşmasıdır. Dini eğitimin ise ahlak anlayışı üzerinde pek çok açıdan kötü bir etkisi vardır. Örneğin günah çıkarma düşüncesi insanın kendi kendine yetebilme özelliğine set vurmaktadır. Bütün bunları göz önüne alarak söyleyebilirim ki eğitim hayatında zorunlu baskıcı bir din anlayışı, din eğitimi olmamalıdır. Çocuk ya da genç merak ettiği şeylere, öğrenmek istediği noktalara kendi araştırmaları ve kendi süzgecinden geçirdiği bilgilerle ulaşmalıdır.

Eğitimde her türlü bilginin iyi olduğu ve hiç bir istisna kabul etmeyeceği, mantığa dayalı ahlak kurallarının temelini oluşturmalı. Çocuklardaki belli alanlarda oluşan doğal merakın sert çıkmalarla veya sert yanıtlarla karşılanması çocukta bu bilginin ilginç ama iyi olmadığı düşüncesini oluşturacaktır. Bu yüzden de bilimsel merak gittikçe körelecek ve ne yazık ki entelektüel düşüncesini kaybedecektir. Ayrıca kendilerini erkeklerden aşağı gören kızlar ancak gebelikle ilgili bilgi sahibi olduklarında aslında ne kadar kıymetli bireyler olduklarını kavrayacaklardır. Ancak kızlara gebelik ile ilgili bilgi verilirken baba figürü hakkında bir şey söylememek bu seferde erkeklere haksızlık olacaktır. Ayrıca çocuklar anneleriyle olduğu kadar babalarıyla da fiziksel bağlarının bulunduğunu öğrendiklerinde mutlu olacaklardır. Kızların gebelikte annenin önemini bilmek ne kadar önemliyse, erkeklerinde üreme olayında babalarının rollerini bilmeleri kendilerine olan saygıları açısından o denli önemlidir.

Cinsellikle alakalı sessizlik politikasının kötü noktalarından birisi çocukların ebeveynlerinin kendilerine yalan söylediklerini biliyor olmalarıdır. Çünkü onlar cinsellik hakkında, nereden geldiğimiz hakkında sandığımızdan çok önce gerçekleri öğreniyorlar ve buna rağmen ebeveynlerine sorduklarında yalan bir cevap almak onlara karşı güvenlerini zedelemekte oluyor. Ebeveynler cinsellikle ilgili konularda tamamen aynı ses tonu ve tavır takınmalıdır. Eğer anne babalar bu konuyla ilgili doğal davranamıyorlarsa çocuklarının geleneklerden ve çekinmekten daha az etkilenen bireylerle konuşmasını sağlamaları gerekmektedir.

Yatılı okullarda erkek çocukları son derece meşgul tutularak ve fiziksel olarak yorularak cinsellik için zaman ve enerjilerinin kalmaması sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak bu sistemin olumsuz yönleri şunlardır; öncelikle aklına batıl inançlardan kaynaklı korkuları ekmektedir, büyük bir çoğunluğun ikiyüzlü olmasına

sebeptir, cinsellikle alakalı konuların ve duyguların müstehcen sayılmasını sağlar, bilimsel merakın günah olarak görülmesine neden olur.

Eğitimde cinsellik konusu ergenlik döneminden önce cinsel ahlak hakkında çok keskin yargılara varmadan, ruh sağlığı açısından ele alınabilir. Bu eğitim sırasında onlara yalan söylememek esastır. Her konunun mantıklı bir tartışmaya açık olması ve bilimsel olarak ele alınması gerekmektedir. Ayrıca onların cinselliğin kötü ve gizlice yapılması gereken bir şey olduğu izlenimine kapılmaları engellenmelidir.

Her insanın kişisel ve başkalarıyla paylaştığı amaçları vardır. İnsanları işbirliğine iten ise bu amaçlardır. İnsanlar işbirliğine ortak çıkarlar, ortak fikirler ve kan bağı sayesinde başvururlar. Bir amaç doğrultusunda toplanan insanlar yalnızca o örgütün kuruluş amacına sahiptirler ve örgütlenen istekler örgütsüz isteklere kıyasla daha güçlü konumdadırlar. Her insan kimisi faydalı, kimisi zararlı, kimisi de masum olan birçok örgüte birden üye olabilir. Bir örgütün iyi ya da kötü olduğunu belirleyen şey o örgütteki insanların iyiliği ya da kötülüğü değil örgütün kuruluş amacındaki iyilik ya da kötülüktür. Devletler ise bir insanın ait olduğu en güçlü örgüttür. Bu örgütün yani devletin ise iki amacı olduğunu varsayabiliriz birisi içişleriyle ilgili amaçlarıdır. Bunlar eğitim, yasa, yol, polis kuvvetleri gibi hemen hemen herkesin isteyeceği amaçlardır. Bu amaçlarda devlet vatandaşından sadakatini ve desteğini bekler. Diğeri ise devletin dış işleriyle ilgili amaçlarıdır ve bu noktada iş farklı bir boyut kazanır. Çünkü bir devlet dünyanın geri kalanına karşı ne istemektedir; saldırılara karşı kendini korumak ve yabancıların sömürülmesi. Bunun içinde vatandaşının desteğini beklemektedir. Dünyanın önde gelen devletleri daha güçsüz olanlardan çıkar sağlamayı hedefler.

Vatanseverlik niyette iyi bir şeydir. Doğduğun vatani sevmeye, ülkenin tarihsel başarısından gurur duymayı amaçlar. Vatanseverlik diğer ülkelerin kötülüğünü istemek değil kendi ülkesinin iyiliğini istemektir. Ancak yaşadığı yeri sürekli değiştiren kendine ait bir toprak atfedemeyen kişilerde ise vatanseverlik tanımı sadece eğitimle kazanılmıştır ve bu kazanım neredeyse bütünüyle zararlı olan bir duygudur. Çünkü bu duygu yurttaşlarına sevgi duymaktan çok diğer insanlara karşı nefreti barındırır ve diğer ülkelere el koyma arzusunu içerir. Ve bunların hepsi bir sadakat maskesinin altına gizlenmiştir. Batı devletlerinde kız ve erkek her çocuğa

vatandaşı oldukları devlete karşı sadakatin önemi öğretilir. Bu öğretiyi de sorgulamasınlar diye yalancı bir tarih, sahte bir siyaset ve ekonomi öğretilir.

Çocuklara yabancı devletlerin yanlışları öğretilir ancak kendi ülkelerinin yanlışlarına değinilmez. Böylece de sıradan vatandaşlar sırf sömürü için yani bir soygun uğruna, bir sürü işlenen cinayetlerin bilinçsiz suç ortağı haline gelir. Milliyetçilik sarhoşluktan, uyuşturucudan ve ticari dolandırıcılıktan ve birçok kötülükten daha tehlikelidir.

Milliyetçiliğin körü körüne olanını engellemek adına eğitimde yapılması gereken şey; tarihin ulusal olmaktan ziyade dünyayı içermesini sağlamak, savaşlardan çok kültürel öneme sahip meselelere vurgu yapmak, savaşların öğretilmesinin gerektiği zamanlarda ise sadece kazanan bakış açısından değil de savaşın ortaya çıkardığı zulmü ve adaletsizliği görmesi için kaybeden bakış açısıyla da yansıtmak. Kısacası savaşı yücelten bir eğitim anlayışından ziyade barışı ve adaleti esas alan bir eğitim anlayışı benimsemeliyiz. Çünkü direk bağlı olunan bir milliyetçilik uygarlığın sonunu getirecek olan şeydir, bunun içinde okullarda milliyetçiliğe farklı bir ruh kazandırmalıyız.

Sınıflar arasındaki eşitsizlik ilk uygarlıktan bu zamana kadar varlığını sürdürmüştür. Ataerkil aile yapısı sayesinde zenginlerin çocukları yoksulların çocuklarına verilen eğitimden daha iyi eğitim almaktadırlar. Eğer ataerkil bir toplum yapısı olmasaydı bu farklılık söz konusu olamazdı.

Eğitim söz konusu olduğunda çocukların nasıl bir eğitim alacağını belirleyen faktör çocuğun yeteneklerinin yanında babasının mal varlığıdır da ayrıca. Sınıf farklılıklarının olduğu bir toplumda çocukların sadece kendi meziyetleri belirleyici etken olarak sayılmayacak, aynı zamanda babasının toplumdaki yeri, serveti de çocuğun saygı görmesini sağlayacaktır. Sadece babasının zenginliği olarak kalmayacak zengin çocuk fakir çocuktan üstün tutulacaktır. Fakir çocuğu ise kendini daha aşağıda görmeye başlayacaktır.

Sınıf farklılığının olduğu yerlerde eğitimin bundan dolayı iki kusuru ortaya çıkar; zenginlerde kibir duygusu yaratma ve yoksullarda mantık dışı bir alçak gönüllük duygusu oluşturma. Yoksullarda bu duygu ortaya çıkartıldığında o çocukların girişkenlikleri ve öz saygıları zarar görecektir ancak bu duygunun olmadığı

durumlarda ise yakıcılığa varan bir öfke söz konusu olabilmektedir. Ancak sonuç olarak hangi duygu çıkartılırsa çıkartılsın bu ahlaki bir yalancılıktır. Çünkü zengin ve fakir arasında eşitsizliğin, adaletsizliğin olmadığına inandırılmaya çalışılır. Eğitimdeki sınıf farklılığın verdiği zarar sadece öğrenciye değil aynı zamanda öğretmene ve müfredata da zarar vermektedir. Adaletsizliğin temeli üzerine kurulu bir eğitim sisteminin ahlaki yönü hiçbir zaman olması gerektiği gibi olmaz. Bunun çözümü olarak da öfkeli ve yıkıcı duyguların değil, dostane ve yapıcı duyguların olağan duygular olarak aşılması gerekmektedir.

Russell zihinsel ve fiziksel bakımın ayrılmış olmasına da karşı çıkmaktadır ve bunu şu şekilde ifade eder. ‘yakındığım konu fiziksel ve zihinsel bakımın tamamen ayrılmış olması ve bir tanesi için gereken bilgilere sahip olan kişinin diğeri için gereken bilgilerle hiçbir ilgisinin olmamasıdır. Bir yetişkinde beden ve zihin arasında geniş bir uçurum vardır, fakat bu uçurumun metafizik bir gerekliliği yoktur. Bu eğitimin bir ürünüdür. Bebekte böyle bir uçurum yoktur, daha büyük çocuklardaysa o kadar geniş değildir. On yaşlarındaki bir çocuğun zihin ve beden arasındaki farkı felsefi açıdan çok iyi açıklayabileceğini sanmıyorum. Fakat her çocuk şu cümlenin anlamını hemen kavrar: ‘Senin zihninle Bayan A, bedenine Bayan B. ilgilenecek.’ Bayan A. Bayan B. arasındaki ayrım, daha sonraları zihin ve madde arasında kurulacak metafizik ayrımın altında yatan unsurdur. Eğer Bayan A. ve Bayan B.’nin görevleri Bayan C.’de birleştirilseydi tüm çocuklar zihin ve maddenin sadece aynı fenomenin farklı yönleri olduğuna inanan monist (tekçi) olarak yetişirlerdi.’⁷⁰ (Russell). Russell işte bu şekilde metafiziği sınıf sistemi ile ilişkilendirir.

Rekabet fikri ilk olarak sanayi kuruluşlarında ortaya çıkmıştır ve oradan diğer alanlara sıçramıştır. Eğitim alanında öğrenciler arasında çalışmayı teşvik etmek adına rekabet sistemi kullanılmıştır. Ama bunun eğitimde iki kötü etkisi olmuştur, işbirliğinin son bulması ve okuldan sonrada devam eden bir rekabet sisteminin oluşması. Bir eğitimcinin yaptığı ilk şeylerden biri çocuğun hayal gücünü yok etmeye çalışmaktır. Çünkü hayal gücü disiplin altına alınamaz, doğruluğu ve yanlışlığı yoktur. Rekabet sıkı bir düzen gerektirirken hayal gücü öğretmenin işine yaramaz.

⁷⁰ Russell, *Eğitim ve Toplum Düzeni*, Çev. Şebnem Duran, syf.131

Sağlığı ve hayal gücünü tehlikeye atmadan da eğitimi olmak mümkündür. Ancak sınavların ve rekabetin oluşturduğu eziyet sürdüğü sürece bu mümkün olamamaktadır. Fakat dünyamızın ihtiyacı olan şey rekabet değil işbirliğidir. Çünkü rekabet faydalı olduğunda bile hayranlık uyandıracak bir şey değildir, bunun sebebi ise beraberinde uyandırdığı düşmanlık ve merhametsizlik duygularıdır. Bu nedenle gençlere rekabetçi olmayı öğretmek etik değildir.

8.5 Komünizmde Eğitim

Russell bu noktada komünizmde devletin verdiği eğitimin kapitalizmde olabileceğinden daha iyi olup olmayacağını incelemektedir. Ona göre komünist bir devlette okul, proletaryanın⁷¹ elinde sınıf egemenliğinin aracı olarak ve işçilere sınıf mücadelesinde faydalı olabilecek ahlaki öğretiden başka bir şey de öğretilmeyecektir. Eğitim süreci boyunca Rus okulları diğer ülkelerdeki okullardan farklıdır; daha az akademiktir ve bilgi verme işine çok daha az odaklanmıştır. Bu okulların asıl hedefleri okulları bir hayat okulu haline getirmektedir. Burada üretici emeğe çok büyük bir yer verilmektedir.

Okulun tüm yapısı toplumsal içgüdüleri harekete geçirmelidir ve geleceğin komünistleri toplumsal bir eğitim olanağı sağlamalıdır. Çocuklar bu okullarda sadece normal ders değil aynı zamanda güçleri ve yetenekleri izin verdiği ölçüde el işleri de yapmaktadırlar. Okulda toplumsal açıdan faydalı işler başlıca iki farklı türdedir; ilki harekete geçirme ve propagandayı, ikincisi de pratik işleri içermektedir. Ayrıca Sovyet okulları dünyayı anlamayı amaçlamakla kalmaz, aynı zamanda onu dönüştürmeyi de amaçlamaktadır. Diğer okulların komünizme olan düşmanlığı nedeniyle Rusya'nın ihtiyaç duyduğu savaş bilinci eğitime diğer ülkelerdeki vatanseverliğin getirdiklerine yakından benzeyen şeyler katmıştır.

Din ve cinsellikle ilgili olarak ise Rus okulları ile Batıdaki okullar arasında çok az fark vardır. Öğretilen din aynı değildir ancak aynı dogmatiklikle öğretilmektedir. Sınıf mücadelesi açısından ise kapitalist ülkelerdeki eğitim zenginlerin egemenliğindeyken Rusya'da ki eğitim ise proletaryanın egemenliğindedir. Marx'ın tüm felsefesi sınıf mücadelesi ile o denli doludur ki yaratmayı amaçladığı sınıfsız dünyayı tasarlarlarken müphem ve belirsiz bir hal almaktadır. Kaldı ki dogmatik bir

⁷¹ Proletarya: Emekçi sınıfı

Marksizm Hristiyanlığın yerini alacak olsaydı bilimsel ilerlemenin önünde en az Hristiyanlık kadar büyük bir engel oluştururdu. Bu sisteme ait en ciddi sorunlardan birisi gelecekle ilgili olarak ailenin gerçek anlamda ortadan kalkacak olmasıdır. Mali kaynakları buna el verdiği takdirde Sovyet Hükümeti giderek daha fazla sayıda çocuğun tamamen kurumlar tarafından eğitilmesini ve ailesi ile çok az hatta hiç iletişime geçmemesini sağlamayı amaçlamaktadır.

Bir diğer problem ise tüm soruları sınıf mücadelesiyle ilişkilendirmek her şeyi bayağılaştırır ve zihinsel beceriden alınan hazzı yok eder.Çünkü dünya Marxçı formülün gösterdiğinden daha zengin ve daha çeşitlidir. Bu felsefeye sıkışmış bir kuşak faydalı, mutlu ve azimli olabilir, fakat bilge olamaz ve ne olmadığını da bilemez.

Komünist bir eğitim anlayışını kapitalist ülkelerdeki eğitime tercih edilebilir olmasını sağlayan birkaç özellik vardır. Bunlardan bir tanesi rekabet anlayışının hafifletilmesi ve bireysel çalışmanın yerini grup işbirliğinin almasıdır. Rusya'da rekabet sadece okullarda değil günlük yaşantıda ortadan kaldırılmıştır ve bu da Batı'da hiç bilinmeyen işbirliği ruhunu oluşturmuştur. Diğer özellik her ne kadar tehlikeleri olsa da okulun günlük yaşantıya katılması faydalar sağlayacaktır. Genç insanların kendilerini toplumun bir parçası olarak kabul etmeleri ve kapasiteleri izin verdiği sürece yararlı olduklarını hissetmeleri iyidir. Başından beri çocuğun toplumda bir öge olduğunu ve halka karşı bir sorumluluğu olduğu hissettirilir. Ve bu kurallarla değil çocuğun aktiviteleri düzenlenerek sağlanır. İşte Rusya'da ki eğitimin bu noktası hayranlık uyandırıcıdır.

8.6 Eğitimde Propaganda ve Ekonomi

Propagandayı herhangi bir tartışmada insanları ikna yoluyla bir düşünceye, belli bir tarafın hizmetine sokma çabası olarak tanımlayabiliriz. Propaganda zor kullanmaz bu yönüyle zulümden, baskıdan ayrılır, maçı bilgiyi yaymak değil insanlarda bir taraftar duygusu oluşturmaktır bununla da eğitimden ayrılır.

Propaganda eğitimin tümünde rol almaktadır. Hiçbir öğretmen sevmediği şeylerden ya da tercihlerinden söz etmeden duramazlar, gençlerin yanında ise bu tip duyguların ifade edilmesi de propaganda etkisi gösterir. Ancak bir öğretmenden düşündüklerini gizlemesini istemek onun sıkıcı bir eğitici ve kişiliğinin yarısını kaybetmiş bir birey

olmasına sebebiyet verecektir. Bunun yerine eğitimde erkek ve kız çocuklarına tarafsız yargılarda bulunabilme yöntemleri verilerek propaganda karşısında kendilerini kurtarmayı, düşüncelerini seçebilmeyi öğretmek gerekmektedir. Çünkü eğitimin amaçlarından birisi ne olursa olsun gençlerin doğru tercihler yapmasını sağlamaktır. Sadece eğitim propagandacı olmakla kalmamıştır, aynı zamanda okuma gücünde başlı başına bir propaganda olmuştur. Çünkü okuma gücü insanı basının gücüne açık hale getirmiştir.

Eğitimde propaganda Reform döneminden bu zamana kadar artmaktadır. Modern dünyada ki var olan ayrımların öncelikle bir sonucu, daha sonra ise nedeni yerindedir propaganda. Reformdan önce Avrupa da bir şekilde bir bütünlük vardı çünkü var olan azınlıklar zulüm altındaydılar ve böylece de bir propagandaya ihtiyaç duymamışlardır. Sosyalizm ve komünizm propaganda sonucu oluşmuşlardır.

Başlıca üç propaganda biçimi vardır; siyasi partiler için, itikatlar için ve uluslar için yapılan propaganda. Bunlardan ilki olan siyasi partiler için propaganda hükümet tarafından bariz bir şekilde yürütülemez. Ayrıca bu propaganda eğitim süreci içinde de yapılamaz. Okullarda propaganda için uygun olan konular itikat ve ulusal propagandalardır. Her büyük ulus devlet okullarında çocuklara nüfus etmesi için bir milliyetçilik ruhu oluşturur ve bu ruh da sıradan vatandaşın eğitiminin önemli bir parçasını kapsar. İnsanların pek çoğu içinde büyüdüğü dini ve okulda öğrendiği milliyetçiliği kabul etmektedir. Eğitimde sürdürülen propaganda özel bir neden olmadığı takdirde genellikle başarıya ulaşır. Örneğin milliyetçilik propagandasının başarısız olma durumu ancak bir savaşta uğranılan geniş çaplı bir yenilgidir. Bir propagandanın başarılı olması isteniliyorsa, içgüdüsel olarak çekiciliği olan bir konuda telkin yapması gerekmektedir. Böylece propaganda grup hissinin farkındalığını ciddi anlamda artıracaktır.

Duygusal propaganda doğrudan ya da dolaylı yolla yapılabilir. Doğrudan propagandada ki amaç arzu ettiği duygular direk olarak anlatılır ve böylece bu uyandırılmaya çalışılır. Dolaylı propagandada ise amaçla ilgili olmayan duygular uyandırılmaya çalışılır. Bu duygular ise asıl amacı yerine getireceklerdir. Örneğin kilise müzikleri bu yöntemle yapılmaktadırlar. Duygusal propagandanın birkaç tehlikesi vardır. Öncelikle iyi bir amaç için kullanılacağı gibi kötü bir amaç için de kullanılabilir ve bu daha kolaydır. Bir diğer tehlikesi de zihni tartışmaya

kapatmasıdır. Dini dogmalar gibi genel önermeler içeren propagandalar sadece duygusal yolla verilebilmektedir.

Russell'a göre her ekonomik sistemde belli bir miktarda aptallık ve belli bir miktarda iktidar sevgisi olacaktır ve bunların her biri mükemmel bir eğitim sistemi oluşturmanın önünde bir engel teşkil etmektedir. Ama buna rağmen ekonomik unsurların eğitimdeki yeri çok köklüdür.

Eğitimde faydacı bir bakış açısının oluşmasındaki etkiler öncelikle evrensel olarak zorunlu eğitimin gelmesidir. Erkek ve kız her çocuğa, her gence okuma yazma öğretilirse bunun sonucunda okuma yazma bilmeyen kişilerden daha iyi birer vatandaş ve daha etkin işçiler olacakları düşüncesi hâkimdir. Bir diğeri ise bilim ve sanayi alanlarının gelişmesidir.

Eğitimde ekonomik nedenlerin etkisini Russell beş başlık altında incelemektedir. Bunlar;

Birincisi: Bir devletin eğitim için harcayabileceği miktar o devletin ekonomik koşullarına göre değişmektedir. Sanayi devrimi ile Batı devletleri eğer zenginleşmeseydi zorunlu eğitim için gerekli ekonomik desteği sunmak mümkün olmayacaktı. Diğer yandan okuldan ayrılma yaşı yükseltildikçe olası işçi potansiyelini kaybetme korkusu vardır ancak bu bir kesimin üretici istihdamdan uzak tutulmasının yararlı olacağı düşüncesi ile son bulmuştur. Bunun sonucunda da çocukların okulda daha uzun tutulması sonucu daha fazla zengin olunacağı düşüncesi oluşmuştur.

İkincisi: Eğitimin amaçlarından bir tanesi toplam üretimi artırmaktır. Okuma yazmayı bilen nüfus bunu bilmeyen bir nüfustan daha verimli olacaktır.

Üçüncüsü: Bölüşüm sisteminin eğitim üzerinde çok derin bir etkisi vardır. Bölüşüm sistemi toplumun sınıflara ayrılmasını belirler ve sınıfların olduğu yerde her sınıf farklı türde bir eğitim alacaktır. Kapitalist bir toplumda üreticiler en az eğitim alanlardır ve öğrenilmesi gereken bir meslek sahibi olmayı amaçlayanlar da en fazla eğitilenlerdir. Bir erkek ya da kız çocuğu toplum yapısı gereği anne babasıyla aynı toplumsal sınıfa aittir.

Dördüncüsü: Vakıflardır. Vasiyetname ile ilgili düzenlemeler yapmanın serbest olduğu yerde insanlar malını mülkünü kamuya aykırı görünmeyen her şeye bırakabilmektedir. Vakıflar yasadışı olmasa bile, vakıflar temelinde muhafazakâr bir güçtür. Bu güç ise eğitimde eğitim de ilerici hareketleri engelleyen bir faktördür.

Beşinci: Geleneklerdir. Genel anlamda bir gelenekten ziyade herhangi bir ekonomik nedenle ortaya çıkan, geçmişte işlemiş fakat günümüzde geçerliliğini yitirmiş geleneklerdir. Bunlara en iyi örnek çoğunlukla çok muhafazakâr olan cinsellik verilebilir.

Görüldüğü üzere özel mülkiyetle alakalı olan ekonomik nedenler eğitimi muhafazakâr bir hale getirmektedir.

En büyük eğitim ideali ise rekabetin yerini işbirliğinin almasıdır. Bu ancak ekonomik sistemde yapılacak köklü bir değişiklikle yapılabilir. Sadece bu sebepten ötürü bile yukarıda belirttiğim gibi komünizm en iyi eğitimi sunmaktadır. Çünkü daha iyi erkek ve kadın yetiştirmesi muhtemeldir.

8.7 Bireysellik ve Vatandaşlığın Uzlaştırılması

Siyasetin eğitime verdiği zarar iki kaynaktan beslenmektedir. Birincisi, bir grubun çıkarlarının insanların isteklerinin önüne geçmesi, ikincisi ise hem içinde bulunduğumuz sürüde hem de bürokraside tekdüze sevginin artması.

Eğitimde kişinin kendi vatanının, kendi dininin, erkek cinsiyetinin ve zenginin kayırılması alışkanlık haline gelmiştir. Farklı görüşlerin bir arada dostça varlığını devam ettirdiği okullarda devlet hiçbirini kayıramaz oysaki. Eğitim uluslar, dinler, sınıflar arasında bir güç mücadelesi haline gelmiştir. Öğrencinin böyle bir eğitimde değeri yoktur, o siyasetin bir aracıdır. Eğitim onun refahını değil, siyasetteki amacını dikkate alır. Bunların olmaması için savaşların son bulması gerekmektedir. Eğer uluslararası bir otorite kurulursa bu ancak o zaman başarılabilir. Savaşın ortadan kaldırılmasından sonra ise birey ve vatandaşın uzlaşması için batıl inançların yok edilmesi gerekmektedir. İnsanlar bu tür inançları koruyarak, atalarımızın bilgeliğine saygı duyan ve sorulara rasyonel olmayan yollardan cevap üreten eğitim sistemlerini oluştururlar. Güç sahipleri de böylece insanların duygusal olmalarını sağlar. Çünkü böyle olursa onları kendi paylarına düşenle yetinmelerini sağlayacak adaletsizliği bir

toplum düzeni haline getirirler. Ancak ekonominin ve siyasetin adaletli olduğu yerlerde eğitim akılcı bir dünya görüşüne teşvik eder.

Tekdüzelik sevgisi olarak belirttiğimiz diğer noktada ise kayırmalar ve haksız dağılımlar gözlenebilmektedir. Böyle bir toplumda yozlaşmış siyasetçiler, suçluları yakalayamayan polisler, cahil okul müdürleri gibi niteliksiz seçimler görülecektir. Böyle bir ülke her ne kadar doğal kaynaklara da sahip olsa insan seçimindeki beceriksizlik yüzünden fakirleşecektir. Tüm bunların sebebi ise sürünün önce okuldaki daha sonra genel olarak dünyadaki yoğun baskısıdır.

Öğretmenlik mesleğinde iki çok farklı tip karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir konu için heves duyanlar, bir konuyu öğretmeyi sevenler ve öğrencilerine heveslerini aşılabilenler, birde güç ve kolay üstünlük sağlanan mevkiden hoşnut olanlar, idareciliği sevenlerdir. Öğrettiği konuya olan sevgisinden ilham alanlar çocuklara karşı olan düşkünlüğü de devreye girince, bilgiyi aktarma, uygarlaşma yolunda daha önemlilerdir. Bu nedenle idare etmeyi seven öğretmenleri değil, öğretmeyi sevenleri teşvik etmek gerekmektedir.

Bireyciliğin daha sıkı bir şekilde kontrol altında tutulması gerekmektedir. Toplumsal işbirliğine yönlendiren bir tür vatandaşlık duygusu daha gereklidir, fakat bunu bireysel muhakemeyi yok etmeden yapmak önemlidir. Bir insanın hayatı ister kendi açısından isterse de genel açıdan tatmin olacaksa iki tür uyum gereklidir. Zekâ, duygu ve iradenin uyumu olan içsel uyum ve diğerlerinin iradeleriyle dışsal uyumdur. Şu anki eğitim ikisi açısından da kusurludur. İçsel uyumu çocuklukta dini, ahlaki öğretiler engellemektedir. Çünkü duygularına hükmeder. Dışsal uyumu ise rekabet engeller. Çünkü rekabet toplumsal mücadelede merhametsizliği teşvik eder. İnsan ırkının mutluluğu için bazı yollar vardır elbette ancak insanlığın onu seçmesi gerekmektedir. Örneğin rekabet yerine işbirliğini tercih etmek gibi.

Sonuç olarak bahsetmiş olduğumuz bütün başlıklar dikkate alındığında aslında eğitimin içinde zararsızmış gibi duran ancak karşımızdaki bireylerin gelişiminde, kişilik oluşumunda nasıl sıkıntılar oluşturduğunu görmüş bulunmaktayız. Başlangıç olarak yapılması gereken şey devletin, siyasetle ilgili hiçbir kavram ya da kişilerin eğitimin içine müdahale etmesini, inandığı ve savunduğu değerler doğrultusunda hiçbir çocuk ya da gencin kullanılmasına izin verilmemelidir. Onlar toplumdaki bir

vatandaş olmanın yanında kendi kişilikleri, istekleri olan bireylerdir. Bunun için ilgisi olmadığı bir zamanda, ilgisi olmayan konularla onun bilinçaltını doldurmanın mantığı yoktur. Bir vatandaş olarak yapması gerektiği şeylerde kendi öz bilinci sayesinde kendi doğrusunu bulup bunu uygulayacaktır.

Din ve cinsellik gibi konularda ise çocuğa baskı yapılmamalıdır. Dinin dogmaları ile cinselliğin yasaklarıyla onu sıkıkmamak gerekmektedir. Din konusunda çocuk merak ediyorsa öğrenmeli, ona hiçbir görüş ve inanış için zorla bir şeyler verilmemelidir. Cinsellik hakkında ise çocuk gerekli bilgilendirme yapıldıktan sonra bu konuda çok yanlış bir şeymişçesine, yaptığı her harekette müdahalede bulunulmamalıdır. Yani işin özü aslında çocuğun gözünü hiçbir konuda korkutmamalı, kendi istekleri doğrultusunda yaptığı seçimlere sadece seyirci olarak kalmalı ve müdahalede bulunmamalıyız.

Çocukta çalışkanlığı artırsın diye yapmış olduğumuz olumsuz motivasyon kaynağı olan rekabetin hiçbir koşulda iyi bir şey olmadığını görmemiz gerekmektedir. Bu çocuğun hayatının her alanında, kendisi ile başkaları arasındaki sessiz bir savaşa dönecektir. Hep bir mücadele, hep bir başkası ile aşık atma durumu olacaktır. Bu durum gerek kişisel hayatlarımızda gerekse toplumsal hayatta tercih edilmemelidir. Çünkü rekabet duygusu beraberinde öfkeyi de getirecektir. Eğitimde karşımızdakilerin insan olduğunu unutmazsak, onların isteklerini, ihtiyaçlarını, arzularını dikkate alırsak ve biraz olsun ellerimizi üstlerinden çekip onlara kendi özel alan tanırsak aslında bir eğitimci olarak, bir ebeveyn olarak ya da bir siyasetçi olarak istediğimiz şeyi kendiliğinden elde etmiş oluruz. Çünkü oluşan bütün kişilik bozukluklarının, çıkan her problemin kaynağında bastırılmış duygular, zorlanarak ve kısıtlanarak geçirilmiş bir hayat yatmaktadır. Ayrıca çocukların okullarda iyi eğitim almasını istiyoruz. Ancak unuttuğumuz bir nokta var ki oda şudur; eğitim evde başlar. Bir çocuğa ev ortamında gerekli huzuru sağlayamıyorsa, ihtiyaçlarını gideremiyorsa ve rekabet anlayışını daha evde başlatıp onu yorucu bir yarışa sokuyorsa, bir devletin eğitim sistemi ne kadar iyi olursa olsun o bireyden istediğimiz gibi bir kişi çıkmayacaktır. Çünkü hayatımızın çoğunu evde geçiriyoruz ve en rahat, huzurlu ve özgür hissettiğimiz ortamın orası olması gerekmektedir. Yani eğitimi düzeltmek istiyorsak ilk olarak kendimizi, evlerimizi, çocuklarımıza sunduğumuz ortamı düzeltmemiz gerekmektedir.

BÖLÜM 9: SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelediğimiz bütün kitaplar, düşünceler bize gösteriyor ki, ne olursa olsun hayatımız bizim kontrolümüzde, onu kendi arzularımızla, bilinçaltımızda yatan şeylerle, yapmaktan hoşlandığımız şeyler ya da kaçındığımız şeylerle yönetiyoruz. İlk olarak başkaları bilinçaltımıza bir şeyler aşıladı çocukken ama artık bunun farkındayız, kendi çocukluğumuza geri dönüp bunu değiştirebilmemiz olanak dahilinde olmasa da bizde kendi çocuklarımızın bilinçaltının şekillenmesinde iyi işler çıkarırız. Onu korkudan, gereksiz ceza ve ödüllerden, yargılamadan ve kendi düşüncelerimizi ona dayatmadan. Kendisine tanınan sınırları ihlal etmeden özgür bireyler yetiştirirsek, özgür bireyler yetiştirirler. Bir yerden değiştirilmesi için güzel bir başlangıç olur.

Tatmini olmayan duygulardan ve mutsuzluğumuza sebep olabilecek hırslardan uzak durabilmeliyiz. Örneğin güç, para gibi. Tamamen olmaması da düşünülemez evet çünkü bu durum da bizi mutsuzluğa sürükleyecektir ancak bu demek değildir ki hayatımızın tam merkezinde olsunlar. Çünkü çok zengin olmak, çok güçlü olmak tek başına yeterli değildir. Biran gelir gücünün ve paranın sahip olamayacağı bir durumla karşılaşsın ve sahip olduğun her şey geride kalır. Gidişatta en önemli unsur daha öncede belirttiğim gibi orta yoldur. Bu her şey için geçerlidir. Bir şeyi yokluğu da aşırılığı da insana zarar verir. Ama bir denge tutturabilirsek işte o zaman hayatımızı kolaylaştıran ve güzelleştiren bir durum ortaya çıkar.

Eğitimci olarak öğrencilere tek tip bir model biçmek yerine her birinin zevkine, yeteneklerine göre onu şekillendirmek, destek olmak gerekir. Bilgileri birer tepside önlerine sürmektense, kendilerinin araştırıp bulmasını sağlamak gerekir. Çünkü öylesi daha kıymetli olacaktır. İnsan verdiği emeğin karşılığında daha mutlu olur ve onu tüketirken çok daha büyük bir zevk alır.

Gereksiz kısıtlamalardan, cezalardan ve korkutmalardan konu ne olursa olsun uzak durmak gerekmektedir. Çünkü atasözünün de dediği gibi; *Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır*. Konuşmanın aşamayacağı bir sorun, çözemeyeceği bir problem olduğunu düşünmüyorum. Karşılıklı iletişimi sağladığımızda bunların kazandırdığı verimden çok daha güzel sonuçlar alınabileceğine inanıyorum.

Genel olarak hangi konuda, hangi alanda olursa olsun gerek kendimizin gerek karşımızdaki kişilerin de insan olduğunu unutmamak gerekmektedir. Kırılabiliriz,

üzülebiliriz, sinirlenebilir ve mutlu olabiliriz yani dünyadaki her duyguyu yaşamamız çok normal ancak ne başkalarını bu konuda kısıtlama hakkına sahibiz ne de kendimizi. Çünkü insan olarak bazı hatalarda herkesten daha büyük cezaları kendi kendimize vermekteyiz. Oysaki yeri geldiğinde her şeyi geride bırakabilmeliyiz ve sadece mutlu, huzurlu bir ömür yaşamak için elimizden geleni yapmalıyız. Anlatılan her alanda evlilik, eğitim, mutluluk, siyaset, toplum hepsinde kıstas insanın kendisidir. Nasıl yaşamak, nasıl yapmak isteniliyorsa öyle yapılmalı ve başkalarına kulak asmamak hepsinin genel çözümü. Verebileceğim en genel öneri vicdanlarımızı dinlemeye davetten öteye gidemez.

KAYNAKÇA

- Bertrand Russell- *Etik, Toplum, Siyaset*, Çev. Funda Sezer, İstanbul: Say Yayıncılık, 2017
- Bertrand Russell- *Sorgulayan Denemeler*, Çev. Nermin Arık, İstanbul: Say Yayıncılık, 2015
- Bertrand Russell- *Mutlu Olma Sanatı*, Çev. Yunus Sağlamtürk, İstanbul: Say Yayıncılık, 2018
- Bertrand Russell- *Eğitim Üzerine*, Çev. Alişan Uğur, İstanbul: Cem Yayınevi, 2018
- Bertrand Russell- *Evlilik ve Ahlak*, Çev. Ender Gürol, İstanbul: Cem Yayınevi, 2014
- Bertrand Russell- *Neye İnanıyorum*, Çev. Savaş Kılıç, İstanbul: Bgst Yayınları, 2015
- Bertrand Russell- *Eğitim ve Toplum Düzeni*, Çev. Şebnem Duran, İstanbul: Bgst Yayınları, 2017
- Bertrand Russell- *Özgürlük Yolu*, Çev. Şebnem Duran, İstanbul: Bgst Yayınları, 2015
- Terry Eagleton- *Azizler ve Âlimler*, Çev. Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2003

Özgeçmiş

Elif Merve DOĞAN, 1995 yılında Ankara’da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimlerini Ankara’da tamamladı. Üniversiteyi ise Çankırı Karatekin Üniversitesinde, Edebiyat fakültesi, Felsefe bölümünde tamamladı. Halen Anadolu Üniversitesinde açık öğretim Sosyoloji eğitimine devam etmektedir.

2019 yılında Çözüm Akademi Okullarında kurum rehberi ve felsefe branş öğretmeni olarak 4 ay görev aldı.

2015 yılında işaret dili kursuna, 2018 yılında ise etkili iletişim, diksiyon ve beden dili kursları ile birlikte üniversitede düzenlenen kongre ve seminerlere panelist olarak katılmıştır.

Kitap okumayı ve kitaplarla uğraşmayı sevmektedir. Hobi olarak resim ve karikatürle ilgilenmektedir.

Mail adresi: elifmerve95dogan@gmail.com